KUN. J. LOMANAS

SIELOS PROBLEMA

KAUNAS — — PRINTED IN LITHUANIA — — 1937

KUN. J. LOMANAS

P. Vaičkienės
Krėvos g. 13.

SIELOS PROBLEMA

ŠV. KAZIMIERO DR-JOS LEIDINYS N. 665
KAUNAS — — — — — — 1937 M.

Nihil obstat
Dr. *Fr. Venckus*

IMPRIMATUR

Datum Kaunae, die 19 Augusti 1937 an.

K. Šaulys,
Vic. Generalis

Nr. 2092.

(L. S.)

„Šviesos“ spaustuvė Kaune

Jo Prakilnybei

D. Gerbiamam Prelatui

ALEKSANDRUI DAMBRAUSKUI=
ADOMUI JAKŠTUI

šį savo veikalą
skiria

dėkingas Mokinys=Autorius

Pratartis

Žmogus tėra silpnutė nendrė gamtoj;
bet tai yra mąstanti nendrė.
Pascal

Įžymus vokiečių gamtininkas Dacqué (Münchenо univ. prof.) savo knygose „Natur und Seele" teigia, kad tėra vienintelis tiek svarbus buities klausimas — tai, būtent, žmogaus sielos klausimas.

Ir tikrai, šis klausimas visais laikais, visose mažiau ar daugiau civilizuotose tautose sukeldavo didžiausių rūpesčių filosofų ir tikybininkų tarpe. Pagaliau visų tikybų esminis klausimas — žmogaus tolimesnis egzistavimas anapus karsto.

Anuomet gyvenusi žmonija, kad ir, sakysim, Augustino laikais, buvo laimingesnė tuo atžvilgiu, kad, išpažindama Kristaus mokslą, galėjo tvirtai tikėti žmoguje esant dvasinę nemirtingą sielą. „Juk nemirtinga tavoji siela. O, tikėk savo racijomis, pasitikėk tiesa! Tas garsiai ir iškalbingai tau sakyte sako, kad jinai tavy gyvena ir kad ji yra nemirtinga" (šv. Augustino Soliloquia).

Tačiau pastarųjų kelerių šimtmečių gamtamokslišKas galvojimas, pozityvizmo paveiktas, sukrėtė tikybinį pasaulėvaizdį, sukeldamas toli siekiantį skepticizmą ir iš viso atkaklų nepasitikėjimą metafizikos problemomis.

Ypač dogmų baimė perdaug ryškiai bylojo moderniosios Europos dvasiniame gyvenime. Betgi XIX amž. pozityvizmas, ar racionalizmas, susirūpinusiai savo likimu žmonijai nepatarnavo, vadinas, didžiųjų problemų neišsprendė. Ir to pasėkoj išgirdome iš žymiausių dabarties filosofų, kaip šit Eucken'o, Paulsen'o, Külpe's, Joël'io, nusiskundimų, kad, girdi, naujoji filosofija patekusi į „beviltišką chaotišką padėtį", kad visur viešpataujanti „anarchija", kad mes, europiečiai, esą patapę tais „nomadais" ir t.t.

Kad ir tokiu dvasinės krizės laikmečiu, vis dėlto tenka ramintis ir įsisąmoninti, kad šių dienų žmogaus dvasia, žinojimo alkio veikiama, veržias prie buities didžiųjų paslapčių, gyvosios tiesos šaltinių, ką yra gražiai nusakęs visiems laikams Goethe savo eilėrašty:

Wenn ich wüsste den Weg des Herrn,
Ich ginge ihn wahrlich gar zu gern;
Führte man mich in der Wahrheit Haus,
Bei Gott, ich ging' nicht wieder hinaus.

Tik daugumas tiesos ieškotojų mūsų laikais, deja, nesuranda kelio į tuos palaimintus „Tiesos

namus", o patenka į spiritistų seansus ir ima tikėti, kad tenai pasireiškiančios dvasinės būtybės esančios mirusiųjų sielos.

Tiesa, iki šiol daugybė paskelbta veikalų apie sielą, jos prigimties fenomenus, ir galėtų atrodyti mūsų „Sielos problemą" būsiant nereikalingą, kada daugumo šviesuolių akys nukreiptos į ūkiškosios krizės sunkumus.

Bet, mūsų išmanymu, juo labiau reikėtų domėtis amžinomis problemomis. O lietuvių kalba — kad ir sielos klausimu — vis dėlto neturtinga literatūra. Spręsdami sielos problemą, mes čia norim orientuotis į naujausius metapsichikos, okultizmo mokslo davinius, kurių vis dar kažkaip vengiama plačiau panaudoti tradiciniu scholastišku metodu parašytose knygose apie sielą. O tuo tarpu vadinama okultistinė literatūra jau šiuo metu gausinga, ir vis daugiau išeina iš spaudos kritiškai parašytų veikalų, kuriuose sutraukta įdomi moksliškai konstatuotų fenomenų medžiaga (Paryžiaus, Vienos ir k. universitetuose jau veikia tam tikri metapsichikos institutai). Iš gyvo patyrimo gauti ir užfiksuoti nuostabūs sielos fenomenai vis daugiau interesuoja šių dienų tiesos ieškotoją ir pagaliau įtikina jį, *kad esama mumyse savarankiško dvasinio pradmens, kurio potencialė prigimtis nuostabiai galinga, toli pranešanti fiziologinio žmogaus kūno funkcijas.*

Daugelis mokslininkų, kompetentingo žinovo Baerwaldo tikrinimu, okultizmo faktus tiesiai vertina kaipo gamtamokslišką įrodymą tolimesnio egzistavimo (Fortleben). Net toks skeptikas filosofas Dessoir, Berlyno univ. prof., vis dėlto pripažįsta, kad okultistiniai faktai griauna materialistinę pasaulėžiūrą. O metapsichikos didžiulius veikalus nūdien rašo toki fiziologijos mokslo autoritetai, kaip Ch. Richet, Nobelio laureatas.

Tad, sprendžiant sielos problemą, mūsų giliu įsitikinimu, jau nebegalima ignoruoti moksliškojo okultizmo faktų, iš kurių išaugo didžiulė biblioteka. Tuo gali kiekvienas skeptikas lengvai įsitikinti paėmęs į rankas kad ir, pavyzdžiui, tokio autoritetingo filosofo Messer'io knygą „Wissenschaftlicher Okkultismus". Todėl ir mes savo knygoj, be tradicinių kelių aspektų, drįstame malonaus skaitytojo dėmesiui patiekti bent kiek ir metapsichinių faktų, žinoma, negalėdami toli gražu sunaudoti mūsų turimos gausingos medžiagos tokiame mažame veikalėly (žinant lietuviškos knygos pasirodymo sąlygas). Daryti tolimesnes išvadas iš tokių metapsichinių faktų paliekame pačiam skaitytojui, nesiimdami čia dėstyti ar kritikuoti įvairias teorijas.

Ir kartu nepretenduojame galutinai išspręsti visų sielos problemų, atsimindami, kad jas sprendė amžiai ir, be abejo, dar spręs amžiai, būsimos filosofų, tikybininkų kartos.

Juk žmogus — slėpiningas sfinksas, stovįs

tartum kryžkelėj susidūrimo dviejų pasaulių — kosminės medžiagos ir dvasios. O dvasia — aukštoji potencija, kosmoso vainikas. Tad reikia šauktis psichologijos, religijos filosofijos, kad būtų galima nors kiek arčiau pažvelgti į to sfinkso prigimties gelmes. Šitas uždavinys vertas didžiausių proto pastangų, kiekvieno rimto tiesos ieškotojo studijų. „Vienintelis faktas, visai neabejotinai konstatuotas nuotykis — mirusiojo pasireiškimas, šios žemės žmonėms turėtų daugiau reikšmės, kaip visa mūsų turima vadinama kultūra, neišskiriant ir pačios filosofijos" — tikrina genialus Leipzigo biologas Driesch'as, naturfilosofas savo knygoj „Grundprobleme der Psychologie". Taip, juk ta brangioji žmogaus dvasia ir yra tas visų kultūrų, visų civilizacijų kūrėjas; tik jai vienai visatos Kūrėjo leista galų gale triumfuoti tarp šios žemės nepastovumų, kur viešpatauja šiurpi mirtis. Ir autorius maloniam skaitytojui tegali linkėti — geriau pažinti savąjį „aš", kad galėtų šventadieniška nuotaika nuoširdžiai tarti su Schilleriu: „Harmonien hör ich klingen, Töne süsser Himmelsruh" (Schiller, Sehnsucht).

Grūžiai *Autorius*

Panaudota literatūra

Arseniev, N., Žažda podlinnavo bytija — Berlin.

Baerwald, R. Okkultismus, Spiritismus und unterbewusste Seelenzustände. 1920.

Blacher, Das Okkulte von der Naturwissenschaft betrachtet. Fr. zur Bonsen, Zwischen Leben und Tod. II Aufl., 180 psl., 1928.

Clemens, Das Leben nach dem Tode im Glauben der Menschheit, Leipzig, 1920.

Čelpanov, Mozg i duša. Kritika materializma. 1918.

Dennert, E., Leben, Tod und — dann? 358 psl., 1929. Leipzig.

Driesch, H., Metaphysik.

Driesch, Parapsychologie, 1932.

Flammarion, C., Rätsel des Seelenlebens, III Auf., 428, 1908., vok. vert.

Farges, Alb., Les phénomenes mystiques. Paris, II tom.

Feldmann, J., Okkulte Philosophie, 1927, Paderborn.

Geyser, J., Lehrbuch d. allgemeinen Psychologie, 2 Bde, 3 Auf. 1920.

Grabinski, Br., Neuere Mystik, Untersuchung d. okkulten Phänomene, 3 Auf. 500 psl., 1930.

Heidingsfelder, Die Unsterblichkeit der Seele. 376 psl., 1930.

Herget, Osk., Was ist die Seele? Im Kampffelde der Substanzialität und Aktualitätstheorie, 208 psl., 1928, Wien.

Kemmerich, Max., Die Brücke zum Jenseits, 700 psl., 1927.

Der Monismus. Dargestellt in Beiträgen seiner Verträter hrsg. von Arthur Drews, 2 Bde.
Nietzsche, Fr., Also sprach Zarathustra. 1930, Leipzig, Kröner.
Oesterreich, K., Der Okkultismus im modernen Weltbild.
Osty Eugène et Osty M., Les pouvoirs inconnus de l'esprit sur la matière. Paris, 1932.
Roure, L., S. J., Le spiritisme d'aujourd'hui et d'hier.
Richet, Ch., Traité de metapsychique 2 éd., 846 psl., Paris, 1923.
Schieser, J., Moderne Einführung in eine gottesgläubige Weltanschauung, 552 psl. 1929.
Schneider, Die Stellung der heutigen Wissenschaft zu den parapsychischen Phänomenen.
Schleich, C. L., Von der Seele. Essays, 23 Auf., 334 psl., 1922.
v. Schrenk-Notzing, Materialisations-Phaenomene. Ein Beitrag zur Erforschung der mediumistischen Teleplastie. Mit 275 Abb. auf 167 Tafeln. 1923, II Aufl. Lex. 8° per 800 psl.
Wundt, W., Menschen -und Tierseele. 6 Auf., 574 psl. 1919, Leipzig.

Sielos nemirtingumo paneigimas mūsų laikais

Siela, neužmiršk savo
amžinojo gyvenimo!

Platonas

Materializmas, bent akademikų sferose, neblaikomas gryno mokslo pasaulėžiūra, betgi šių dienų moderniosios kultūros gyvenime materializmo dvasia dar stipriai jaučiama. Nūdieninis proletariško komunizmo sąjūdis kaip tik plačiu užsimojimu garsina materialistinę pasaulėžiūrą, kuria tegali remtis utopistinė komunizmo valstybės santvarka. Tad materializmas šiandie yra pasiekęs platesnius visuomenės sluoksnius ir tenai randa sau sekėjų bei garbintojų.

Tiesa, ir Voltaire'o, Mirabeau, Holbach'o, Lamettrie laikais, t. y. antroj XVIII amž. pusėj materialistinė propaganda plačiai aidėjo. Bet ypačiai XIX amž. vidury, kada spekuliatyvinė Hegelio filosofija save diskreditavo ir nužemino pačią filosofiją, vėl susidarė, vadovaujant Feuerbachui, Büchneriui, Moleschottui ir k., galinga evo-

liucionistinė, monistinė materializmo srovė, kurios dvasia save stiprino ir socializmas, ir mūsų dienų proletariškas komunizmas.

Naujausiu ir populiariausiu materialistinio monizmo atstovu laikomas Ern. Häckelis; jo „Welträtsel'ių" (pasaulio mįslių), išverstų į 27 pasaulio kalbas, mokslas ir mūsiškiams laisvamaniams tebėra savotiška evangelija.

Materializmo dogmos paprastos ir nesudėtingos, lengvai prieinamos ir suprantamos neišmokslintai miniai. Štai jos: 1) mąstymas tėra medžiagos dalelių molekulių judėjimas; 2) mintis yra tam tikros organizuotos medžiagos ypatybė; 3) mintis yra smegenų padarinys, arba dar aiškiau nusakoma formule — mintis yra smegenų funkcija.

Materializmo esmė yra ta, kad vienintele tikrenybe telaikoma medžiaga, o visoks dvasiškumas, kaip šit sąmonė, siela, tesą reiškiniai tos pačios medžiagos. Savaimingo dvasinio pradmens su jo skirtingu pasauliu būti negalį. Feuerbachas moko, kad maistas yra tas jungiamasis ryšys tarp vadinamosios dvasios ir gamtos, ir galima esą tvirtinti: kur nėr riebalų, ten nėra ir mėsos, o kur nėr mėsos, nėr smegenų ir, pagaliau, ir dvasios. Tad siela — tuščias žodis. Materializmo *pasaulėžiūroj nėr vietos žmogaus dvasinei sielai.*

Įtakingas monizmo skelbėjas chemikas *W. Ostwald'as* sielos reiškinius irgi suveda ton pačion visakosminio energetizmo srovėn.

Eilinis fiziologas, stebėdamas fiziologinius nervų sistemos procesus sąryšy su didžiaisiais smegenimis, lengvai gali pasiduoti tai nuomonei, kad fiziologiniai nerviniai didžiųjų smegenų procesai visa aiškiną ir turį išaiškinti, ką mes kasdieniame gyvenime esame pratę vadinti „psichiniais reiškiniais", „valios aktais". Fiziologui gali išrodyti, kad vienintelė realybė — kūniškoji, o dvasiškumas esąs ne kas kita, kaip netikras atspindys kažko, kur faktinai tegali būti ne kitoki reiškiniai, kaip fiziologiniai. Tuo būdu fiziologai savo specialybės rėmuose, nelikdami ir psichologais, nelaimingai užkliūva už tų šaknų, kurios palankioj fiziologijos mokslo dirvoj ugdo materialistines pažiūras į psichės pasaulį. Ir todėl tarp gydytojų ir šiandien mes sutiksim nemaža materialistų ar pozityvistų.

O mūsų aukštesniosios mokyklos fiziologijos vadovėliai taip pat gausiai pakiša materializmo minčių moksleiviams ar studentams. Gali atrodyti, kad dvasinis pažinimo aktas yra ne kas kita, kaip keturių milijardų eterio virpėjimų išdava... Ir, deja, gamtamokslio vadovėliai mūsų mokyklai parinkti toki, kurie iš tikrųjų persunkti materializmo bei pozityvizmo dvasia; tas pas mus atėjo iš prieškarinės rusų mokyklos, kurios neigiamos įtakos iki šiol vis negalim nusikratyti.

Nors šių dienų biologija jau gerokai išsilaisvinusi iš materializmo dogmų, ir yra susidariusi labai įtakinga neovitalizmo mokykla, vadovau-

jama tokių gamtininkų garsenybių, kaip H. Driesch, Reinke, O. Hertwig, André ir kt., bet vis dėlto gamtos moksluose materializmo pažiūros dar randa sau palankią dirvą. Antai ir 1926 m. galėjo išeiti viešumon veikalas Otto Frank: „Die Allmasse", kuriame radikalus ortodoksinis materializmas vėl gaivinamas. „Allmasse" — tai visa tikrovė, apimanti ir žmogaus prigimtį.

Freudo psicho-analizės mokslas taip pat turi stiprių materializmo tendencijų. Šios išgarsėjusios mokyklos veikalai rodo, kad dvasinis ir religinis gyvenimas tenai nesusilaukė tinkamo įvertinimo ir nušvietimo. Pažiūromis į žmogaus prigimtį Freudas (žydas, Vienos univ. profes.) linksta prie tos minties, kad su medžiaginiais reiškiniais kaip ir baigiasi visa tikrovė; mirtis pilnai nutraukia gyvybinį procesą.

Kieno hipotezė čia veikia ir taip nelemtai trukdo pažinti žmogaus dvasinę prigimtį ir kitus aktualius dalykus?

Naujųjų amžių filosofijoj, veikiant tai pačiai pozityvizmo dvasiai, įsigalėjo *antimetafizinė mąstymo kryptis.*

Dievas, siela, valios laisvė — protui neprieinami dalykai, ir todėl filosofija, kaip proto doktrina, atsisako svarstyti ir ką nors tikra pasakyti apie tuos metafizinius dalykus, neprieinamus jokiam patyrimui. Kriticizmo tėvui Kantui sielos nemirtingumas yra tikėjimo dogma, bet neturinti protinio pagrindo. Galim šitokį tikėjimą sielos

nemirtingumu, kaip ir kitus metafiziškus dalykus, toleruoti praktiškais gyvenimo sumetimais. Tai — praktiško proto postulatas (reikalas), priimtina dorovinio gyvenimo vertybė.

Ir modernioji psichologija savo objektu pasilaikė, deja, tik psichinių reiškinių tyrimą, atsisakydama eiti toliau prie pačios sielos, kaipo visų psichinių reiškinių giliausios esmės apibūdinimo. Tuo būdu atsirado *psichologija be sielos.* Modernios eksperimentinės psichologijos kūrėjas, Leipcigo universiteto ilgametis profesorius *Vilius Wundt'as* († 1920) yra pareiškęs savo knygose „Vorlesungen über Menschen- und Tierseele", kad tarp spekuliatyvinės psichologijos problemų esąs ir sielos klausimas; bet tai esanti, anot jo, neišsprendžiama problema, išeinanti iš patyrimo ribų ir todėl neturinti moksliško pažinimo pagrindo. Panašiai sielos klausimą sprendžia Heidelbergo filosofas H. Rickert'as, pažymėdamas, kad kiekvienas stengimasis gilintis į šią metafizikos sritį vedąs prie absurdo.

Vienas naujausių autorių K. Fahrion savo knygose „Dievas, laisvė, nemirtingumas" (1926 m.) randa galima kategoriškai tvirtinti, kad naujausioji pažinimo teorija, kritiškai nagrinėdama galimumo būdus suvokti metafiziškus dalykus, yra pagaliau apsisprendusi neprietelingai pačios metafizikos atžvilgiu. Vis ta pati Kanto dvasia, kalbanti ir šių dienų filosofų lūpomis.

Psichologai asocianistai bei aktualistai, nors

gražiai kalba apie dvasinį sielos pasaulį, tačiau neigia sielos substancialumą ir tuo būdu ruošia anihiliacijos kapines pačiam žmogaus asmeniui. Asociacija vadinamas artimas dviejų vaizdų susipynimas. Tokių asociacijų mūsų psichiniame gyvenime labai daug. Ir atsiminimas remias asociacijų atgaminimu. Psichologai asocianistai subjekto vienumą ir tapatybę nori aiškinti asociacijų pagalba.

O siela sudaryta iš psichinių elementų komplekso. Tad negalį būti savaimingo sielos veikimo. Ši teorija, pagrįsta empirizmu, yra kilus XVII amž. gale Locke'o, Hume'o mokykloj. Jau Huxley'ui siela atrodė ne kas kita, kaip ryšys arba rinkinys įvaizdų, egzistuojančių drauge tam tikrų reliacijų dėka. W. Wundt'as siela laikė patį psichinių reiškinių procesą; tai — psichinė srovė reiškinių, iš pojūtinio patyrimo gautų įvaizdų, įspūdžių, spręsmų, valios aktų, jausmų. Žodis „siela" —tai vardas tiems psichiniams aktams apibūdinti. Nėra bet kokio „aš", kaipo substancialaus pagrindo tiems psichiniams aktams. Todėl ši teorija ir vadinama *sielos aktualybės teorija* (Aktualitätstheorie). Wundt'o didžiosios mokyklos Vokietijoj mokiniai psichologai šiuo atžvilgiu visai nuosaikūs, darydami tolimesnes išvadas iš mokytojo patiektos teorijos. Müller-Freienfels (Berlyno univ. prof.) tiesiog pabrėžia, kad siela, skirtinga nuo kūno, — tai tik fikcija, tai jokia realybė, tuščias žodis (nomen totum inane). Aiš-

ku, šitoks fiktyvus sielos paveikslas negali pretenduoti prie individualaus nemirtingumo. Mes esame visiškai abejingi, pasak to paties filosofo M.-Freienfels'o, ar tas abstraktiškas sąmonės nešėjas (Träger) toliau egzistuoja, kai sąmonės turinių (Inhalte) nebeliko.

Tad psichologai aktualistai, savo teorijos verčiami, ir neigia sielos nemirtingumą. Aktualybės teorija visai derinasi su įsigalėjusia mūsų laikais panteizmo bei monizmo pasaulėžiūra.

Mūsų amžiaus *monizmui* žmogaus dvasia—ne kokia ten savaiminga būtybė, o tik nepastovus, greit nykstąs absoliuto, aukščiausios buities fenomenas. Kuo yra ugny žiežirba, tuo pat žmogaus dvasia universumo periferijoj, amžinai nerimstančio absoliuto ritmiškame bangavime. Siela — tik trumpalaikė apraiška visuotinės pasaulio dvasios. Monizme siela nyksta, lyg tas burbulas vandens paviršiuje; apie tolimesnį individualinį „aš", gyvenimą po mirties monizme nekalbama. Jau Schellingas ir Hegelis individe tenorėjo matyti pereinamąjį momentą vyksme idėjos, kuri tik viena amžina. Schleiermacher'is buvo tos minties, kad laikinume pasijusti nors vienu akimirksniu vienybėje su begaline visybe — reiškia nemirtingumo religiją.

Monizmo pesimistinės filosofijos šulai taip pat moko, kad individas turi žūti, arba patekdamas į visa praryjančią nirvaną (Schopenhauer'is), arba susiliedamas su visotine idėja (Ed. v. Hart-

mann). Kiti monistai tikina, jog žmogus turi pasitenkinti tuo, kad atėjus mirties momentui jo jo „aš" pasineria į tą viršindividualiąją visybę. Ir garsusis neoidealizmo vadas filosofas Rudolfas Eucken'as († 1926) mano, kad pavienio „aš" gyvenimas gauna prasmės ir reikšmės tik būdamas suharmonizuotas su ta visus individus pranešančia visybe. „Mes esame, rašo jis[1]), dvasiški gyvenimo punktai, to gyvenimo lyg buveinės, ne mūsų pačių prigimties dėka, bet tokiais dvasiškais punktais esame tik santyky su visybe; tik joje (visybėj), o ne priešais ją, apsispręsdami įgyjame dvasinį savitumą". Begalybėje būsime mes, girdi, sau kiekvienas, tartum palaikytojas ar nešėjas anos visybės. Iš šių Eucken'o samprotavimų dar ne visai aišku, ar žmogaus asmenybei čia patikrinamas individualus nemirtingumas.

Atrodo, lyg ana nesąmoningoji antindividualioji visybė vis dėlto į save įtraukia žmogaus „aš", nepalikdama dvasiniam asmeniui sąmoningo, laisvo nemirtingumo.

Ir taip klaikios monistinės ūkanos šiurpiai gaubia žmogaus sielos gyvenimą, viliodamos pačia sielą nuskęsti nirvanos gelmėse.

Beveik tas pats žiaurus materializmas, kurs sielą suveda į medžiagos atomus ir paneigia jos dvasiškumą ir nemirtingumą, dvelkia net psicho-

---

[1]) R. Eucken, Der Sinn und Wert des Lebens. IV Aufl. 1914. 70 psl.

logų aktualistų mokykloj, kaip lygiai panteizme bei monizme veltui siela šaukias jai deramo garbingo išganymo, amžinybės. Sielos nemirtingumas, einant monizmo pažiūromis tiesiog neįmanomas. Nes siela gali būti nemirtinga tik tuomet, kai toji siela yra substanciali, dvasinė ir individualinė žmogaus asmens siela.

Tad mums ir reikės visų pirma išaiškinti sielos esmę. Tai suprato ir senovės išmintingius Cicero, laikęs sielos nemirtingumo problemą neišsprendžiama tol, kol bus išaiškinta sielos prigimtis. Čia tenka protingai šauktis tos pačios amžinosios metafizikos, kuri, pasirėmusi patyrimo duomenimis, gali apibūdinti sielos esmę. Nuo metafizikos nėra laisvi ir panteistai monistai. Patys tų pasaulėžiūrų šulai Schopenhauer'is, Ed. v. Hartmann'as, iš dalies ir Wundtas yra buvę metafizikai, tik, deja, buvo klaidingai ir nevykusiai sukonstruota jų metafizika, kuri didžiųjų buities ir gyvenimo problemų neišsprendė, nenušvietė, o dar labiau supainiojo, aptemdė ir net pačią filosofiją tuo būdu diskreditavo.

Neokantistinė modernioji filosofija turėjo ir turi įtakos protestantų liberalams teologams. Vienas žymiausiųjų atstovų racionalistinės teologų mokyklos Otto Pfleiderer yra pareiškęs, kad tikėjimas žmogaus asmens nemirtingumo visada liks ne žinojimo dalyku, bet geros vilties objektu, egzistuojančiu nepriklausomai nuo protinio žinojimo pagrindų.

Šių dienų protestantų liberalai teologai kartoja tas pačias mintis J. Gottfried v. Herder'io († 1803), Kanto ištikimo mokinio, kad dvasios nemirtingumas esąs gražus, žavintis tikėjimo žiedas, nujautimo sėkla, glūdinti mūsų širdy; tas veikia mūsų vaizduotę, moralinį apsisprendimą, nors tai nėra gauta žinojimo ar šalto patyrimo keliu. Liberališkas protestantizmas daugeliu atžvilgių tą pat skelbia ir tiki.

Šit teologai Hamburgo protestantų krašto bažnyčios (Landeskirche) atvirai prisipažįsta prie laisvamanybės. Pastorius Hintze, laikraščio „Hamburger Logenblatt" leidėjas, 1928 m. įdėjo masonų mokytojo prof. Weygandt'o rašinį apie nemirtingumą; ten sakoma, kad žmogaus esimas tveriąs tik iš jo pasiliekančioje kūno medžiagoje; gyvenama toliau savo vaikuose, dvasiniuose kūriniuose, kuriais naudosis ateinančios kartos. Kai kurios protestantų liberalų teologų grupės slenka matomai laisvamanybės keliu į materializmą, ateizmą.

Kad žmogaus širdis ir šaukias nemirtingumo, kad siela gyvena amžinybės viltimi, modernūs filosofai draudžia tam pačiam protui spręsti tą be galo aktualią problemą, sumaniai sugestijonuodami, jog protas iš viso nėra kompetentingas svarstyti sielos klausimą; geriausiu atveju jam įsakoma pasitenkinti garsiuoju „ignoramus" (nežinome). Gana charakteringai šį idėjinį reikalą apibūdino Amerikos savotiškas išminčius Upton

Sinclair: „Jei aš esu nemirtingas, vieną gražią dieną aš pats sužinosiu. O jeigu aš toks nesu, tai manęs nenuliūdins. Aš nejaučiu pagaliau, kad universumas kuriuo nors būdu būtų įpareigotas išsaugoti amžiams manąjį gyvenimą. Aš laikaus to, ką gerai žinau, o mano ateitim rūpintis palieku anoms aukštesnioms galybėms, kurios, gal būt, ką nors ir žino apie ateitį". Yra nemaža ir šitaip lengvabūdiškai nusiteikusių moderniųjų šios žemės šviesuolių, žiūrinčių abejingai į savo tolimesnį likimą. Tai — *mūsų gadynės agnosticizmas.*

Moderniška technika savo laimėjimais, komfortu sužavėjo, tarsi užhipnotizavo savo garbintojus ir taip trukdo pakelti akis į mistišką sielos pasaulį su jos paslaptimis. Pozityvu tai, kas pojūčiams tiesiogiai prieinama, kas teikia jautulingo smagumo valandai ar dienai, kas šio pasaulio svaigulingą, šėlstantį gyvenimą kursto ir vis naujos degamosios sensacijų medžiagos duoda. Tai — mūsų civilizacijos amžiaus pigus natūralizmas, kurs sakosi formuojąs gyvenimišką žmogų, o ne kandidatus pomirtiniam gyvenimui. Tokiam žmogui gilesnė gyvenimo filosofija nepakeliama. Agnostiko mostu tariasi nuvaręs šalin visas metafiziškas šmėklas, kurios neramina, trukdo naudotis šio greit nykstančio gyvenimo smagumais. Nietzsche su temperamentu yra sušukęs saviesiems: „Aš jus prisaikdinu, mano broliai, likit ištikimi žemei, o netikėkit tais, kurie

jums skelbs nežemiškas viltis. Nuodų gamintojai yra jie, nors jie to ir nežinotų".

Dabarties gyvenimas ypačiai pakrypo kūno kultūros link. *Kūno sportas* susilaukė didelės pagarbos ir turi gausingą adoratorių armiją. Ir valstybė, ir atskiros organizacijos nesigaili lėšų ir energijos kūno kultūros reikalams. Galima ir reikia į kūno kultūrą žiūrėti palankiai, krikščionies akimis; tikinčiam ir kūnas atrodo dvasios įnagis, gaunąs grožį ir vertę iš sielos. Tuo būdu visokios kūno kultūros tikslas tegali būti kilnus, sveikas, sudvasintas kūnas, tartum atspindys pačios dvasios, taip kad kūno formomis ir judesiais save pareiškia dvasia, galėdama jame save išvysti.

Betgi gyvenimo praktikoj plačioms jaunimo masėms sportas lieka aukščiausiu tikslu, smagumo arena, proga demonstruoti kūno raumenų jėgas, statyti rekordus, nesivaržant dargi propaguoti nuogybės kultą. Žmogaus sielos didybė nustelbiama, kaip matai netenka savo kilnumo aureolės ir pirmenybės prieš kūną. *Materialistinė pasaulėžiūra sporto aikštėse triumfuoja*, paneigdama dvasios pasaulio savaimingą vertumą. Sportas be dorovinių ir religinių normų greit virsta propagandos priemone praktiškam gyvenimo materializmui.

Atgimusio karingo *nacionalizmo* laikais pasidarė aktualus nacijos ir rasės klausimas. Rasinėje valstybėje stipriai pabrėžiama nacionalizmo

materialistiniai momentai. Tauta (nacija) laikoma ne etiniu vienetu, bet grynai fiziniu reiškiniu. Biologinis selekcionizmas įvedamas į žmonių visuomenę. „Deutsche Erneuerungs-Gemeinde", „All-Arierbund" ir, bendrai, visas revoliucinis hitlerizmo sąjūdis šių dienų Vokietijoj rodo tendencijos naciją atnaujinti, atgimdyti sename gryname kraujuje!

Šitoks kraštutinio nacionalizmo sąjūdis stipriai nuvarsuotas materialistiškomis tendencijomis. Karingas rasinis nacionalizmas — tai savotiška zoologijos rūšis, taikoma tautų politiniame gyvenime. Rasistinė ideologija paverčia tautų normalų dvasinį rivalizavimą kova už vienos tautos įsigalėjimą kitų sąskaiton; tautos dvasinės jėgos užleidžia vietą fizinės prigimties kultūrai, moralinė asmenybė — fizinei, teisėtumas — fizinei jėgai. Šitoki reiškiniai dabarties gyvenamame momente sako, kad materializmas kultūros gyvenime anaiptol nėra nugalėtas. Teoretiškai ir praktiškai materializmas teberodo savo žemišką potenciją ir yra viena šiurpiųjų jėgų dabarties gyvenime. Kai savaimingos dvasinės, idealinės vertybės mėginama suvesti į kūniškumo periferiją, ir jos sureliatyvinamos, tuomet ir pati siela iš tikrųjų lieka paneigta, nuvainikuota, netekusi savaimingos aukštos vertės. Tokioj aplinkumoj nesunku nustoti ir tikėjimo aukštesniu sielos gyvenimu ir jos nemirtingumu.

Tokiais pozityvizmo, materializmo laikais ir galėjo iškilti raudonoji Lenino vėliava, kviečianti visus proletarus dėtis į šios žemės materialistinę karalystę. Ir kai Leninas, skindamas kelią teroro pagalba į techniškai materialistinę valstybės santvarką ir tuo tikslu kovodamas prieš kiekvieną pozityvią tikybą, ieško argumentų savo užimtai komunizmo pozicijai tvirtinti, jis jų gausiai randa materialistinėj pasaulėžiūroj, materialistų rašytojų veikaluose.

Tik materialistinė pasaulėžiūra, išplėšdama iš žmonių širdžių tikėjimą į pomirtinį sielos gyvenimą, daro galima, vadinas, paruošia dirvą tokioms kruvinoms revoliucijoms, kaip šit Didžioji Prancūzų revoliucija ar mūsų amžiaus raudonosios Sovietų Rusijos baisybės. Plintant visuomenėj materializmo pažiūroms, kada griaunamas žmonėse tikėjimas antgamtybe, sielos gyvenimu, kaip istorija liudija, skaudžiai nukenčia ir kultūros gyvenimas, žmonių dorovė, papročiai ir t.t.

Paneigus sielos dvasiškumą, pomirtinį gyvenimą su jo sankcijomis, pareinančiomis iš amžinai teisingojo Dievo valios, žmogaus gyvenimas lieka sukrėstas pačiuose pagrinduose. Netekti tikėjimo antrąja žmogaus tėvyne — tai didelė sielos tragedija.

Tad gyvename tokiais laikais, kada siela apiplėšta, paneigta filosofų, psichologų bei fiziologų aukštose mokyklose, triukšmingo gyvenimo

arenoj ir skaudžiai kenčia našlaitystės dalį. Betgi tai mūsų pačių nelaimė, dvasios tragizmas netekti anos tėvynės vilties. O tada ir mes gerai suprantame Nietzsche's dvasios sielvarto vaitojimus: „Varnos rėkia ir ūždamos lekia į miestą, — netrukus snigs, o vargas tam, kas neturi tėvynės!"

Nemirtingumo surogatai šių dienų monizme

Sielos nemirtingumo idėja taip giliai glūdi žmonijos sąmonėj, kad net didieji ateizmo vadai su tuo faktu skaitos ir norėtų savo pasaulėžiūros sekėjams įpiršti tam tikrus surogatus vietoj krikščioniškai suprasto sielos nemirtingumo.

Svarbiausias klausimas pasaulėžiūroj — Dievo klausimas. Jei Dievas sau vaizduojamasi panteizmo šviesoj, tuomet, aišku, nebegalima patikrinti sielai nemirtingumo. O jeigu tas Dievas krikščioniškai suprantamas, kaipo pasaulio Kūrėjas ir *Asmuo*, tuomet ir sielos nemirtingumo problema gauna tikros šviesos. Šiais įvairių kryptčių pasaulėžiūrų tarp savęs rivalizuojančių laikais Dievo prigimties klausimas ypatingai aktualus, nes čia tikrumoj ir susiduria dvi galingos pasaulėžiūros: teizmas ir panteizmas bei monizmas.

Monizmo (vienintelio prado) pasaulėžiūros linkmių esama bent keliolikos: būtent, mechanistinis Häckel'io monizmas, energetinis Ostwald'o monizmas; spiritualizmo monizme vėl aiškėja svarbesnės kryptys: psicho-fizinio paralelizmo

monizmas (Spinoza, Wundt), psichomonizmas, sąmonės arba tiesiog idealistinis monizmas; voluntaristinis m. (Ed. v. Hartmann, Drews, Lipps, Paulsen ir k.).

Nuosaikiausias monizmas bene bus Bewusstseins-Monismus, kurs teigia, kad egzistuoja viena vienintelė realybė — psichės turinys. Daiktai egzistuoja ne išorės pasauly, bet kaipo sąmonės turinys. Objekto iliuzija susidaro iš eilės pasikeitimų toj pačioj sąmonėj. Ši sąmonė nereikalinga jokios sielos, kaipo subjekto turėtojo, nes tėra tik sąmonės aktai. Siela ir yra konkreti sąmonė. Tad visa yra jutimas ir sąmonė. Visas realus pasaulis virsta lyg sapnu, bet sapnuotojo, subjekto taip ir nėr.

Monizmas yra tas pats senas panteizmas, tik įvilktas į moderniosios filosofijos šventadieniškus rūbus, ir kaipo toks gavo tam tikro madnumo. Visų krypčių monizmas identifikuoja Dievą ir pasaulį. Dievas ir pasaulis tėra viena vienintelė substancija. Pasaulio daiktai nėra Dievo leisti kūriniai. Pasaulio procesas nepareina nuo Dievo, kaipo savo pirmosios priežasties: tai — tik modifikacijos, pasireiškimai tos pačios visapasaulinės dieviškos substancijos. Visų tikrovės daiktų pagrinde glūdi viena esmė, kaipo imanentiška priežastis. Tad pasaulio procesai ir pavidalai yra ne kas kita, kaip dieviškumo pasireiškimai, nes Dievo ir pasaulio esmė yra ta pati. Ne visi monistai tarp savęs sutaria, kai reikia

apibūdinti absoliutą. Šit Schopenhauer'is tą vienintelę substanciją, fizinio ir dvasinio pasaulio pagrindą taria esant valią. Visoki jėga yra valia, pati realybė yra valia. Toji valia, kuri paprastam protui atrodo besanti kaipo dvasios momentas, anot Schopenhauerio, yra neprotinga, nesąmoninga, akla. Taigi egzistuoja kažkokia pirmykštė valia, noras, bet egzistuoja be asmens. Pasaulio procesas tėra aklų jėgų atsitiktinio žaismo išdava. O žmogaus sąmonė kyla iš nesąmoningumo, asmenybė — iš beasmeniškumo.

Mes sakytume, eidami Schopenhauerio mąstymo kryptim, jog dienos šviesa pareina iš nakties tamsybių... Iš tikro, monizme ne juokais dvelkia Nachtphilosophie (nakties filosofijos) dvasia. Ir visai teisingai Schopenh. pastebėjo panteizmą esant tą patį ateizmą. Visi monistai sutaria skelbdami, kad monizmas kaipo pasaulėžiūrą turi atstoti „pasenusią" krikščionybę su jos asmeniniu Dievu ir tikėjimu į sielos nemirtingumą.

Taip dalykams esant, žmogaus asmenybė, pagal monizmą, negali būti nemirtinga. Betgi monistai kalba apie nemirtingumą, mėgina konstruoti, žmogaus troškimus tenkindami, tam tikrus surogatus, Ersatz nemirtingumą.

Žiūrėkim, ką siūlo modernieji monistai.

Žmogaus individas monistui tėra akimirksnio fenomenas, kuriam skirta susilieti su antindivi-

dualiąja visybe. Tad giliau mąstantieji monistai žmogaus asmens gyvenimo turinį norėtų matyti „objektyvioj dvasioj". Būtent, objektyvia arba visuotine dvasia čia imama mintys, idėjos, kurias paveldės kiti žmonės, ir, apskritai, visas kultūros bei civilizacijos lobis, kaip šit, mokslo tiesos, bibliotekos, visoki išradimai, mašinos, meno kūriniai, įstaigos, kodeksai, įstatymai ir t.t.

Tai — įdomus, platus, turiningas pasaulis, kuriame objektyvavosi kurianti žmonijos dvasia, save įamžino ateinančioms kartoms. Tuo rinktinių individų kūrėjų laimėtu lobiu naudosis kiti žmonės, palikuonys. Dvasios turtai tuo būdu gauna antindividualų pobūdį. Mūsų geri žodžiai, kalbos, darbai, pavyzdžiai — vis tai tikrasis mūsų asmens nemirtingumas. Objektyvi dvasios kūryba, gyvas atsiminimas, saugojimas meno bei dailės kūrinių muziejuose, galerijose; mokslo, literatūros bibliotekos — visa tai esanti geriausioji žmogaus kūrėjo nemirtingumo garantija. Individualios sąmonės formos kinta, pranyksta, bet užtat visuotinė žmonijos dvasia lieka patvari, kas turi aukščiausios vertės. Schleiermacher'is galutinį žmonijos tikslą randa tame, kad protas vis daugiau apvaldo gamtos jėgas, visur įsiviešpatauja kuriančio ir organizuojančio proto principai.

Paskiro žmogaus laimė ir pasitenkinimas — būti aktyviu kultūrinės pažangos dalyviu, kuo nors prisidėti, pasitarnauti bendrai žmonijos gerovei. Aukščiausiasis gėris nėra paskira, izoliuota

vertybė, bet visų vertybių, laimėjimų suma, visuma, nuolatinė pažanga, veržimasis priekin idealo nubrėžta linkme.

Visus gyvenimo tikslus, siekius, laimėjimus, kūrinius turinti persunkti dorovingumo dvasia ir tuo būdu paskirų individų pastangomis reikią ugdyti, tvirtinti visuotinė dorovingumo dvasia, teikianti palaimos ir paskiriems visuotinės žmonijos šeimos nariams. Fr. Paulsen'as, John St. Mill, Laas ir k. aukščiausią individo tikslą mato bendroj žmonijos gerovėj. W. Wundt'ui kultūros pažanga—aukščiausiasis gėris. Individuali laimė dorovės atžvilgiu prilygstanti zerui. Žmonija esanti pašaukta vis kurti, gaminti naujas objektyvias vertybes, kurių dvasia džiaugsis iš dalies ir patys kuriantieji individai, bet turi darbuotis be paliovos, turi išlaikyti kultūros pažangą deramoj aukštumoj. Hartmann tariasi dar labiau įprasminąs kultūros pažangą, teigdamas, kad šiuo kultūros darbu pasitarnaujame pačiam absoliutui, jo išganymui, vadinas, padedame absoliutui išsilaisvinti iš buities kančių. Taigi vargšas tas „absoliutas", kurs iš mūs laukia pagalbos. Tad darbuokimės, tuomet liksim nemirtingi!

Nuostabu, kad toks žymus ir simpatiškas filosofas kaip Rudolfas Eucken'as irgi savo neoidealizmo filosofijoj vyriausiai akcentuoja antindividualybę kaipo dvasinio gyvenimo pilnatį (Ganzes des Geisteslebens), kurion sueina paskirų individų tiesos spinduliai, gėrio, dorovingumo

laimėjimai. Čia yra tikroji sielos nemirtingumo tėvynė, kuriai apibūdinti tinka, sako, šie prasmingi Goethe's žodžiai:

„So löst sich jene grosse Frage
Nach unserm zweiten Vaterland;
Denn das Beständige der ird'schen Tage
Verbürgt uns ewigen Bestand!"

Tai—monistinis kultūros idealas, teikiąs turinį šitokiam nemirtingumo Ersatzui. Ne individas kaipo toks nemirtingas, o jo darbai nemirtingi. Būti nemirtingam reiškia išlaikyti visa, kas yra vertinga antasmeniniame dvasios gyvenime.

Nemirtingumo gi idealą, pasak monistų, yra skelbę ir rodę savo pavyzdžiu šios žemės garsieji vyrai, genialūs mokslininkai, rašytojai, poetai, valstybininkai, karo vadai, žodžiu, tie visi, kurie šiuo ar tuo būdu save įamžino kūrybos darbuose, jų vardas įtrauktas liko į garbingus kultūros istorijos lapus, taip kad jų vardas bus ateinančių kartų lūpose.

Ir Darmstadt'o „išminties mokyklos" įkūrėjas ir vedėjas grafas Hermann Keyserling'as tiki nemirtingumą esant galimą vien antasmeniškumo formoj.

Kas yra beasmeniškumas, lieka gal paslaptim ir pačiam išminčiui grafui.

Kiti monistai stveria biologiškojo nemirtingumo. Tėvai toliau gyvena savo vaikuose, ku-

riems patys davė gyvybę. Vaikų vaikuose tekės tas pats kraujas, toje pačioj giminėj išliks tradicijos, papročiai, atsiminimai, žodžiu, lieka pastovi, nenykstanti tų pačių gimdytojų ir fiziologiškoji ir žmogiškoji gyvenimo srovė. Tad pats gyvenimas amžinas, kiek jis iš kartos į kartą atsigimimais toliau palaikomas, plečiamas, ugdomas.

Rašytojas grafas Keyserling'as savo knygose „Unsterblichkeit" 205 psl. rašo: „Seniai iš patyrimo žinoma, kaip laimingi tėvai maža rūpinasi savo asmens tolimesniu gyvenimu, likimu; savo vaikuose save mato, žino ir toliau gyvensiant — o jis, pačių gyvenimo galas, jiems nerūpi". Ir šitokioj monistinėj literatūroj vis pabrėžiama reikalas visada atsiminti, kad gyveni ne sau pačiam, bet ir šeimai, generacijai, kultūrai, kad pirmiausia privalu rūpintis, kaip išlaikyti savo generacija deramoj aukštumoj.

Tokios idėjos yra skolintos iš evoliucionistinio materializmo. Rasės kulte su jos kūno kultūra šios idėjos rado atgarsį. „Deutsche Erneuerungs-Gemeinde" (Vokiečių atsinaujinimo bendruomenė) skelbia platesnei visuomenei, kad amžinybę, nemirtingumą reikia taip suprasti, kad tėvai gyvena ir toliau savo vaikuose. Ir viskas. Panašiai formuluoja savo credo ir kitos vokiečių sąjungos, siekiančios tų pačių tikslų, kaip šit, „Germanische Glaubens-Gemeinschaft" ir k.

Betgi milijonai žmonių turi mirti, nepalikdami

savo palikuonių, arba, nors turėję vaikų, jų dabar jau netekę. Kiti vėl, savo pašaukimo pareigų vedami, laisvu noru atsisakė sudaryti šeimas. Argi visi tie, neturėję galimybės ar progos sudaryti šeimos židinius ir nepalikę palikuonių ar pagaliau atsižadėję šeimyninio gyvenimo aukštesniais visuomenei tarnavimo motyvais, taip ir lieka išbraukti iš nemirtingųjų skaičiaus gyvenimo knygoj?!

Taip tat įvairūs monistai stengias visuomenę įtikinti šitaip suprasto nemirtingumo priimtinumu. Ne individas nemirtingas, bet antindividualiniai žmonių darbai, padermė. Tai reiškia atsisakyti nuo to, kas kiekvienam žmogui visais amžiais buvo brangiausia, kas buvo ir yra įgimta kovoj už savo „aš" būvį. Šitoks efemeriškas dirbtinis nemirtingumas nieku būdu negali atstoti pačios žmogaus asmenybės nemirtingumo. Galima labai poetiškai vaizduoti tokį asmenybės susiliejimą mirties momentą su visata ar save raminti tuo, kad aš išliksiu gyvas ateinančių kartų atsiminime, savo egzistavimą išlaikysiu savo vaikuose ar geruose darbuose, tačiau tas visiškai nesuderinama su žmogaus sielos giliausiais troškimais, absoliutingumo pobūdį turinčiais siekimais ir, bendrai, visuotiniu žmonijos įsitikinimu. Kai kurie monistai, tai žinodami ir jausdami, kad šitoks nemirtingumas anaiptol nepatenkina žmogaus, pagaliau leidžia vaizduotis, kad mes individai pačioj dievybės dvasioj ir toliau gyvensim, kaipo tam tikri atsiminimai, kaipo dievybės

sąmonės dalelės, o gal kartais, sako, ir išlaikysim savo „aš" sąmonę. Šiaip samprotavo Fechner'is ir iš dalies mūsų amžiaus filosofas Paulsen'as, lyg norėdamas juo sekti.

Žmogaus asmenybė laukia pomirtiniame gyvenime visuotinės teisybės atstatymo, teisingo atlygio už gerus ir piktus darbus, gyvena viltimi amžinos laimės. Laimė juk negali būti kažkokia neasmeninė, nes laimingas nori būti žmogaus asmuo kaipo asmuo. O jeigu žmogaus asmuo nyksta, žūna, kas begalės ta neasmenine laime džiaugtis? Kas iš to žmogui, jeigu jis gyvendamas ir daug bus laimėjęs, daug vertybių sukūręs, bet jeigu jis iš anksto turi žinoti, jog mirties valandą jis pats žus ir nebegalės savo gyvenimo darbais, žygiais džiaugtis. Iš tikrųjų, per daug didelio pasiaukojimo monistai reikalauja iš žmonių kūrėjų. „Objektyvi kūrybos dvasia" lieka tik abstrakcija be konkretaus gyvojo pagrindo, be sąmoningo subjekto gyvenime laimėtų vertybių nešėjo. Pagaliau tos vertybės nėra aukštesnės už žmogų. Žmogus, būdamas savaiminga asmenybė, stovi nepalyginamai aukščiau to, kas neasmeninga. Net daugelis kūrybos reiškinių, tiesą sakant, egzistuoja tik žmogaus dvasioj.

Pati kultūra turi tarnauti žmogaus asmenybei, o ne žmogus turi būti klusnus vergas kažkokios aklos jėgos — valios, besivystančios pasaulio procesais. Žmogaus asmenybė yra nepalyginamai daugiau, kaip įnagis antasmeninių kultūros

vertybių serijoj. Aukščiausias tikslas—ne kultūra, bet asmenybė. Prieš tokį žmogaus nužemimą protestuoja visų žmonių sąžinė.

Monistai yra silpni psichologai. Jie turėtų žinoti, kad žmogus stoja darban, eikvoja energiją ne kokių ten abstrakčių motyvų skatinamas, bet savosios asmeninės laimės siekdamas; čia tai reali dvasinė spiruoklė, judinanti visą gyvenimo mašineriją. Wundt'as klaidingą tezę skelbė savo etikoj, teigdamas, kad kultūros pažangoj glūdi absoliuti žmonijos laimė.

Bet turėkim drąsos klausti, kiek žmonių dalyvauja nenykstančių kultūros vertybių gamime? Tiesą sakant, negausingas būrelis pašauktas kurti, kelti aukštyn kultūros rūmuos vadinamus Bausteine, t. y. visokius išradimus, patobulinimus, mokslo, meno kūrinius ir t.t. O milijonai žmonių veido prakaite turi darbuotis dėl kasdienės duonos kąsnio. O daugelis nūdien ir darbo negauna ir neturi iš ko gyventi. Būtų labai pageidaujama, kad Wundt'as tebegyventų šiuo pasaulinės krizės metu ir savo akimis išvystų tikrąją dabarties kultūros būklę su visais sunkumais, blogybėmis, neteisybėmis, barbariškumais; tuomet, rasit, įneštų esminių idėjinės korektūros bruožų ir savojon etikon, kuri dabar tokia svetima tikrajam gyvenimui.

Kultūros mastas, skolintas iš Wundt'o pasaulėžiūros, yra neteisingas ir milijonams žmonių nepriimtinas. O tačiau tuose milijonuose darbo

vargšų rasime individų su gryna sąžine, kantriai pakeliančių gyvenimo vargų naštą, žmonių teisingų, bet nuskriaustų, kuriems vargiai galėtų prilygti tariamieji žmonijos geradariai, civilizacijos statybininkai à la Krupas, švedų Kreugeris ir k. Įdomu žinoti, kiek tos laimės platesnei visuomenei suteikė tokio Heine's, Schopenhauer'io, Byron'o, Zola'os kūriniai? Gal jie savo raštais milijonus žmonių išmokė, kaip gyventi, kaip naudotis šio pasaulio laimingu ir tariamai nemirtingu kultūros gyvenimu, taip kad tie vargšai liko evangeliškai suraminti ir nieko daugiau nebetroško?

Häckel, Ziegler, Ostwald, Forel, Paulsen ir k. — vis tai garsūs vardai — gali sau sofistiškai tyčiotis iš individo teisių ir nemirtingumo ilgesį vadinti „žavinčiu sapnu", betgi krikščioniško nemirtingumo vietoj monistai filosofai iki šiol nieko pozityvaus nedavė, o vien dezorientavo krikščioniškos kultūros idealu gyvenančią visuomenę, darbininkų masėms išplėšė antgamtinį tikėjimą, paskleisdami pesimizmo religiją.

Pats Häckel'is, būdamas nuosaikus savo monizmo idėjoms, yra davęs nurodymų, kad silpnuolius nepagydomus ligonis reikia morfijaus pagalba greičiau išvaryti lauk iš šio pasaulio kultūros rūmų.

Horneffer'is, žymus rašytojas monistas (Die künftige Religion, 85 psl.) labai pageidauja, kad žūtų visi tie, kurie yra silpni ir bejėgiai, reikalaujantieji pašalpos, visuomenės paramos; šių

luošų invalidų mūsų tauta, girdi, turi nusikratyti. Mūsų giliu krikščionišku įsitikinimu teisę į nemirtingumą turi visi žmonės: ir vargšai invalidai negali būti taip nežmoniškai traktuojami, nes ir jie tikisi laimės ir nori būti kada nors laimingi. *Aristokratiškas nemirtingumas*, kaip aukščiau matėm monizmo pasaulėžiūroj, yra giliai neteisingas.

Kai nemirtingumą tenorima matyti tiesiogiai ar netiesiogiai tik kultūros pažangos vertybėse, palikuonių atsiminime, vien vaikuose, kuriems duodama gyvybė, tuomet toli gražu ne visi turi perspektyvų į šiaip suprastą nemirtingumą.

Čia patenkinama savimyla tik nedidelio skaičiaus pasivadinusių kultūros nešėjais, norinčių iš aukšto žiūrėti niekinamai į neišmokslintą minią. Kartą Fridrikas Didysis disputoj apie nemirtingumą su vienu akademiku yra sušukęs: „Kaip tat? ir jis nori būti nemirtingas? Ką jis yra padaręs, kad būtų to vertas?" Taigi milijonai žmonių, negalinčių savo vardo įamžinti besiekiant idealinių tikslų sukurtose kultūros vertybėse, lieka pasmerkti, jų gyvenimas netenka prasmės.

Betgi negalima nežinoti, kad ir širdyse vargšų, kenčiančių vargą, priespaudą, išnaudojimus, vis dėlto nėra išblėsusi tvirta viltis susilaukti geresnių dienų, teisingo atlyginimo už patirtas skriaudas. Tikėjimas į pomirtinį gyvenimą, laimę Dievuje teikė ir tebeteikia tvirtumo, ištvermės šios žemės varguose, nelaimėse, duoda jėgų didvyriš-

kai kentėti ir mirti. Monizmo propagatorius Dr. Verweyen'as Vokietijoj savo paskaitose vis dėlto negalėjo ignoruoti to fakto ir neužsiminti nors vienu žodžiu, ką teikia amžinoji krikščionybė savo sekėjams.

„Kiekvienas garbingo nusistatymo žmogus, — rašo Verweyen'as, — turės pripažinti, kad tikėjimas į pomirtinį gyvenimą, kur nebėr šio pasaulio vargų ir skurdo tūkstančiuose pavidalų, vis dėlto yra nuostabus palaimintas sapnas, iš kurio ne vienas pabudo su skausmu arba pabusti jau buvo netekęs jėgų... *Tikinčiam anuo gyvenimu niekuomet nežlunga pavasariškos saulės viltis.* Ir jis galėjo triumfuoti: „mirtie, kame tavo gėluonis? pragare, kur tavo galybė? Jis žinojo virš savo galvos esant ištiestą gerojo tėvo globos ranką, kuri savo ištikimuosius per tamsybes ir išbandymų pavojus greit praeinančių gyvenimo dienų vedė į amžinos šviesos karalystės rūmus. Su džiaugsmu ir entuziazmu kankiniai ėjo mirti už Kristų, savo Dievą, kurs jiems artimuoju momentu suteiks gyvenimo vainiką ir kentėjimuose juos paguodė, tikrindamas: aš esu prisikėlimas ir gyvenimas. Kas tiki mane, tas gyvens, nors būtų miręs. Steponas, pirmoji kruvina auka už Kristaus mokslą, kai jis buvo akmenimis užmušamas, triumfaliai sušuko visų po jo vėliau ėjusių mirti kankinių vardu: aš regiu atvirą dangų. Visų Viešpatyj mirštančiųjų drebančios agonijoj akys būdavo nukreiptos į dangišką Jeruzalę, kur

jie tikėjosi Dievuje rasią amžiną ramybę. Šitoks laukimas kėlė tvirčiausią pasiryžimą ištverti iki galui visuose bandymuose. Tai davė nesulygi-namą ir šia forma niekuo nepavaduojamą pas-kutinį gelbėjimo inkarą, kai gyvenimo laivelis beviltiškai grėsė sudužti".[1])

Atrodo, lyg prieš savo norą monistas dr. Verweyen'as pripažintų, jog monistinis nemirtin-gumas neįstengia atstoti senojo krikščionių tikė-jimo sielos nemirtingumu.

Rinktiniai individai, kultūros gyvenimo kūrė-jai, sako, galį pilnai pasitenkinti tuo, kad jų var-das su pagarba bus minimas palikuonių, iš istori-jos lapų neišnyks.

Bet visų amžių patyrimas moko, kad kul-tūros pažangos laimėjimai toli gražu ne tuo pačiu mastu vertinami. Kas šiandien garbinama, į pa-danges keliama, ryt galės būti atmesta. Mokslo, technikos pažanga vis naujus ir naujus patiekia dalykus, versdama užmiršti ankstybesnius kūri-nius, išradimus ir jų autorius. Kiekvienas laik-metis turi savo dievus.

O Dantė teisingai pastebėjo savo „Dieviškoje Komedijoj" (Skaistyklos 11 giesmės 115 eil.):

Nachruhm bei euch ist gleich dem Grün des Grases,
Das kommt und geht, und das dieselbe Sonne
Entfärbt, durch die's der Erd' erst frisch entsprosste".

---

[1]) E. Wasmann, S. J. Haeckels Monismus eine Kultur-gefahr, 108 p.

Sunku sutikti su filosofu Keyserling'u, kada jis tvirtina, kad genijus, karžygys, kurio darbai nemirtingi, nenoriai interesuojasi, kas jojo asmenį laukia po mirties.

Betgi žinome, kad pretendentų į genijus netrūksta ir ne vienas tarė save esant nemirtingą genijų, kuriems tačiau bendralaikiai nepripažino tokios garbės, jiems mirus paminklų nestatė. Ir krikščionybė davė ir tebeduoda genijus kultūros pasauliui, bet genijus, kurie Kristaus amžina šviesa vadovaujasi, kurie negaudo fata-morgana, tuščios garbės nevaiko, o dirba pozityvų darbą Apvaizdos skirtą ir rūpinasi savo sielų išganymu.

Tikras genijus, dvasios galiūnas, savo nemirtingos kūrybinės sielos nekeičia į apgaulingas Ersatz nemirtingumo formas, neišsižada antgamtinio gyvenimo Dievuje, kas teįprasmina pačią kūrybą. Dvasios genijus kurdamas neišleidžia iš akiračio tos didelės išminties tiesos, kad gyvenimo būvis, Tomo Akviniečio žodžiais betariant, yra labai nepastovus, trapus dalykas (esse fragile). Šiame pasauly nėra nieko amžina. Visa eina, kinta, vėl nyksta. Tai galima pasakyti ir apie kultūros laimėjimus, ką taip pabrėžia monistai. Iškalbingai byloja kultūros istorija. O modernioji kultūra, nūdien priėjusi krizę, rodos, jau nebesukelia ankstybesniojo optimizmo ir pačiuose monistuose. Nepaslaptis, kad mūsų kosmiškasis laikrodis turi tendencijos kada nors

sustoti. Visokia, kad ir aukščiausia, kultūra ir žemiškoji gerovė teturi reliatyvią vertę, ir visoki civilizacijos laimėjimai virs pelenais. Ši ateities tiesa, be abejo, neramina ir pačius kultūros filosofus, pažangos garbintojus. Monistas Hellwand savo dviejų tomų didelį veikalą „Kultūros istorija" (3 Aufl. II t. 726 psl.) baigia baimingu klausimu: „...Žemė, netekusi atmosferos ir bet kokios gyvybės, — ištuštėjusi, kaip ir mėnulis, suksis aplink saulę, kaip ir pradžioj, — betgi žmonija, jos kultūra, jos pastangos ir laimėjimai, kūriniai ir idealai — visa tai bus dingę... Ir kam, kuriam tikslui?"

Jei kultūrai trūksta gilesnio turinio, jei josios tikslai negauna antgamtinės šviesos iš Dievo, kultūra lieka tik žmogiškas padarinys, kad ir labai žavintis, bet nepastovus. Ir pats Schopenhaueris laiko kvailiais tuos žmones, kurie čia žemėj, tikėdami pasaulio tikslingumu, kuria gerovę, ieško laimės, kad ir labai sumaniai ir likimui mums rodant palankumo. Tačiau visur terandama, sako pesimizmo filosofas, pripuolama, apgaulinga, liūdna ir šiurpi pasaulio tikrovė, ir nieko geresnio iš esmės neįneš ten nei valstybių konstitucijos, nei nauji įstatymai, nei mašinos, nei telegrafai.

Ir Afrikos girių negras prieš mirtį, skirdamasis su savaisiais juodaodžiais broliais, trokšta, kad ir jie greit paskui jį pasektų, kad gyventų tenai aukštai visi drauge. Ir pirmaeilis Europos

gamtininkas Robert Mayer († 1878), kurs paskelbė medžiagos ir energijos pastovumo dėsnius, šit prie lovos mylimos mirštančios motinos atvirai savo tikėjimą išpažįsta: „Tvirtas, moksliška sąmone pagrįstas įsitikinimas, kad žmogaus asmuo toliau gyvens po mirties, ir kad aukštesnė vadovybė vadovauja mūsų likimui, man buvo vienintelis suraminimas, kada aš laikiau suspaudęs savo mirštančios motinos šaltą ranką".

Tad monistų rodomas nemirtingumas yra fiktyvus, nerealus ir todėl negali patenkinti giliau mąstančių, neįstengia suraminti žmogaus širdies, patenkint visus būtiniausiuosius sielos reikalavimus.

Monistinė eschatologija

Paneigus krikščionybės išmintį ir toliau buvo konstruuojama tokia pasaulėžiūra, kuri šiaip ar taip tenkintų žmogaus dvasios kilnias aspiracijas. Ir rezultate turim mūsų amžiuje teosofiją, antroposofiją, neobudizmą, okultizmą, spiritizmą ir t.t., kurių pagrinde glūdi tas pats panteizmas, monizmas. Mat, žmogaus dvasia tuštumos nepakenčia. Tad reikia kuo nors tą tuštumą pridengti, maskuoti Ersatz išminties skambiomis frazėmis. Mūsų amžiuje vakaruose turi pasisekimo rytų pasaulio idėjos, kaip šit budizmas. Kurios gi budizmo idėjos yra populiarios Europos dechristianizuotoj visuomenėj?

Kas liečia senąją indų tikybą, žinovai tikina, kad Vedų giesmėse sielų reinkarnacijos idėjos kaip ir nepastebima. Tik vėliau vadinamiems teologams ėmus mąstyti, komentuoti Vedos himnus, ir buvo prieita Upanišaduose sielų migracijos mokslas. Būtent, kiekviena siela pareina nuo labai griežto buities įstatymo — Karmos. Jei siela, gyvendama čia žemėj, nepasiekė tebulybės, neliko doroviškai skaisti, be sutepties, negalės tuo

atveju pasiekti nirvanos[1]) stovį, kas yra visiškas susiliejimas su dievybe. Tuomet turės pradėti naują esimą, kurio sąlygos buvo nustatytos praeities nuopelnais. Iš čia kilo labai griežta askezė, paremta savęs atsižadėjimu, marinimos praktika. Budistų moralės kodekse dvelkia klaikus pesimizmas. Kiekvienas žmogaus veiksmas turi tolimiausių pasėkų, pareinančių ant visos eilės naujų paskesnių esimų.

Taip ir susiformavo metempsichozės mokslas, pasireiškęs senovės amžiais ne vien induose. Šit graikų išminčiai Pitagoras, Empedokles, Plato šias idėjas plėtoja, vysto, ieško tokiam tikėjimui filosofinių pagrindų.

Pitagorininkai tikėjo, kad jų mokytojas turėjęs ypatingą dovaną atsiminti savo praeities esimus įvairiuose kūnuose. Platonas sakė, kad siela turinti dešimt kartų atgimti vis naujais pavidalais, kol liks tuo būdu galutinai nuskaistinta ir galės patekti idėjų pasaulin, pas Dievą. Filosofui gi užtenką trijų atsigimimų šios žemės kelionėj. O nešvarieji turį tiesiog persikelti į gyvulių kūnus.

---

[1]. Žodis „nirvana" literaliai reiškia „užgesimą", prasmės atžvilgiu gana neaiškus. Viena yra tikra, kad nirvana išvaduoja iš naujų reinkarnacijų. Pesimistiški metafizikai iš pietų Indijos manė, kad tas išsivadavimas vyksta sielos dingimu, bet indų dauguma nenoriai sutinka priimti niekybę. Kai kuriems reiškia išsivadavimą iš visų vargų, viso pikto, ramybės būtyj; aukščiausia ramybė yra „nirvanoj", arba Buddhos būtyj.

Šitokio mokslo atgarsiai buvo pasiekę net krikščionių aukštąsias mokyklas. Aleksandrijoj vienas mokytojas, gal Origeno įtakoj, yra mėginęs skelbti, kad angelų ir žmonių dvasios amžinai blaškosi pasauly, trokšdamos save nuskaistinti.

Iš istorijos žinome, koks pavojingas jaunajai krikščionybei buvo manicheizmas, su kuriuo teko daug kovoti Ambrozijui, Augustinui.

Nuostabu, metempsichozės mokslas atgijo naujaisiais švietimo laikais. Prancūzų filosofai Reynaud, Fourrier, Blanqui, Le Bon šioms iš rytų pasaulio atneštoms idėjoms atstovavo. Vokietijoj pirmiausia pasižymėjo garsusis fizikas, psichologas Th. Fechner'is; jis, fantazijos padedamas, kūrė filosofijos sistemą, pripažindamas pasaulio sielos buvimą.

Kodėl aš nebūčiau galėjęs, klausia Lessingas, jau kartą gyventi čia žemėj? Kodėl čion dažniau negrįžti, jei aš esu reikalingas naujų žinių ir tam turiu gabumų?

Ir Fichte, ir Goethe, ir Schopenhauer'is, ir Nietzsche, ir Baumann, ir net Tröltsch rodė mažiau ar daugiau palankumo šitokio orientališko mokslo idėjoms.

Kaip tai aiškinti?

Mat, metempsichozės moksle surandama kaip ir kompromisas tarp dviejų pasaulėžiūrų. Kuriems krikščionybės mokslas apie sielos nemirtingumą nepriimtinas, bet, antra vertus, žinant, jog žmogaus sąmonė priešinas visiškai asmens

anihiliacijai, sunykimui, toki filosofai ir norėtų žmogų matyti amžino keleivio rolėje. Vis dėlto ir čia neduodama turėti tai, ką žmogus savo prigimtim iš tikrųjų turi, t. y. nemirtingoji siela; vietoj sielos nemirtingumo žadama patikrinti kosmiškasis nemirtingumas. Misticizman linkusios asmenybės sutiktų tuo tenkintis. Monistiška eschatologija modernios dvasios žmonėms atrodo priimtina ir žavinti savo mistišku slėpiningumu tokios kosmiškos kelionės.

Turima ypatingi metodai, perimti iš senovės indų Yoga, individualinei sąmonei pakreipti anosios universumo sąmonės link, kad susilietų su ja, tarnauti tuo tarpu šiame pasauly monistiškai besiorientuojančiai aukštesnei dvasios pažangai, kilimui. Amžinų perspektyvų vedami, kildami aukštyn iš stadijos į stadiją visapasauliniame procese, monistai sakosi randą evoliucijonuojantį dvasios gyvenimą turiningesnį, įdomesnį, kaip antai, krikščionių tikėjimas amžinai pastoviu dangum.

Lessingas yra tvirtinęs savo progreso teorijoj, kad pats tiesos ieškojimas žmogui teikia daugiau pasitenkinimo, kaip pati surasta ir turima tiesa. Taigi modernieji monistai būtinai nori būti *kosmiškais nomadais*, vadinas, amžinai klajoti buities pasauly, kilti aukštyn ir savo sąmonės gelmėse pasijusti absoliutu — dievu.

Kiekvienam aišku, jog monistiška eschatologija galima ypačiai per mediumų ir spiritistų re-

veliacijas. Tokiomis reveliacijomis, skelbimais pagrįsti pasaulėžiūrą perdaug drąsu ir nerimta. Juk žmogaus sąmonė nič nieko nesako, ar yra toks amžinai pasikartojąs grįžimas. Tomas Akvinietis, turėdamas prieš save Platono sielos preegzistencijos teoriją, yra sakęs, kad dabarties sielos turėtų bent žinoti patį faktą jau kartą išgyvento esimo, jeigu taip iš tikrųjų būtų buvę. Gi sąmonė nieko nepanašaus neliudija, ji mus neriša su praeitomis esimo stadijomis.

Tai labai aišku. Garsusis Lotze, autorius „Mikrokosmos", yra apibūdinęs trumpai šitokį mokslą, pažymėdamas, kad tai, girdi, ir lieka vaizduotės svaja. Iš tikro, tai priešinga sąmonei, psichologijai, moralei.

Bet vis dėlto kosmiškasis nemirtingumas — gana charakteringas reiškinys mūsų modernios dvasios ir todėl norėtumėm ryšy su nemirtingumu vienu kitu žodžiu apibūdinti Nietzsche's *die ewige Wiederkehr aller Dinge.*

Nietzsche's evangelijoj „Also sprach Zarathustra"[1]) vaizduojama, kaip pačiame vidurnakty, kada visi giliai miega, Zaratustra, varpo garso bangų tyliai pažadintas, girdi nepaprastą apreiškimą:

Eins! O mensch! Gib acht!
Zwei! Was spricht die tiefe Mitternacht?

---

[1]) „Also sprach Zarathustra", Kröners leid., Leipz., 1930, 359 psl.

Drei! „Ich schlief, ich schlief —,
Vier! „Aus tiefem Traum bin ich erwacht: —
Fünf! „Die Welt ist tief,
Sechs! „Und tiefer als der Tag gedacht.
Sieben! „Tief ist ihr Weh —
Acht! „Lust — tiefer noch als Herzeleid:
Neun! „Weh spricht: Vergeh!
Zehn! „Doch alle Lust will Ewigkeit —
Elf! „— will tiefe, tiefe Ewigkeit!

Tartum Betliejaus šviesoj („Garbė Dievui aukštybėse, o ramybė čia žemėj geros valios žmonėms") Zaratustrai nušvinta didžiosios gyvenimo paslaptys.

Didingoji buitis Schopenhauerio pesimizmo filosofijos rėmuose šiurpulingai praslenka lyg žaibavimas klaikios nakties metu, o Zaratustros dvasia kyla aukštyn ir reikalauja gyvenimo smagybių — pozityviai apsisprendžia. Girdėt neramios dvasios šauksmas: šviesos, šviesos,—išsklaidyt nakties tamsybes, kad vidudienio saulė amžinai šviestų!

Ir taip Nietzsche Zaratustros lūpomis šaukias gilios, gilios amžinybės.

Kartą, pasakoja pats Nietzsche, kaipo turistas jis klaidžiojęs Alpių kalnuose.

Šit ant vieno kalnų ežero uolos kranto, toli nuo žmonių, kur, rodos, pati amžinybė čia pat, į jo sąmonę lyg žaibas iš griedro dangaus įstrigo mintis, kurios jau nebegalėjęs nusikratyti. „Tartum koks demonas dienos ar nakties metu būtų

įsibrovęs į tavo vienatvės urvą ir tau sakytų: — Šitą gyvenimą, kaip tu dabar gyveni ir jau gyvenai, turėsi dar kartą ir daug, daug kartų, be skaičiaus gyventi". Ir šitokio likimo, sako, neišvengsi, nors tu dantimis griežtum ir prakeiktum demoną, šios žinios nešėją.

Tai ir buvo *amžino grįžimo idėja.*

„Ak, amžinai žmogus grįžta! Mažasis žmogus amžinai grįžta! Mačiau kadaise abu — didįjį ir mažiausįjį žmogų — nuogus, — taip juodu panašūs vienas į kitą! per daug žmogiškas ir didysis žmogus! Per daug mažas ir didysis! Tai mane atgrasino nuo žmogaus. O amžinas grįžimas to paties mažiausiojo! Ak, įkyrėjo man visokia buitis, koktu, koktu, koktu!...[1]).

Ir toliau sako, jog turi grįžti kiekvienas skausmas, kiekvienas pageidimas, kiekviena mintis bei atsidusėjimas; ir kiekvienas be galo mažas ar didelis šio gyvenimo dalykas ir visa tai toj pačioj tvarkoj, eilėje, o taip pat ir tas voras, kurį dabar regiu, ir tas mėnulis, ir tas momentas, ir kartu aš pats... Amžinas smėlio laikrodis, sako kitoj vietoj, nestovi ir su juo drauge ir tu, dulkių dulkele! ...Viskas eina, viskas grįžta, amžinai sukas buities ratas. Visa miršta, visa žydi, bujoja. Amžinai slenka buities metai. Visa dūžta, visa naujai kurias. Amžinai statos tie patys buities rūmai". Zaratustros sielos tragizmas

[1]) Also sprach Zarathustra, 243 psl.

ypačiai jaudinantis skirsny — die stillste Stunde. Amžino grįžimo mintis stipriausiai paveikė Nietzsche, sukrėtė jojo sielos gyvenimą. Patsai sakėsi atliekąs didelį bandymą: kas ištvers, pakels šią amžino grįžimo mintį? Nes nuo to pareina žmogaus likimas, nes arba žmogų visai pakeis, arba turės jį visiškai sutriuškinti.

Tuo netikintieji turi pagaliau pasitraukti iš kelio — išmirti. Kas savo būtybę laiko pasiruošusia amžinam grįžimui, tas turi tvirtai laikytis ant kojų. Aistringai gyvenąs antžmogio idealo vizija turi ištverti iki galui ir laimėti. „Auf einen Augenblick den Übermenschen, dafür leide ich alles!" Taigi gana sušvisti antžmogio paveikslui — ir visokios kančios bus pakeltos didvyriškai.

Atrodo Zaratustrą buvus pirmą pranašą tokios gyvenimo evangelijos. „Tavo gyvuliai gerai žino, o Zaratustra, kas tu esi ir kuo būti turėsi: žiūrėk, tu esi amžino grįžimo mokytojas — tai toks tavo likimas! Kad tu turi pirmasis skelbti šį mokslą, — ar didelis likimas tau pačiam nesudarys pavojaus! Žiūrėk, mes žinome, ką tu kalbi: kad visi daiktai amžinai grįžta ir mes patys ir kad jau be skaičiaus mes ten buvom" (244 psl.).

Kartą vakarą ėjo Zaratustra su savo mokiniais per mišką; ir kada jis ieškojo šulnio, kad numalšintų troškulį, staiga jis pasijuto besąs miško aikštėj, apsuptoj medžių ir krūmų. Tenai šoko vienos mergelės. Kaip tik mergelės pamatė

Zaratustrą, paliovė šokusios. Zar. prisiartino ir draugiškai į jas prabilo: tęskit šokius, jūs mielos mergelės! Aš neatėjau žaidimų trukdyti, neturiu pikto noro, nesu mergelių priešas. Ir Zar. buvo priimtas draugijon ir dalyvavo mergelių džiaugsmo šventėje. Ir Zaratustros šokių daina šiaip prasideda: „Į tavo akis, gyvenime, aš pažvelgiau vėliausiai. Ir man atrodė, kad aš ėmiau kristi į nepasiekiamas gelmes. Bet tu mane ištraukei su auksine meškere" ir taip toliau. Tad Nietzsche mato, kad gyvenimas, kurs taip suvedžioja, masina, vis dėlto lieka nepasiekiama jūros gelmė, kur nėr ko nusitverti, kai pradedama skęsti. Kai pasiliovė vakaro šokiai, žaidimai ir mergelės išsiskirstė, Zaratustra nuliūdo. Saulė jau seniai buvo nusileidusi, iš pievos kilo drėgmė. Ir miško gilumoj atvėso oras. O čia pat buvęs nežinomasis įtariamai pažvelgė į Zaratustrą, klausdamas: ko čia gyveni, Zaratustra? Kodėl, kur, kuo, kuriuo, kaip? Ar ne kvailybė gyventi? Ak, mano draugai, tai buvo mano vakaras, kurs per mane taip klausė. Atleiskit man už tokį mano nusiminimą!"

Rytmetį, išvydęs skaidrų, mėlyną dangų, vėl įgavo pasitikėjimo savim, drąsos ir siunčia dangui sveikinimo himną. O aukštybių dangau, tu skaidrus, tu gilus! tu šviesos praraja! Tave stebėdamas aš drebu dėl dieviškų aistrų! Į tavo aukštybes kilti — manoji gelmė! Save paslėpti tavo skaistume—tai manoji nekaltybė! Mes esam

draugai iš pat pradžios". Ta pati triumfo giesmė aidi skirsny „Die sieben Siegel".

„Jei jau esu mielas jūrai ir visam, kas giminiga jūrai, ir kai many kilo noras surast smagumų, tada tiesiu laivo bures į nežinomą tolį... Kai iš mano krūtinės veržias geismas leistis į jūros platybes ir kai nudžiugęs sušunku: pajūris išnyko, ir paskutiniai pančiai nuo manęs dabar nukrito, o aplink tegirdžiu begalinio okeano ūžimą..., *o tada myliu tave, o amžinybe, tu jungtuvinis žiedų žiedas! amžino grįžimo žiedas! o aš myliu tave, o amžinybe!*"

Žmogaus siela čia įspūdingai vaizduojama, kaipo keliaujanti būtybė beribe jūra, kur ūžia gyvenimo audros, kur nebesimato saugių krantų. Sielos giliausias troškimas — laimėti amžinybę — simboliškai vaizduojamas jungtuvinio žiedo pavidale.

Nietzsche's širdy didesnės meilės, kaip meilė amžinybės, nėra buvę. Tai kartojas visokeriopais niuansais per „Also sprach Zarathustra" puslapius.

Taip tat gyvenimas (Tanzlied) vilioja su auksine meškere. Ir Zaratustra nenori žinoti nirvanos, Schopenhauerio pesimizmo filosofiją atmeta.

Aišku, gyvenimas tai joks Freudentanz (džiaugsmo šokis). Kentėjimų taurė tenka išlenkti kiekvienam, net laimingiausiam šios žemės

keleiviui. Bet N. nedesperuoja, o tik sveikina auštantį rytą, patekančią saulę, kuri žada ilgą, ilgą dieną.

Tasai rytmečio dangus ir buvo Nietzsches žvilgsnis amžinybėn. Taigi N. sielos tragiškas šauksmas gilios amžinybės ir pagimdė ewige Wiederkehr aller Dinge. „Wahrlich, durch hundert Seelen ging ich meinen Weg und durch hundert Wiegen und Geburtwehen". Nietzsche norėjo 10 metų studijuoti gamtos mokslus, kad tik galėtų įrodyti šios monistinės geros naujienos tikrumą.

Zaratustros amžino grįžimo evangeliją jau skelbė Heraklitas, tas senovės amžių Hegelis, ką, berods, gerai žinojo Nietzsche. Hegelis gi stengėsi dvasios evoliucijos mintį moksliškai pagrįsti. Tad kas pastūmėjo N. šiuo Heraklito pramintu keliu eiti ir ieškoti amžinybės? N. taip pat buvo vokiečių idealistinės monistinės filosofijos įtakoj. Filosofai idealistai mokė, kad tik žmoguje Dievas pirmukart pasiekiąs savo sąmonę. Pirmame žemės formavimosi periode absoliutas tegalėjęs būti kaipo akla gamtos jėga, kosmiško judėjimo jėga. Kilus žmonių giminei, susvitusi, kad ir labai silpnai, pirmoji sąmonė. O pilnutinis, aukščiausias savęs pažinimas, tikroji šviesa buvusi pasiekta absoliučioj filosofijoj. Toks tai Hegelio „apreiškimo" mokslas! Kur buvo tas absoliutas prieš žemės susiformavimą? Į šį klausimą Hegelis savo sistemoj neranda atsako, kaip

lygiai ir jo mokiniai greit pamatė tokios filosofijos spragas, prieštaravimus.

Schelling'as ėjo toliau idealistinės filosofijos linkme ir įžvelgė absoliuto evoliucijoj tris periodus. Apie paskutinįjį jis tegalėjo tarti, — kada šisai periodas pasibaigs, tada jau bus ir Dievas. Tai reiškia, Gott ist im Werden. Tai absoliuto sureliatyvinimas, filosofiško absurdo viršūnė. Šitokia buities evoliucija Nietzschei atrodė vis dėlto nepriimtina. Reikia ieškoti išeities. Amžinybės ilgesio vedamas ir paskelbė amžinąjį visų daiktų pasikartojimą.

Betgi ši amžino grįžimo idėja yra dviašmenis kalavijas, ką jautė ir pats Nietzsche, nes akivaizdoje to Wiederkehr Zarastustros lūpomis sušuko: „O, Ekel, Ekel, Ekel!" Kad ta idėja pačiam Nietzschei nedavė to, ko jis laukė, liudija jojo išvidinė sielos kova, nuolatinis nerimastis. „Aš grįžtu kartu su ta pačia saule, su šia žeme, su šiuo oru, su šia gyvate, bet grįžtu ne naujo arba geresnio gyvenimo kurti, o amžinai kartoti to paties gyvenimo". Ar šitoks nemirtingumo Ersatzas tikrai atstoja krikščionišką viltį, kuri mums liepia tikėtis, kad mes tenai pomirtiniame gyvenime pasimatysim veidas į veidą su savo mylimais ir brangiais asmenimis ir tuomet mes patys galėsim būti laimingi, jei mes to dabar norėsim?

Monistiška nemirtingumo viltis tesuramina tiek, kiek anos pasakos motina, kuri su širdį

draskančiu skausmu vis ieško savo mylimo vaikelio ir su juo pagaliau susitinka, bet, deja, nežino, nepatiria to fatališko susitikimo. Vaizduokimės sau, kad mes blaškomės mirties patale artėjant agonijai, kad tuo metu prie mūsų lovos stovi geradarys ramintojas, kuris kalba į mus: praėjus milijonams metų, gal būt, mes susitiksim, bet vienas antro nepažinsim...

Gyvendamas kiekvienas turi sunkių valandų, kentėjimų. Bet monistas, ramindamas savo prietelį, turės jam pasakyti, kad visa tai, ką tu dabar kenti, turės ir vėl, ir vėl pasikartoti: tos pačios nelaimės, nepasisekimai, artimųjų neištikimybė, ligos, operacijos, priešmirtinės konvulsijos.

Mums rodos, kad užtenka konkrečiai pažvelgti gyvenimo tikrovėn, kad šitokia evangelija sukeltų mumyse tam tikro pasibaisėjimo.

Tiesa, Nietzsche savo mokiniams yra sušukęs: „Rožių džiaugsmo vainiką siunčiu jums, mano broliai, — mokykitės juoktis iš manęs! Juokas — kalbėjau jums — šventas dalykas!" Bet ir tokia sugestija tikro džiaugsmo, gyvenimo laimės anaiptol nepatikrinsi. Tai labai gerai žinojo pats Nietzsche. Antžmogio pranašas nervinos, neteko pusiausvyros (ką liudija priešmirtiniai kūriniai „Ecce homo", „Antichrist"), ieškojo „kaltininkų", kas „trukdo" džiaugtis dionyziškų gyvenimu. Kaltas, žinoma, Kristus Nukryžiuotasis, kalta krikščionybė!

„Also sprach Zarathustra" gale, skirsny „Das Eselfest" brutališkai išniekino Paskutinę Vakarienę, Dievo garbinimą. Ir ką laimėjo? Šit „Also sprach Zar." finalas toks, kad pranašas naujo gyvenimo, pakilęs anapus gėrio ir blogio (Jenseits von Gut und Böse), Zaratustra kalnų urve, užuot sulaukęs „juokaujančių liūtų", regi pas save atvykusius svečius dar Dievo neišsižadėjusius, dar kryžiaus ženklą darančius.

Zaratustros viltys ir troškimai neišsipildo. „Nemielus svečius palikęs urve, pats Zaratustra sėdi ant didelio akmens prie savo urvo angos, prie jo kojų guli liūtas (simbolis tvirtybės), o jis pats liko paukščių apgultas, — ir laukia savųjų vaikų... Ir klausia gyvulių ir paukščių, ar nebetoli jo vaikai! Po to jis liko tartum nebylys ir susimąstė.

Iš jo akių tryško ašaros ir viena po kitos sroveno ir drėkino jo paties rankas. Taip turėjo mirti ir pranašas Zaratustra, kaip miršta kiekvienas kitas vargo žmogelis, kuris, gali būt, nepažinojo nė ABC. Zaratustra mirė rojaus vartų neatkėlęs šios žemės giminei, o pasaulio smilčių laikrodis nesustodamas vis eina... O žmones visur lydi ir lydės, tarsi koks šešėlis, nelaimės, skausmai ar kančia."

Ir Zaratustra turėjo įsitikinti, kad jo misija, pasiuntinybė skelbti antžmogio — dievo idealą, tebuvo skaudi iliuzija.

Kaip fata-morgana, gražių miestų, žavinčių pilių bei oazių paveikslai regėjimai dykumoj išvargusiam, ištroškusiam keleiviui greit išnyksta, kai rodos jau nebetoli, taip pat ir Nietzsche's amžino grįžimo evangelija čia pat išnyko, sudužo į kietą gyvenimo realybės uolą.

Turėjome progos matyti bene gražiausias pasaulio kapines, būtent, Genuos (Campo santo), kur yra ištisos galerijos italų genijaus skulptūros monumentų. Tame Campo santo grožio pasauly be galo įspūdingai atvaizduoti krikščioniško nemirtingumo ir amžinybės tikėjimas. Šit vienas iš daugelio — monumento Carpaneto — vaizduoja gyvenimą kaipo šėlstančią jūrą, kurią žmogus keleivis, likęs ištikimas iki galui šventiems įstatymams, vis dėlto nugali. Baltame sudvasintame marmure regim žavintį angelą, kurs laivelio bures, po laimingai pavykusios kelionės jūra, įgudusia ranka jau švelniai suglaudžia, o keleivį atiduoda ramybės uostui. Paminklo apačioj byloja reikšmingas parašas: „Laimingas tas, kas gyvenimo jūroj turėjo tokį ištikimą vairininką".

Deja, Nietzsche-Zaratustra tokio vairininko gyvenimo jūroj neturėjo ir turėti nenorėjo. Užtat jo gyvenimo filosofija su jos amžinu Wiederkehr aller Dinge negali nuvesti amžinos ramybės uostan. Monizmo filosofijos vairininkai yra bejėgiai audringoj gyvenimo jūroj: jie yra pametę

orientacijos dvasinį kompasą, nebežino tikrųjų buities ir gyvenimo kelių, vedančių į amžiną laimę; jie turi susidarę klaidingas pažiūras į patį žmogų — keleivį.

Bet ir mūs, tikinčiųjų, pareiga — geriau pažinti, įsisąmoninti tą tokią svarbią ir paslaptingą gyvenimo kelionę. O pažinti pirmiausia privalu patį subjektą — *dvasinę sielą*.

Psichinio proceso esmė

Yra neginčijamas dėsnis, kad prigimtį pažįstame iš jos pačios veiksmų. Kitaip sakant, koki veiksmai, tokia ir prigimtis. Operatio sequitur naturam. Šis dėsnis pačioj gamtoj konstatuojamas kasdieniu patyrimu. Tai — pažinimo raktas, kuriuo turim visada vaduotis. Mokslų tėvas Aristotelis gerai suprato šio principo reikšmę žinijai ugdyti. Ir modernūs gamtininkai savo naturfilosofinėse studijose neišleidžia iš akiračio šio niekuo nepakeičiamo orientacijos siūlo, norėdami giliau gamtos procesus nušviesti.

Eikime prie žmogaus prigimties. Be mums visiems gerai žinomų fizinių bei fiziologinių veiksmų ar reiškinių, konstatuojame mumyse esant kitokios rūšies veiksmų, kurie iš esmės yra skirtingi nuo fizinių ir nebeapsprendžiami erdvės forma. Čia galim imti kad ir elementarinį pojustinio patyrimo aktą, kurio pasėkoj turim psichinį įvaizdą, vadinas, dvasinį atsivaizdavimą objekto (daikto) turinio mūsų pažinimo galioje. Kiekviename pojūčių akte turime skirti subjektą, kaipo veikiantįjį su jo patyrimo galiomis,

kurs turi prieš save išorės objektą, pasaulį (namai, miestai, kiti žmonės)..., ir antra, pojūčiais gauto įvaizdo turinį. Ne tik turiu įvaizdus savy, bet kartu ir žinau, kad „aš" turiu ir kad tie įvaizdai yra tikri, žodžiu, turiu sąmonę viso to; tie psichiniai turiniai lieka mano „aš" nuosavybė.

Arba galiu aš kitus objektus, jau kartą patirtus, vėl iššaukti iš savo psichės gelmių ir vėl turėti prieš save, vadinas, atsiminti ir dėmesio galia juos prieš save turėti. Tuo atžvilgiu gerai žinau, kad realiai, fiziškai tas objektas prieš mane dabar neegzistuoja, o many tėra jojo dvasinis vaizdas, kurį galėjau pagal norą iššaukti iš savo turimo be galo turtingo vaizdų, sąvokų pasaulio. Taigi mano pojustinio patyrimo organus lydi veikiantysis subjektas, kurs turi sąmonę apie gautus įspūdžius, vaizdus, turi tikrenybės pajautimą. Tai — labai svarbus dalykas.

Iš čia aiškėja, kad psichinis procesas, kad ir pojūčių patyrimo srity, iš esmės skirtingas nuo fizinių veiksmų.

Psichinis veiksmas yra *imanentiškas*, mūsų dvasinėj sieloj pasiliekąs; veiksmas, atremtas į mūsų „aš". Įvaizdas (Vorstellung) atsimuša, pasilieka many, bet ne tuo būdu, kad kiti galėtų matyti ir stebėti, lyg kokią fotografiją; bet tas atvaizdas man atstoja patį objektą. Savo pojūčių veiksmais aš save dvasiškai įturtinu. Medžiagai gi šitoks imanentiškas veikimas tiesiog neįmanomas, nes ji negali pati savęs veikti, grįžti į save.

Medžiaga veikia medžiagą. Veikdama kitą medžiagos objektą, nepasidaro turtingesnė ar turiningesnė, o priešingai, veikime, darbe net sunyksta. Atlikdama darbą nustoja energijos, kurią atidavė kitam medžiaginiam objektui.

Viena kūno dalis veikia kitą kūno dalį, molekulė molekulę. Jei nebūtų mumyse jokio pažįstančio dvasinio pradmens, tuomet viena kūno dalis galėtų būti toksai paveikslas, o kita dalis būtų paveikslo observuotojas!

Be to, tas pats mūsų „aš" visą pojūčiais patirtą objektą pasisavina kaipo paveikslą, savo dalimis suglaustą, sujungtą į vieną dvasinį turinį. Jei pažįstąs subjektas būtų tysus, medžiaginis, tai į medžiaginę „sielą" atsimuštų visas paveikslas su visomis dalimis. Tuomet negalėtų būti nė vieno vienintelio „aš", kuris stebėtų tą paveikslą. O gal tuomet reikėtų manyti, kad visas paveikslas gali laikytis viename atome materialės sielos! Betgi sunkumai pažinimo kely tuo keistu prileidimu dar nebūtų nugalėti. Juk molekulė ar atomas vis dėlto lieka medžiaga. Tad yra mumyse, kaipo pažįstančiame subjekte tas, kurs tam tikru dvasiniu būdu atvaizduoja išorės pasaulio objektus. Fotografijos plokštelė negali užlaikyti daugelio paveikslų po kits kito suimtų, ir dar kad kiekvienas paveikslas toj pačioj plokštelėj liktųsi ryškiai matomas ir skirtingas nuo kitų. Fotografuodami iš eilės daugelį objektų, gausim plokštelėj vieną chaotingą paveikslą ir

net negalėsim žinoti, kas čia vaizduojama. Panašiai ir materialinė „siela", atvaizduodama savy daug objektų — paveikslų, teišlaikytų savy vien chaosą. Gi pažįstantis subjektas paskirus objektus — paveikslus juk nepaverčia chaosu, o tiksliai vieną nuo kito skiria, kad galėtų paskui juos lyginti, sudaryti sąvokas, spręsmus ir t.t.

Mūsų dvasinis lobis, gautas patyrimo keliu, gana didelis. Bet ar galėtumėm, eidami nuosaikiai materializmo pažiūromis, pasakyti, kiek mūsų „aš" turimos idėjos sveria kilogr., ar gramų, kokio, sakysim, aukščio ar pločio, ar tokios ar kitokios varsos? Šitoki mastai, tinkami fiziniam procesui apibūdinti, tiesiog juokingai skamba, jei norėtumėm tuos pačius fizinės realybės mastus taikyti ir psichiniam procesui.

Eikime prie aukštesnių dvasios veiksmų, būtent, mąstymo, valios aktų.

Mūsų sąmonė sako, kad mąstymas nėra koks nors eksponentas materialinių molekulių kombinacijos. Mūsų mintys nedalomos. Jokių sudėtinių materialinių dalių nerasime mąstymo aktuose. Smegenys minčių neišgamina. Medžiaga savo esme veikime klauso inercijos dėsnio. Visi materialiniai judesiai, net medžiaga, organiškai suformuota gyviuose, būtinai pasiduoda determinizmo dėsniams.

Jei mūsų mąstymas nėra dvasinis veiksmas, bet tik cheminių-fizinių jėgų padarinys, tuomet mes negalėtumėm nė savo pažiūrų keisti, ar at-

mesti, ar kitiems daryti įtakos. Patys mąstymo dėsniai, atsižvelgiant į visų žemės kontinentų žmonių įvairumą, turėtų būti nepastovūs. Jeigu mūsų mąstymas yra smegenų padarinys, tuomet turėtų, sulig smegenų struktūros įvairumu, ir pats mąstymas pasidaryti įvairus. O materialistai mėgsta nurodinėti, kad nerasim, girdi, dviejų žmonių smegenų, visiškai tolygių.

Gi mąstymo dėsniai pas visus žmones yra tie patys; visa žmonija visais amžiais galvodama vadovavos priešingybės, pakankamo pamato bei priežastingumo principais — tai įgimtoji žmonijos proto konstitucija. Materialistai tokių dalykų išaiškinti negali.

Žmogus galvoja sąvokomis. Protas, atmesdamas konkrečias paskiras daiktų žymes, siekia pačios daiktų esmės ir taip atotraukos būdu suranda dvasinius, bendrinius, visuotinius vaizdus. Protas paprastai įžvelgia į daiktų esmę ir vienos ar kitos rūšies objektų esmines, visuotines ypatybes suima į bendrą vaizdą, kas rodo, kad čia esama aukštesnio, savaimingo dvasinio veiksmo, aukštesniojo sugebėjimo tvarkyti pojūčių patyrimo keliu gautą medžiagą.

Sąvokos kaipo tokios nesutampa su individualiniais pojūčių nurodomais objektais ir yra grynai dvasinio pobūdžio. Abstrakčios sąvokos, kuriomis išreiškiama išvidinis santykis paskirų pojustinių daiktų, yra taip pat nematerialios, pav.: rūšis, giminė (genus), skaičius, priežastis,

pagrindas, veikimas, pasėka, tikslas, panašumas, lygybė, atitinkamybė, įvairumas, priešingybė ir t. t.

Yra ir tokių abstrakčių sąvokų, kurios tiesiogiai išreiškia savybes ir žymes nematerialinių būtybių, nustato šitokių esmių išvidinį ryšį ar santykiavimą, kaip šit, Dievas, dvasia, dorybė, pareiga, piktybė, ramybė, yda, sąžinės laisvė, meilė, tikėjimas ir t.t.

Jeigu materialistui reiktų apibūdinti šitokius abstrakčius dalykus, — juk ir materialistas nekalbėtų apie tokių turimų idėjų šilimą, judėjimą, spalvą ir t.t.

Spręsmas yra proto veiksmas, kuriuo sulyginama dvi sąvokos, surandama jų santykis ir tas santykis teigiama ar neigiama. Spręsmo aktas tik jau nematerialus.

Sprendžiančio proto dėka žmogus įžvelgia ir į išvidinių santykių esmę, operuodamas tam tikromis įgimtomis kategorijomis. Ir taip daromos naujos išvados, surandamos naujos tiesos.

Proto sprendimo galia žmogus turi savo žinioj ne vien dabartį, bet ir praeitį, o net ir ateitį.

Žmogus turi galimybę suformuluoti bendrus dvasinio pobūdžio dėsnius, kuriais tvarkomas žmonių gyvenimas, siekiama bendros visuomeninės gerovės.

Kuo gi remias visa milžiniška kultūros pažanga, pasiekta amžių bėgy, visi civilizacijos laimėjimai, — išradimai, aptikimai, visa technika,

menas, milijonai tomų bibliotekose, — jei ne proto galia?

O gyvulys, gyvybinio instinkto stabilizuotas, nerodo jokios pažangos, net didesnio sugebėjimo kovoj už savo būvį.

Bitelė kaip dirbo prieš tūkstančius metų korius ir medų, taip ir šiandien tebedirba, neįnešdama į savo darbą jokių variacijų, pagerinimų. Kur nėr proto, nėr ir pažangos. Mechaniška dresūra galima versti gyvulius kartoti materialinius veiksmus, aklai pamėgdžioti, neįnešant į juos sąmonės elementų.

Žmogus proto logika pasidarė kūrėju, gamtos jėgų valdovu, atidengęs gamtos paslaptis, apsivainikavęs homo sapiens aureole.

Patyrimas rodo, jog dvasinė energija žmonių sielose nemažėja, nenyksta. Jei fizinį pasaulį valdo medžiagos ir energijos pastovumo dėsnis, tai psichiniame pasauly veikia kitoks įstatymas. Dvasia turi savo dėsnius, tik jau ne medžiagos pasaulio jai padiktuotus.

Valios aktai taip pat dvasinės prigimties. Yra pasauly dvasinių vertybių, gėrybių, kurių visi žmonės pageidauja, nori jų turėti, pavyzdžiui, tiesos pažinimas, mokslo žinios, teisingumas. O taip pat esama dvasinių blogybių, ydų, kvailybių, klaidų, kurių visi žmonės nemėgsta, kratosi, niekina; tai bus, sakysim, melas, šmeižtas, apgaulė. Kai žmogus stverias apgaulės, paprastai taip daro todėl, kad per tai pasiektų ką nors

pageidaujamo, naudingo, kad ir laikinio smagumo, nors pats gerai žino apgaulę esant nedorą, neleistiną žmonių santykiuose veiksmą. Jeigu mūsų norai būtų tik cheminių-fizinių jėgų veiksmas ar organiškas procesas, tokiam materialiniam veiksmui ir gerieji ir blogieji valios norai bei apsisprendimai turėtų vienodos vertės, būtų deterministiniai, būtini.

Dvasinės vertybės, kaip žmogaus garbė, dorybė, teisė, pareigos jausmas, juk negali materialiai veikti mūsų kūno organus, erzinti pojūčius. Betgi žmogaus valia tų dvasinių vertybių geidžia, energiškai siekia, naudoja visas turimas savo žinioje priemones. Aišku, kad valios galia nėra organiška jėga. Kaip išaiškins materialistas dorovinius sąžinės konfliktus?

Pareigos liepiama žmogaus valia slopina ar nugali žemesnius organiškus geismus, net neduoda progos pasireikšti. Dvasinę kovą laimėjusi žmogaus sąžinė jaučia dvasinio pasitenkinimo; tai dvasios triumfas ant medžiagos. Kas veikia kankinius, einančius mirti, prisiimančius baisiausius kankinimus, tortūras, ligi gyvos galvos kalėjimus, jei ne triumfuojanti žmogaus valia, kuri valdo kūną ir jį palenkia aukštesnės idėjos tarnavimo reikalui.

Valios laisvumas visu ryškumu rodo, kad valios aktai nėra cheminių-organinių jėgų veikimas. Augalai ir gyvuliai, instinkto varžomi ir vadovaujami, veikia su išvidiniu jų prigimčiai

būtinumu. Žmogus gali veikti kaip nori. Jokia teismo ar kalėjimo jėga negali žmogui išplėšti išvidinės laisvės arba tikrai nekaltą priversti save jausti kaltu.

Užtenka žmogui pažvelgti į akis, kad tuojau pajustum dvasios veikimą, dvasios atsispindėjimą jo veide bei akyse. Sakoma, kad ir žmogaus veidą galima taip sudvasinti, jog jame atsispindės sielos taurumas, dorovinis skaidrumas. Toks paprasčiausias kasdienio žmonių gyvenimo reiškinys, kaip *juokas*, pakankamai aiškiai rodo, kad šiuo veiksmu žmogus užsirekomenduoja kaipo homo sapiens. Omne animal est triste (kiekvienas gyvulys yra nuliūdęs), — sakydavo senovės romėnai. Šio posakio filosofinė prasmė tikrai gili. Gyvulys paskendęs tamsiausioj nakty, nes niekas jo nedžiugina.

Tik vienas žmogus turi sugebėjimo kokį nors dalyką sau vaizduotis komiškoj situacijoj, turi galimybę sukombinuoti naują įdomią situaciją, kuri sukelia sveiko juoko, nuoširdaus jumoro, pasigėrėjimo. Šitokia dvasios dispozicija tegali pasidžiaugti tik vienas žmogus iš visų žemės kūrinių. Juo daugiau žmogus yra iškultivavęs savo dvasios galias, juo humaniškesni atrodo jo juokavimai, palaikantieji draugijoj malonią nuotaiką.

Žmogus turi *refleksijos* galią. Stebėdamas išorės pasaulį, žmogaus protas gerai orientuojas tame įspūdžių tvane. Save žino esant ne tik ne-

priklausomą nuo kitų daiktų, bet nepalyginamai aukščiau iškilusį už visa ką. Jojo galvojimo bazė — tvirtas nusimanymas savo „aš" esant substanciją, turinčią savo žinioj kūną. Girdėjimo, regėjimo, klausos organais „aš" susisiekia su išorės objektais, tuo pat laiku patsai pasilikdamas tuo kritišku stebėtoju, savotiška telefonų centrine visų įspūdžių, vaizdų. Kartais tikima, kas gauta pojūčių keliu; klausiama, ar tai, ką akys mato, yra tikra, o gal tai apgaulė, netikras regėjimas. Jei išaiškėja esant optišką iliuziją, vėl ieškoma ir surandama priežastis to klaidinančio akis reiškinio.

Protas dar gali grįžti prie abstraktaus savo minties objekto, gali mąstyti apie patį savo mąstymą. Tai — refleksijos aukščiausiasis laipsnis. Toki proto veiksmai, kaip refleksija, išvidiniai, nepareina nuo medžiagos.

Vienas žmogus tegali suvokti dalykų esmę ir surasti reikalingų priemonių numatytam tikslui pasiekti. Paleontologijos mokslas rodo, kad jau ledų laikotarpio žmogaus mokėta pasidaryti būtiniausius įnagius. Gyvulys negali sugalvoti bet kokių įnagių, nes jis neturi refleksinio proto sugebėjimo. Todėl ir Kūrėjas iš anksto aprūpino gyvulius reikalingais instinktais ar ypatingai sustiprino jų kūno jėgas kovoj už būvį. Žmogui, fiziškai žymiai silpnesniam už žvėris, gyvulius, leista naudotis proto galia, kuri atstoja fizinių jėgų trūkumą.

Kalbos dovana yra žmogaus privilegija. Suvokdamas daiktų esmę, protas juos apibūdina analizuoja, atotraukos būdu suvokia esmines žymes, pagaliau suranda minčių reiškimui reikalingas formas. Pirmu pažvelgimu gali atrodyti, kad kalbėti gali ir gyvulys. Juo labiau, kad ir gyvuliai naudojasi tam tikrais ženklais, kuriais išreiškiama, pav., pavojus, išgąstis ar skausmas, ir galima kai kuriuos paukščius išmokyti kartoti žodžius, melodijas. Bet kad kas tikrai sąmoningai kalbėtų, negana jam turėti artikuluotą balsą ir organus, bet reikia dvasinio proto, kurio gyvuliams kaip tik ir trūksta. Juk šiandien yra pagaminta mašinos — automatai, pianinai, patefonai, skambiną geriausių pasaulio muzikų kūrinius. Tik mes labai gerai atskiriame skambinimo automatą nuo virtuozo pianisto ar dainininko. Kad būtų kalba, reikia pastebėti išvidinį ryšį tarp proto sąvokos ir nustatyto artikuluoto balso ar žodžio. Tas ryšys negali būti materialinis, pastebimas kūno organais. Išviršiniai kalbos žodžiai tėra sutartiniai ženklai, kuriuos tauta pasirinko vartoti. Pastebėti ryšiui tarp žodžio ir jo reikšmės reikia aukštesnės galios, nepriklausomos nuo medžiagos. Tad gyvuliai nekalba todėl, kad neturi minčių, neturi ko pasakyti. Kalba yra tas Rubikonas, kurio negali peržengti gyvuliai.

Žmogaus dvasia save pareiškia taip pat *dorovės dėsniais*, dorovingu elgesiu. Gyvulys nieko panašaus nežino, jam visai svetimi dorovės dės-

niai; jis yra vedamas fiziologinių dėsnių ir yra jautulingojo instinkto valdžioj. Žmogaus laisva valia save įpareigoja dorovinio įstatymo prievolėmis ir kovoja su pagundomis, siekiančiomis atitraukti nuo dorovės įsakymų vykdymo. Tuo būdu įgyjama geras dorovinis charakteris, dvasinio gyvenimo niekuo nepavaduojama atrama prieš jautulingojo kūno erzinimus. Nuolatiniu doroviniu elgesiu, virtusiu jau įpročiu, paveikiame pačius nervus taip, kad toks žmogus labai lengvai, beveik automatiškai, vykdo gyvenimo uždavinius, sunkias pareigas. Čia neabejotina dvasios viršenybė ant jautulingojo kūno.

Žmogui įgimta siekti *grožio* idealo. Žmogaus dvasia gali lyginti turimus meno kūrinius su aukščiausio grožio idealu, nes turi supratimo apie simetrijos dėsnius, spalvų derinimą ir, pagaliau, pajautimą savo asmens kaipo kūrėjo, gyvenančio amžino grožio idėjomis. Iš tikrųjų, naujųjų amžių žmogus kūrėjas gali didžiuotis muzika, poezija, tapyba, architektūra ir k.

Modernusis žmogus mokosi gražaus elgesio, nori būti gerai išauklėtas, gerų papročių ir manierų džentelmenas.

Kiti siekia kūno gražių formų net dirbtinėmis priemonėmis. Jau senovės civilizuotos tautos egiptėnai, romėnai, tame reikale buvo gerokai išprusę. Šių dienų Paryžiaus grožio salionai žino visą eilę rafinuotų priemonių, pav., kosmetikos muilai, parfiumerija, palaikyti kūno grožio kul-

tui ar trūkumams nuslėpti, dailiai užmaskuoti. Nūdien yra žinoma net chirurgiškoji kosmetika, artimiausiai susijusi su estetika, higiena. Gimnastika, kūno sportu norima pasiekti vis to paties grožio. Jeigu ko nors kūnui trūksta, turi padėti visoki masažai, išlyginimai nosies, veido bruožų sušvelninimai, nuslėpimai ir t.t. Šitoki įgimta tendencija prie grožio rodo, kaip žmogus yra susirūpinęs kelti savo asmens garbę, nuskaistinti tą patį kūną, darant jį gražų, žavintį. Čia vis dėlto vadovauja idėja, uždedanti psichišką antspaudą kūniškumui.

Aukščiau išdėstytų psichologinių duomenų akivaizdoj ir aiškėja, kad psichiniai veiksmai iš esmės skirtingi nuo fiziologinių. Materialistų pastangos visa aiškinti materialistiškai, psichinius reiškinius suvedant prie to paties cheminės energijos proceso, galų gale turėjo patarnauti spiritualizmui.

Net fiziologija parodė, kad psichinė energija iš esmės visai kas kita, kaip kinetiškoji, termiškoji, elektriškoji, chemiškoji energija gamtos procesuose.

Garsusis smegenų fiziologas Petrapilio-Paryžiaus univ. prof. E. d. Cyon († 1915) savo knygose „Dieu et science" yra teisingai pastebėjęs to mokslo vardu: „Jeigu fiziologijai nepaprastų laimėjimų, ištyrimų dėka ir pavyktų susidaryti smegenų funkcijų mechaniką, jeigu net molekulių judesius įstengtų apčiuopiamai konstatuoti

aukščiausios dvasinės kūrybos pakilimo metu, tai vis dėlto niekuomet negalėtų mums išaiškinti, kas yra sąžinė, kaip cheminių molekulių junginiai išgamina mintį ar jutimą".

Kad jokiu būdu negalima psichinio žmogaus sąmonės proceso laikyti tik fiziologinio smegenų veikimo padariniu, su nepaprastu aiškumu ir precizija yra įrodęs toks tų dalykų žinovas, kaip naturfilosofas Erich Becher savo knygose „Gehirn und Seele".

Buvo konstatuota, jog kartais ir labai žymių, dvasiškai aukštai iškilusių žmonių smegenų svoris pasirodė tačiau reliatyviai žemesnis už moksliškai nustatytą vidurkį; taip pat buvo rasta ir silpnapročių asmenų, kurių smegenų svoris pasirodė gana didelis. Ta proga tenka pastebėti, kad 1924 m. anglų filosofai Reid ir Mulligan ištyrė griežtai moksliškai škotų studentuose santykį tarp smegenų dydžio ir jų inteligencijos laipsnio. Tyrimo išvada buvo ta, kad galvos dydis, turįs atitinkamo svorio smegenų masę, tai jokia priemonė nustatyt inteligencijos išsivystymo laipsniui.

Taip, smegenys yra jutimui ir mintijimui reikalingi, bet kaip? Juk muzikui smuikininkui taip pat reikalingas muzikos įnagis smuikas. Bet, jei stygos nutrauktos, ar būtinai turi pranykti pats muzikas su savo gabumais? Ar iš to išvada seka, kad muziko gabumai tėra pats medžiaginis įnagis smuikas? Tad analogiškai ir smege-

nys tėra sąlyga (ne išvidinė priežastis), kad galėtų pasireikšti dvasios galios, kaip antai, mąstymas. Nors kiek gilesnis žmogaus mąstymo ir valios aktų įsisąmoninimas ir gamtininkus fiziologus verčia atmesti materialistines pažiūras. Pradėdamas mąstyti, sako Nobelio laureatas filosofas Eucken'as, žmogus visiškai nutolsta nuo savo aplinkumos ir kartu užsirekomenduoja esąs aukščiau iškilęs už visus kitus. Kaipo mąstanti būtybė, turi prieš save aplinkumos pasaulį ir svarsto savo santykius su juo; siela tuomet pareiškia savo išvidinį savitumą ir sugebėjimą veikti, judėti išorės aplinkumoj (R. Eucken, Sinn und Wert des Lebens, 53 psl.).

Kadangi dvasinės galios ir jų buvimo pagrindas — dvasinė buitis mumyse yra gyvos kūrybinės jėgos, t. y. žmogišką gyvenimą kuriančios, todėl sieloj randa atgarsį aukštesnio dvasinio pasaulio vertybės, ir tuo būdu mūsiškė siela, nežiūrint jos ryšio su šios žemės gyvenimu, pažįsta geriausiąjį pagrindą visokio dvasiškumo, visos buities šaltinį Dievą. Didysis Augustinas, kurio siela buvo ištroškusi tiesos ir kartu materialistinio manicheizmo buvo traukiama prie šios žemės, stebėdamas save, kilnios refleksijos nešamas, išvydo pagaliau sielos gelmes ir tarė: „Kai mes giliai ir rimtai galvojame, tuomet mūsų siela nusikreipia nuo pojūčių pasaulio ir grįžta į save. Juo labiau jinai nusigręžia nuo pojūčių daiktų, juo jinai darosi tauresnė stebėti amžinybei, be-

galybei. Ir juo giliau ir skaidriau žvelgia amžinybėn ir begalybėn, juo darosi tauresnė". Ir Sokratas ne kitaip galvojo. Siela geriausiai mąsto, kai jos netrukdo joks kūniškumas, kai nėr garsų, nematyt žmonių veidų, nejaučiama jokio skausmo, o vien kiek galima gilesnę refleksiją ji daro, pamiršusi kūną, ir, su juo nebendrauda-ma, veržias prie tikrosios buities".

Iš tikro, sąmonė, refleksija, žodžiu sakant, grįžimas į save, yra psichinio proceso viršūnė, kada siela pati save suranda, suvokia savo prigimties dvasiškumą.

Gali materialistai šį psichologinį faktą ignoruoti, bet jie niekad neįrodys sielą tesant vien „Kollektivbegriff für eine Summe von Gehirnfunktionen" (Häckelis) arba kad „Der Gedanke ist eine Bewegung des Stoffes, eine Versetzung des Hirnstoffes" (Büchner). Tai konstatavo ir materializmo gadynės XIX amž. antros pusės žymiausieji fiziologai. Antai garsusis fiziologas Du Bois Reymond[1]), Berlyno akademikas, anuomet yra pareiškęs: „Aš įrodysiu pakankamai aiškiai, kad sąmonė negali būti išaiškinta materialinių sąlygų supuolimu ne tik dabartinio mūsų žinojimo, bet kad pačia daiktų prigimties tvarka niekuomet negalės būti išaiškinta. Manyti, jog nereikia nustoti vilties, kad sąmonė gali kilti materialinėse gamtos sąlygose ir kad

[1]) Cituota pas prof. Челпановъ, Мозгъ и душа 1918 VI изд. 121 pusl.

tai bus galima įrodyti jei ne šimtui, tai tūkstančiui metų praėjus, — visiškai klaidinga. Dvasiniai procesai, net pasiekus astronomišką sielos organo pažinimą, vadinas, giliausią pažinimą, kokį pasiekti galėtumėm, — taip pat liks nesuvokiami, kaip ir dabar. Astronomiškas pažinimas smegenų neatskleidžia nieko daugiau, kaip judančią masę. Jokia materialinių dalelių įsivaizduojama santvarka ir judesiu mes neįstengiam nutiesti tilto į sąmonės sritį" (Über die Grenzen des Naturerkennens" 1891 m.). Reymond nurodė 7 dalykus, kurių negalima išaiškinti mechaniškai materialistiniu būdu, būtent: 1) medžiagos ir jėgų esmė, 2) judėjimo pradžia, 3) gyvybės kilmė, 4) tikslingumas gyvojoj gamtoj, 5) juslinio patyrimo ir sąmonės kilmė, 6) proto mąstymas ir 7) valios laisvė. Tai esą septynios mįslės, ties kuriomis reikia gamtininkui sustoti.

Anglų fizikas Tyndall tarė, jog perėjimas iš smegenų mechanikos prie atitinkamo sąmonės veikimo yra visiškai neįmanomas. Tesie mūsų siela ir pojūčiai tiek išsivystę, kad mes galėtumėm matyti smegenų molekules ir stebėti visus jų judesius, susigrupavimus ir, be to, žinotumėm kuo tiksliausiai minčių ir jausmų atitinkamus stovius, vis dėlto, kaip ir anksčiau, toli gražu neišspręsim klausimo, kaip, kokiu būdu šie faktai rišasi su sąmonės aktais". Ir žinomas Vienos univ. fizikas Mach'as taip pat klausė, kaip smegenų atomų judesiais galima būtų išaiškinti mūsų turimi

pajutimai"? Visai panašiai galvojo ir kiti didieji XIX šimt. gamtininkai Virchov'as, K. E. v. Baer, Ranke ir k.

Tad materijos monizmas turėjo užleisti pirmenybę dualizmui, t. y. buvo pripažinta, kad esama esminio skirtumo tarp dvasios gyvenimo ir materialinio veikimo.

Šis mąstymo persilaužimas įvyko ne tik moderniojoj psichologijoj, bet rado atgarsio ir gamtininkuose. Pats Häckelis turėjo drąsos pripažinti, jog pastaruoju metu dauguma žymiausiųjų tiksliųjų mokslų atstovų yra atsižadėję monizmo ir pasaulėžiūroj yra priėję dualizmą. Šitoks mąstymo persilaužimas gamtininkuose Häckeliui atrodo tikra nesąmonė, tai artėjančios senatvės silpnumo ženklas. Mokslo pažangos nieku būdu nenori matyti materialistinio monizmo vadas.

Kaip toli siekė pačiuose gamtininkuose reakcija prieš materializmą, galima spręsti iš to, kad gamtininkų kongrese 1906 m. Müncheno univ. filosofas psichologas Th. Lipps proklamavo, džiaugsmingai susirinkimui pritariant, *dvasios monizmą* (Monismus des Geistes), kurs pasauly mato absoliučios dvasios pasireiškimą, o medžiagą telaiko antraeiliu fenomenu.

Pats Häckelis buvo priverstas irgi daryti reviziją savo pasaulėžiūros. Pasaulio esmę sudaro jau nebe negyva medžiaga ir jėga, bet gyvoji medžiaga. Nebeteigiama psichinius reiškinius tesant funkciją negyvų atomų, o pripažįstama tuo

būdu, be medžiagos ir jėgos, dar naują elementą — jutimą, kurs lieka pirmykščiu neatskiriamu visokios medžiagos savumu (atributu). Tuo būdu Häckelis norėtų išsisukti nepripažinęs dualizmo buities esmėj. Häckeliui atrodo, kad, pripažinus kiekvienam atomui jutimą, vadinamas psichinis procesas galutinai išaiškinamas, nesišaukiant aukštesnės dvasinės sielos. Bet psichės problema Häckelio pasaulėžiūroj lieka neišspręsta.

Tad psichinės galios savo veikime rodo žmogaus prigimty esant ir tam tikrą dvasiškumą, aukštesnį psichinį pradą.

Sielos substancialumas ir jos prigimtis

Kasdienė sąmonė liudija esant sielą, kaipo savarankišką būtybę, kuri palaiko kūno gyvybę, kuri pasireiškia psichiniais aktais ar stoviais ir lieka visada ta pati substancija. Betgi naujieji psichologai neigia dvasinę substanciją. Iš tikrųjų nuostabu, kad psichologija — tasai sielos mokslas — šalina pačią sielą. Daugumoj moderniųjų psichologijos veikalų net vengiama kalbėti apie sielą, nes tai priklausą metafizikos sričiai. Tai — psichologai monistinės Wundto filosofijos sekėjai. Siela — tai fiktyvus eksponentas, ryšys, harmonija mūsų sąmonės psichinių aktų ir stovių (Zustände). Todėl šitoks sielos supratimas yra vadinamas Aktualitätstheorie (aktualybės teorija). Dvasinių aktų bei stovių suma apibūdinama žodžiu siela. Bet toji siela nėra tų dvasinių aktų turėtojas, nešėjas.

Žinomiausi aktualybės teorijos skelbėjai yra buvę W. Wundt, Paulsen, Th. Lipps, Rehmke, Jerusalem, Höffding, R. Eisler, H. Ebbinghaus, Ribeau ir k. Didžioji Wundto mokykla Vokietijoj atstovauja psichologijai be sielos.

Wundtas moko, kad be atskirų psichinių aktų, stovių ir jų ryšio, mumyse nieko daugiau nėra. Tie aktai, stoviai gali pagal asociacijos dėsnius jungtis, pintis, sueit tarpusavio veikiman ir tuo būdu sudaryt lyg vienybę. Nėra jokios sielos, kaipo skirtingos nuo bendrojo psichinių pergyvenimų ryšio substancijos. Psichinės gyvatos srovėj nėra nieko pastovaus: čia visa teka, visa kinta iš momento į momentą. Wundto manymu, sąmonės vienybė einanti iš netrūkstamo psichinių procesų ryšio, palaikomo apercepcijos valios veiksmo. Dekarto garsusis posakis — cogito: ergo sum (aš mąstau, taigi egzistuoja mano „aš", egzistuoja dvasinė substancija „aš") galėjo būti kertiniu akmeniu filosofijos rūmų, — bet psichologams aktualistams tai neturi jokios reikšmės. Tai esą mitologinio mąstymo liekana.

Sielos aktualybės teorija visiškai atitinka panteizmo-monizmo pasaulėžiūros pagrindus. Paneigus sielos substancialumą, žmogaus dvasios gyvenimas susilieja su bendru kosmišku visatos procesu ir tuomet negali būti nė kalbos apie sielos nemirtingumą. Nebelieka subjekto, asmens, kurs būtų atsakingas už savo veiksmus. Aktualybės teorija griauna iš esmės ir dorovės gyvenimą.

Tenka nūdien pastebėti, kad aktualybės teorija susilaukė rimtos kritikos iš pačių moderniųjų psichologų tarpo. Ir mes norim čia patiekti ke-

letą kritiškų pastabų, nors ir nemanome išsemiamai šio klausimo nagrinėti.

Yra neginčijamas principas, jog kiekvienas veikimas iš anksto suponuoja veikiantįjį subjektą. Veikimas be veikiančiojo tiesiog neįmanomas dalykas. Ar galima rimtai manyti, kad, sakysim, esama skausmo, bet nėra to, kas skausmą jaučia, pergyvena; arba vėl esama noro akto, bet nėra paties subjekto, kurs nori; esama pajutimų, bet nėra juntančiojo turėtojo. Patyrimas moko, kad visokios ypatybės ar veiksmai pareina iš subjekto, kaipo jų turėtojo, pagrindo.

Aktualistai psichologai mums nurodys, kad mes ir čia stveriamės pasenusio metafizikos principo — priežastingumo. Paulsen'as sako, kad jau laikas ir į filosofijos sritį įnešti korektūrą, kokią esame įnešę savo laiku astronomiškan pasaulėvaizdin. Senovės amžių žmonės negalėję, girdi, vaizduotis žemės be tvirto pamato; šiandien gi mes lengvai vaizduojamės tą pačią žemės planetą kaip ir kitus kosmoso kūnus, lekiančius nepaprastu greičiu erdvėje.

Tad tradicinis supratimas substancijos kaipo nešėjos psichinių fenomenų, sako, turi atpulti, nes turime įprasti vaizduotis ir sielą kaipo sumą laisvai vykstančių aktų.

Bet čia reikia skirti pasaulio kūnai, kurie juk yra substancijos, ir psichiniai aktai, kurie kaipo toki tėra veiksmai. Astronomiškame pasauly klausimas keliamas tuo atžvilgiu, ar kūnai erd-

vėje gali judėti, o psichės pasauly tenka spręsti, ar gali būti veiksmas be veikiančiojo subjekto. Gamtamokslis patvirtins, kad toks dangaus kūnų judėjimas erdvėje yra galimas ir tam nėra nieko priešinga. O psichės pasauly įgimtoji logika reikalauja pagrindo, subjekto, nes priešingu atveju mes patenkame prieštaravimų ratan.

Pajutimai, mąstymo, valios aktai su visu psichinių stovių turiniu juk būtinai reikalauja tam tikros realybės, būtybės, kuri visus aktus, stovius turi, pergyvena; į save priima išorės veikimus, ar reaguoja į išorės objektus. Niekam nepriklausomo stovio net negalima įsivaizduoti.

Tie visi aktai, stoviai negali niekam nepriklausyti, tarsi laisvai ore lekiotų. Jei kalbama apie judėjimą, tuojau klausiame, kas juda, koks daiktas juda, žodžiu, kokia priežastis to judėjimo. Kaip fizinius reiškinius mes būtinai skiriame patvariam substratui, taip ir psichnius reiškinius laikome kokios nors būtybės veiksmais. Ir todėl mes visai protingai klausiame, kokiam subjektui priklauso toki ir toki veiksmai. Pats veikimas savaime negali laikytis be veikiančiojo subjekto, to veiksmų turėtojo. Besubjekčio veiksmo sąvoka yra nonsensas.

Materialūs veiksmai regimoj gamtoj pareina iš materialaus daikto, dvasiniai veiksmai irgi turi turėti atitinkamą pagrindą. Ši dvasinė priežastis negali savaime kilti iš materialinių sąlygų. Ko neturi, negali pats sau duoti. Tai aiški tiesa.

Materialistai ar darvinistai reikalauja, gal ir nesąmoningai, tiesiog stebuklo. Kūrybinė gamta, anot Berlyno mokslininko chirurgo Schleich'o[1]), pagal darvinizmo mokslą, turi sutverti organus (dirksnių sistemą, smegenis, sielą), kurie paskui turi tą kūrybinį gyvenimą suprasti, vadinas, evoliucijonuojanti materija turi pakilti ligi tokio tobulumo laipsnio, kad jinai pati save suvokia. Įsivaizduokim, sako, kad saulė būtų visų daiktų šaltinis ir kad tuo būdu saulė pati savaime sutvertų žmogaus akį, kurios pagalba lyg veidrody išvystų savąjį grožį. Tai ir būtų stebuklo įvedimas gamton. Taip tat pati gamta sukuria žmogaus dvasią, kad joje pasiektų savo sąmonę, suvoktų savo pačios prigimties dėsnius.

Taip trumpai apibūdinęs materializmo skelbiamą savaimingos ir absoliučios evoliucijos teoriją, tas pats didis gydytojas Schleich'as galėjo tarti, kad ir gamtos biblijos turi savo legendas, — betgi joms reikia daugiau tikėjimo turėti, kaip tikybinėms knygoms.

Iš tikro, materializmo dogmatiškas tikėjimas stebina. Yra tikra, kad augalas negali pats sau pasigaminti pojūčių organų, o gyvulys negali pasireikšti dvasine sielos kūryba. Pagaliau ir anie vaike pradedantieji reikštis dvasiniai veiksmai

---

[1]) C. L. Schleich, Von der Seele. Essays, 23 Aufl. 256 psl.

negalėjo atsirasti iš nieko, kilti iš materialinio pradmens. Kas turi pradžią, ko anksčiau nebuvo, turėjo turėti pakankamą savo buvimui pagrindą, nes toks jau gamtos dėsnis. Iš čia išvada seka, kad *dvasiniams aukštesniems veiksmams reikia dvasinės kuriamosios priežasties, dvasinės substancijos.*

Psichinių aktų procesas, kaip sako žymiausias dabarties naturfilosofas H. Driesch'as, nėra nenutrūkstamas. Psichiniai sąmonės turiniai turi pertraukų laikų: miego periodai terpiasi į sąmoningo gyvenimo periodus. Snūduriavimo ar užuomaršos periodai taip pat iki tam tikro laipsnio įneša pertraukų sielos veiksmų procesan. Psichinis procesas, pasak Driescho, turi panašumo ne tiek su srove, kiek su elektros kibirkščių tratėjimu. Ir negalima klausimo nekelti — kieno pasėka visa tai, kame glūdi sąmonės procesų ryšio priežastis? Priežastim negali būti patys sąmonės pergyvenimai, nes tie sąmoningi turiniai, pasak Driescho, yra punktualistiško pobūdžio (punktuellėr Natur). Kas tad užpildo tą tarpą tarp dviejų punktų — pergyvenimų, kas juos galėtų vis tik jungti betarpiu ryšiu? Turi būti kažkas (Etwas), kas yra pagrindas tiems sąmonės pergyvenimams, t. y. siela. Ypačiai miego laiku, ar visiškai nualpus, narkozais apsisvaiginus, mūsų dvasinius veiksmus dažnai ištinka didesnis nutrūkimas, taip kad *be nuolatinio subjekto, tų*

veiksmų nešėjo, be patvarios sielos substancijos vis dėlto nenutraukiamas dvasinio gyvenimo vienumas būtų visai negalimas.

Tokiais momentais žmogus nebeturi aktualios sąmonės, jo aktualus mąstymas yra nutrauktas ar suspenduotas, tačiau lieka kažkokia galia, tuos nesąmoningus veiksmus vėl iškelianti aktualios sąmonės viešumon.

Kur randama tokia jėga ar galia, ten turi būti tokių galių suformuotojas, turėtojas.

Mano sąmonė tikrina, kad mano „aš" lieka tas pats, nors turimi įvaizdai, pajutimai, pergyvenimai, stoviai slenka vienas po kito.

Mano sąmonė sako, kad tas pats „aš" dabar jaučia skausmą ir tuo pat laiku ką nors mato, mąsto ir nori. Tas pats „aš" gyvena savo pirmųjų jaunystės dienų atsiminimais ir dabarties gilios senatvės pergyvenimais. Savo sąmonė lieka ta pati, nežiūrint psichinio gyvenimo įvairumų, keitimosi, net pažiūrų atsižadėjimo. Gal aktualistas pasakys, kad senio sąmonės „aš" jau nebe ta pati vaiko sąmonė „aš", nes žmogus pasikeitė.

Aišku, kitimo fakto neneigsim. Ir mūsų kūno audinių medžiaga keičias, per tam tikrą laiką visas kūnas atsinaujina, neišskiriant kaulų. Betgi yra *tas*, kas nesikeičia, kitu nevirsta. Ir vaiko, ir senio veiksmai priklauso tam pačiam „aš". Tai yra asmens tapatybė. Teisingai buvo pasakyta vieno vokiečių psichologo, kad „der Mensch

wird mit den Jahren anders, aber nicht ein anderer" (reiškia, nevirsta kitu žmogumi). Sąmonės „aš" vienybė tegalima išaiškinti tik tuomet, kai pripažįstama buvimas dvasinės substancijos tų sąmonės aktų pagrinde.

Žmogaus siela, anot Müncheno univ. psichologo J. Geyser'io[1]), galima apibūdinti kaipo tam tikra kiekviename gyvame žmoguje pasiliekanti reali būtybė, kuri individualinei sąmonės srovei yra substancialus pagrindas ir imanentinė priežastis.

Priėmus šitokį būtiną psichinio proceso pagrindą, sielą, galima lengvai suprasti ir kitus mūsų sąmonės reiškinius. Aktualistui psichologui atrodo psichinę realybę esant srovę plintančią savaimingai, tarsi būtų vien pasyvūs momentai. Savijauta gi sako, kad daugelis mūsų turimų pergyvenimų nėra greit nykstantieji momento reiškiniai, bet ilgesnį laiką tveriantieji mano sąmonėj, pavyzdžiui, idėjinis nusistatymas, kuriam palenkiama kasdienė pašaukimo darbuotė, jausmai, valios pasiryžimai — kuriais mano „aš" gyvena metai iš metų. Taigi mūsų „aš" *aktyviai* pasireiškia psichiniame procese.

Šitoks pastovus aktyvus apsisprendimas tam tikrų vedamųjų idėjų atžvilgiu, ištvermingas veikimas, derinimasis į iš anksto nustatytas normas

---

[1]) Prof. Dr. J. Geyser, Lehrbuch der allgemeinen Psychologie, III Aufl., 1920, I t. 290 psl.

jau savaime prileidžia esant visa apimantį subjektą, kurs ne tik turi tuos aktus, bet juos taip, o ne kitaip derina, palenkia tikslui, suranda reikalingų priemonių, padedančių numatyto tikslo siekti. Imkim, pav., paprasčiausį sąmonės aktą — dviejų turinių lyginimo veiksmą: mano proto veiksmas ir valios nusistatymas — mano tikybinis ir estetinis jausmas. Ir kai lyginimo pasėkoj daromas spręsmas: „mano tikybinis jausmas yra man svarbesnis, vertingesnis už estetinį pasigėrėjimą", — tuomet aš gerai žinau, kad tuo momentu mano „aš", esąs aukščiau turimų sąvokų ar sąmonės turinių, atliko šią lyginimo rolę, į dviejų ar net daugelio turinių santykių esmę įžvelgimo procedūrą. Be aukštesniojo vieningo subjekto „aš" lyginimo veiksmas neįmanomas.

Juk palyginimo, sprendimo procesas kartais eina plačiu mastu net mano sąmonės praeities apmirusiuose lapuose. Seniai užmiršti dalykai stengiamasi atsiminti, ir kaipo to paties „aš" atgaminti vaizdai lyginami su dabartiniais patyrimais, visašališkai įvertinami, o tai — gana sudėtingas ir kritiškas darbas.

Tokiam uždaviniui atlikti juk būtinai reikia to lygintojo, vertintojo, sprendėjo, egzistuojančio nepriklausomai nuo laiko. Negi gali patys vaizdai ar atsiminimai save palyginti ar įvertinti. Kiekviename spręsme randame veiksnį, tarinį ir santykio nustatymą. Kai uždavinys duodamas spręsti, reikia turėti ir sprendėją.

Mano „aš" yra dvasinio gyvenimo centrinis punktas, kur sueina įvairiausi įspūdžiai, gaunami objektų turiniai, o ta pati sąmonė aiškiai sako mano „aš" — sielą esant šaltinį naujų pergyvenimų, priežastį veiksmų, nukreiptų išorėn.

Kiekvienas žmogus turi savąjį sąmonės turinį, kokio neturi kitas žmogus, ir žino betarpiškai visu aiškumu, kas yra jojo „aš" psichinio lauko orbitoje.

Nesant asmens tapatybės, neturint galios palaikyt gautus patyrimus ar atminties dėka vėl juos iššaukti sąmonės foruman, būtų tiesiog neįmanoma mokslo pažanga, nei pats mokymasis, nei auklėjimasis, nei dorovinis gyvenimas, žodžiu, būtų visai neįmanomas dvasinis gyvenimas.

Sėkmingai mokyti negalima, jei neturima pastovaus dvasinio subjekto, kurs mokymo turinį į save priima, pasisavina ir žino turįs, ką žino. Auklėjimas, lavinimas turi prasmę ir užtikrintą pasisekimą tik tuo atveju, kai randasi pastovus subjektas, kuris veikiamas auklėjimo, sugestijos priemonėmis; o auklėtinis pasidaro aktyvus, suimdamas reikiamas žinias, įvertindamas pakišamus motyvus, ir pagaliau laisvai apsisprendžia.

Ir kai sąmoningai ir energingai toks individas su charakteriu paskui atmeta kitokius aplinkumos sudarytus įspūdžius ar gundymus, ar tuo atveju dar neaišku psichologui aktualistui, jog čia esama kažko, gyvenančio išvidinį sąmoningą ir nepriklausomą asmens gyvenimą. „Aš" mąs-

tau; „aš" juntu"; „aš" noriu; arba „aš" nenoriu, „aš" negaliu to daryti ir t.t. Tas rodo mumyse esant tikrąjį šeimininką sielą, kuriai vienai ir tai pačiai priklauso įvairūs aktai, stoviai, tartum iš kamieno išaugę medžio šakos, kurios tačiau suaugę neatskiriamai su pačiu medžiu.

Tenka pastebėti, jog kartais mumyse esama susidūrimų, konfliktų. Mąstymas ir valios norai tarp savęs nesutaria.

Valia, nepaisydama proto pakišamų argumentų bei motyvų, vis dėlto sulig proto nurodymais neapsisprendžia arba pasirenka visai priešingą pusę. Ir mano mintys ar atsiminimai dar negali manęs pakreipti taip veikti; kartais ištisomis valandomis galiu siekti ir ieškoti savo praeity dingusių atsiminimų, kol staiga kilusios nenorimos mintys, kurios gal anksčiau buvo slopintos, šalintos, visa nulemia.

Kartais atrodo, kad aš iš savo įgyto mokslo šią valandą labai maža ką bežinau. Betgi yra tas, kas žino. Stengiuos atsiminti seniai buvusį įvykį, bet jokiu būdu nebegaliu, bet štai mano būtybė iš pasąmonio gelmių patogiu momentu man grąžina reikiamą žinią. Esti atsitikimų, kad žmogus ilgai galvoja, ieško atsako kuriam nors uždaviniui, bet štai miego metu siela kombinuoja ir rytmetį intuicijos keliu be jokio vargo ir minties įtempimo laimėjama atsakymas, sunkaus uždavinio išsprendimas. Gali atsitikti, kad dabar savo girdėto žodžio nesupratau. Po kiek

laiko man išaiškėja to žodžio prasmė. Iš tikrųjų, daug dalykų mūsų psichikoj vyksta mums nesuprantamu būdu. Ir visa tai: proto aktai, valios norai bei jausmai pareina iš to paties „Etwas" (kažkas), kurį esam pratę vadinti siela.

Modernioji filosofija, deja, nesugeba išvysti, kad yra substanciali siela. Rodos, pakankamai subtyliai buvo analizuojama žmogaus „aš", įsisąmoninta galių veikimas, betgi kažkaip nelaimingai išleista iš akių tas faktas, jog ir analizės veiksmui kaip tik reikia analizuojančiojo subjekto. Wundto sielos supratimas yra jo teorijos dalykas, bet ne potyrio faktais gautas.

Tenka nūdien konstatuoti, jog modernioji psichologija „be sielos" neužsirekomendavo kaipo tvirta filosofinė doktrina. Kiek žymesnių psichologų, tiek paskirų teorijų. Nors psichologiškos medžiagos daug surinkta naujausiais laikais, tačiau psichologijos kaipo mokslo idealas anaiptol nepasiektas.

Pagrindinės sąvokos virto nuolatiniu diskusijų objektu tarp psichologų intelektualistų, voluntaristų, asocianistų ir k. Vienas žymiausiųjų dabarties psichologų K. Bühler savo „Die Krise der Psychologie" (1927) veikalo pradžioj rado galima dėl viešpataujančios anarchijos psichologijoj pažymėti, kad dar niekuomet nėra buvę tiek daug, kiek šiuo metu, psichologijų, rivalizuojančių auf eigene Faust; iš tikrųjų, tenka, pasak Bühlerio, atsiminti aną Babelio bokšto istoriją.

Ir H. Driesch'as savo įžymiam veikalui „Grundprobleme der Psychologie" (1926) yra davęs dar šitokią antraštę „Ihre Krisis in der Gegenwart". Driesch'as atvirai konstatuoja, kad vadinama oficialioji normalinė psichologija paskutiniaisiais dešimtmečiais yra virtusi problematiškiausiu mokslu ir kad mokslo revoliucija mūsų laikais vargiai, girdi, galėtų būti lyginama su ta, kokia ištiko normalią psichologiją.

Aišku, moderniosios filosofijos krizė negalėjo neatsiliepti į jauną sparčiai augantį psichologijos mokslą. Paneigus aristotelinės-tomistinės metafizikos pagrindus, naujoji psichologija taip pat neteko tvirtų pagrindų, ir taip ištiko krizė ir ją. Ir pats J. Rehmke, vienas iš naujosios psichologijos „be sielos" vadų, dar prieš 30 m. visai teisingai yra rašęs, jog niekad nepavyks aiškiai apibūdinti paskirų dvasios gyvenimo sričių, jei nebus iš anksto išspręsta, kas yra siela apskritai. (Die Seele des Menschen, Vorwort.).

Įsidėmėtina, kad pastaruoju metu ir moderniųjų psichologų mokyklose vis dėlto pastebima grįžimas prie sielos substancialumo.

Tai vyksta neoscholastinės filosofijos ir naujosios gamtos moksluose krypties—neovitalizmo įtakoj. Šit 1925 m. Münchene įvykusiame psichologų kongrese eksperimentinės psichologijos atstovai referentai yra konstatavę, kad užpakaly mūsų turimų pergyvenimų, viso jų komplekso yra vieningumas ir pati asmenybė, turinti

tuos pergyvenimus. Žmogaus asmenybė, kurios pergyvenimai yra tiriami eksperimentinėmis technikos priemonėmis, psichologams eksperimentistams jau nėra tik sumacijos fenomenas, vien įsivaizduojama suma pergyvenimų, bet tam tikras integracijos fenomenas, savotiška vienybė, kokios negalėjo sukurti vien patys pergyvenimai.

Medikas Burnke, imdamas Müncheno univ. rektoratą 1928 m., savo kalboj medicinos mokslo vardu yra kėlęs viešumon sielos vaidmenį. Būtent, medicina, palinkusi nūdien į morfologiškąjį stebėjimo būdą ir celiulių patologiją, nori būti ir Konstitutionslehre, pastebima tendencija, sako, kūno ir sielos atributus vėl jungti į psichofizišką vienumą ir tuo būdu vienybėj patikrinama vieta sielai, nors materialistinės pažiūros į žmogaus prigimtį, ilgą laiką medicinoj vyravusios, dar nėr visai apgalėtos.

Įtakingas garsus psichologas Osvaldas Külpe († 1915), Müncheno univ., yra iškritikavęs aktualistinę sielos teoriją ir kreipęs savo mokinių psichologų dėmesį į reikšmę subjekto „aš", kuriam tenka sėdėti lyg kokiame valdovo soste ir sąmoningai skelbti savo valdžios aktus, įsakymus. Savo veikale „Einleitung in die Philosophie" (VI Aufl. 288 psl.) yra teigęs, kad „die Möglichkeit der Substantialitätstheorie nach wie vor anerkannt werden muss".

Net Erich Becher († 1929) monistinės pasaulėžiūros išpažintojas, paneigęs fiziologines teori-

jas, skynė sau takus pripažinti bent pagrindo galimybę žmogaus sielos substancialumui. Ir A. Messer nėra nepalankiai nusistatęs sielos substancialumo atžvilgiu.

Prof. F. Krueger, Leipcigo univ. psichologijos instituto direktorius, vadinas, Wundto papėdininkas, visai neseniai yra pareiškęs[1]), kad paskutiniuoju metu psichologija atidengė visą eilę sąvokų ir kokybių (Qualitäten), kurios pasirodė besančios visai kitos rūšies, kaip mes iki šiol žinojome iš gamtamokslio. Pagaliau mes susiduriame su sąvoka, kurios pagrindinė reikšmė mokslui vis daugiau aiškėja, būtent, sąvoka visumos (Ganzheit), kurioje slepiasi daugiau kas, kaip suma paskirų dalių ... Kiekvienas žmogaus veiksmas pareina iš jojo būtybės visumos ir to, ką nūdieninė psichologija visu aiškumu vėl pažino kaipo giliausią visų žmogaus jausmų, mąstymo ir veikimo priežastį bei šaltinį, būtent, sielą.

O naturfilosofas ir psichologas Hans Driesch, turįs tarptautinį vardą, yra sakęs: „Die Seele ist der beharrliche Einheitsgrund alles Erleben- und Ordnen-Könnens, einheitlich auch dem Naturwirklichen gegenüber" (Leib und Seele, III Aufl. 1923, 113 psl.).

Vis tai modernaus mokslo vadovaujantieji vyrai Vokietijoj.

---

[1]) Cit. iš R. Fülöp-Müller, Macht und Geheimnis der Jesuiten. Eine Kultur- und Geistesgeschichte 1932 m. 550 psl.

Taip pat modernioji filosofija ir psichologija vis dėlto pastaruoju metu pasistūmėjo priekin žmogaus dvasinės substancijos, sielos pažinime[1]).

Aristotelis substanciją yra aptaręs kaipo būtybę, kuri yra savy (ens in se). Kiti filosofai ne visai taip buvo supratę substanciją. Spinoza apibrėžė taip: ens a se, būtybė egzistuojanti savaime, visiškai nepriklausomai. Betgi ens a se — tai absoliutas, būtybė savaime egzistuojančioji—Dievas. Tokių substancijų daug būti negali. Ir sielos tuomet negalima apibūdinti kaipo ens a se. Mūsų supratimu, siela yra *pastovi substancija* ir jai priskiriama trejopas vaidmuo: a) kad jinai yra subjektas, kuris suvokia, pažįsta, nori; b) siela yra veikiančioji priežastis ir c) siela yra substratas, kaip ir nešėjas tų visų veiksmų.

Tie trys pažymiai ir sudaro substancialumo teoriją.

Dabartiniu momentu, kada siela yra susijungusi su kūnu, negalima sakyti ją esant pilnutinę substanciją, nes faktinai visas žmogus sudaro substanciją.

Mūsų siela sujungta su mūsų kūnu realiu ir substancialiu vienumu. Čia tenka atmesti klaidingą Platono — Descarto — Busses sielos ir kūno sugretinimą, be realio susijungimo.

---

[1]) Žiūr. aktualybės teorijos kritiką specialioj monografijoj Dr. Osk. Herget, Was ist die Seele? Im Kampfefelde der Substanzialitäts »und Aktualitätstheorie. 1928 m. 200 psl.

Realus ir substancialus susijungimas yra tuomet, kai substancijos sudaro vieną subjektą, turintį pastoviu būdu ypatybių ir aktų tam vienam „aš" priklausomų. Juk sąmonė betarpiškai liudija, kad mano kūnas yra mano „aš", kaipo neatskiriama dalis. Todėl savo kūno ypatybes žmogus visada priskiria sau pačiam, nors tos ypatybės teliečia vien kūną. Visas kūnas yra imamas, kaipo esminė žmogaus „aš" dalis; tas „aš", nors ir sudarytas iš dviejų pradmenų — sielos ir kūno, yra tikrai vienas subjektas, ir todėl kalbama apie vieną vienintelę prigimtį.

Siela yra žmogaus kūno forma ir tai savaime esmingai ir kartu kūno gyvybės nešėja.

Iš tokio glaudaus susijungimo pareina ir toks glaudus ir pastovus tarpusavio veikimas tarp kūno ir sielos.

Taip tat sielos pažinimas yra galimas. Kantas, neigdamas sielos pažinimo galimybę, nepasitarnavo žmonijos dvasinei pažangai. Kantas yra sakęs, kad ir eksperimentinė psichologija yra negalimas dalykas! Prieinama klaidingų pažiūrų, jei tik atsistojama ant klaidingo pamato. Klaidinga pažinimo teorija Kantui sukliudė pastebėti sielos buvimą.

Mes savo svarstymuose, kaip anksčiau matėm, turėjome savo akiraty psichologinius faktus ir vadovavomės mums įgimtu priežastingumo principu ir tuo būdu galim spręsti apie sielos kaipo dvasinės substancijos esimą ir jos prigimtį.

Aišku, sielą kaipo tokią mes pažįstame ne betarpiai ar tiesiogiai mūsų sąmonei liudijant: sielos esimą mes juntame josios galiose. Tik sielos galių veikimai yra sąmonės objektas; pati siela, kaip sako psichologas Geyseris[1]), galima konstatuoti tik sąmonės elementuose.

Yra visuotinis faktas, jog kiekvieną psichinį aktą lydi sąmonė. Tai reiškia, kad visi išvidiniai pergyvenimai, kęsmai, pajutimai (Wahrnehmen), įvaizdai, jausmai, mintys, atsiminimai, norai ir kt. ne vien konstatuojami, bet kiekviename žmoguje apie šiuos aktus esama ir sąmonės. Kiekvienas žmogus *žino* apie tuos psichinius aktus, stovius. Aš noriu, pav., to ar kito daikto, bet kartu to mano noro esu sąmoningas turėtojas; sąmonėje skiriu vieną spalvą nuo kitos ir turiu to veiksmo — skyrimo sąmonę. Tad kiekviename žmoguje yra tas „kažkas" (Etwas), kurs tuos visus psichinius įvykius laiko imanentiškai savo sąmonėje.

Tą „kažką", kuris žino, kuris turi betarpiai sąmonę apie savo aktus, pažymim kaipo sąmonės *subjektą*. Nors tie sąmoningi aktai ir objektai yra labai gausingi ir skirtingi, tačiau tas vienas vienintelis subjektas yra sąmoningas turėtojas.

Lyginti du tarp savęs skirtingu sąmonės turiniu ir galima tik tuomet, kai randasi vienas ir

---

[1]) Lehrbuch d. allg. Psychologie, II tom. 513 psl.

tas pats lygintojas subjektas, turįs abiejų turinių sąmonę.

Su laikrodžio rodyklio judesiu kinta sąmonės procesas kiekviename žmoguje. Vieni psichiniai turiniai sąmonėje tartum dingsta, užleisdami tarsi kokią vietą naujiems aktams, naujiems turiniams. Betgi šiame sąmonės įvykių turinių tekėjime lieka pastovus, identiškas subjektas. Ir tas subjektas prikelia iš užuomaršos, atgamina atsiminimus, vėl turi juos aktualioj sąmonėj, ką jau kartą turėjo, žodžiu, santykiuoja su sąmonės praeities, dabarties ir net ateities dalykais. Tas subjektas turėjo būti ankstybesnis, kad galėtų turėti šitokią dalykų sąmonę. Tas subjektas yra ne tik sąmonės subjektas, vadinas, apie sąmonės įvykius turi ne vien žinojimą, bet dar yra jos buities *pagrindas ir substratas.* Sąmonės įvykių pačiame pagrinde juk turi būti buitis. Ta buitis ir turi būti su pačiu sąmonės turinių subjektu identiška. Jei egzistuotų sąmonės turiniai šalia subjekto neimanentiškai, tuomet subjektas negalėtų betarpiškai ir gyvai stebėti tų turinių, kaip jie iš tikrųjų yra sąmonėje. Taigi sąmonės aktų subjektas yra ir substratas ir buities pagrindas. Sąmonės aktai yra tiesiog išvidinė to subjekto nuosavybe.

Be to, tas kažkas, subjektas yra kartu išvidinė priežastis, kuri savo galiomis sąmoningus aktus kuria, pav., po kai kurių svarstymų daroma sprendimai arba vėl tolimesniu galvojimu

gaunama naujos žinios, daroma išvados, tam tikroms sąvokoms duodama tam tikri pastovūs terminai, tam tikroms mintims sukuriama mano viduje atitinkamos kalbos formos ir t.t.

Subjektas ne vien patiria ką nors tikra, bet ir atsimena, mąsto, galvoja, nori to ar kito, žodžiu, yra veikiamoji priežastis įvairių psichinių aktų.

Tą *kažką*, kurs kiekviename žmoguje yra kaipo *subjektas, buities pagrindas ir išvidinė priežastis kuo įvairiausių sąmonės aktų bei stovių, ir vadiname siela.*

Siela ir yra išvidinis sąmonės buities pagrindas. Ji pasireiškia šioj sąmonėj. Čia aiškėja jos esmė — pasireikšti sąmonės aktais. Be abejo, siela savo giliausioj esmėj negali būti pilnai pažinta, apsupta. Bet negalima sutikti su Kantu ir agnostikais, kada jie teigia, kad mes iš viso negalim žinoti, ar jinai egzistuoja.

Noriu manyti, kad, jeigu šiandien gyventų Kantas, dabarties mokslo davinių šviesoj turėtų Karaliaučiaus filosofas patikrinti savo filosofijos pagrindus.

Metafizinis sielos nemirtingumo pagrindas

„Tikėjimas sielos nemirtingumu taip stipriai mus valdo, taip giliai mus liečia, kad tiesiog reikėtų nustoti proto, kad šiuo atveju pasiliktume abejingi" — tarė genialusis Paskalis savo knygose „Pensées".

Be abejo, žmogaus siela, kaip ir kiekvienas kitas pasaulio kūrinys, nėra kažkas absoliutiška ir todėl galėtų, mirčiai atėjus, nebeegzistuoti. Tačiau žmogaus sielos prigimtis rodo, kad ji, nežiūrint gamtoj viešpataujančios mirties, turi egzistuoti ir toliau anapus karsto.

Kai teigiama žmogaus sielą esant nemirtingą, suprantama, kad po mirties ir toliau egzistuoja tas, kas sudaro žmogaus asmenybę, būtent, sąmonės pilnatis su aiškiu žinojimu savo aukšto pašaukimo, moralinės vertės ir t.t. Tenka pastebėti, kad nemirtingumas dar nereiškia amžinybės. Amžinybės idėja suponuoja laiko nebuvimą, kur nėr nei praeities, nei ateities, žodžiu, esimą be pradžios ir galo. Amžinas gi tėra vienas Dievas, kurs amžinai gyvena visiškai tobulą lai-

mingą gyvenimą (interminabilis vitae tota simul et perfecta possessio).

Žmogaus gi siela yra Visagalio Dievo sutverta, reiškia, gavo pradžią iš Kūrėjo ir galės toliau po mirties egzistuoti savo individualiniu asmens gyvenimu.

Kiekviena žmogaus siela gauna pradžią laike, būtent, tą momentą, kai gimdytojai, sueidami į tarpusavio lyties santykius, pradeda naują organizmą, kuriam Dievas tiesiogiai sukuria sielą, kaipo naujo gyvenimo pradžią, kas bus ir forma corporis ir visos dvasinės kūrybos pagrindas. Krikščionybė moko, jog žmogaus siela tiesiogiai sutverta Gyvojo Dievo. Ir todėl tik vienas žmogus iš visų žemės kūrinių siekia nemirtingumo.

Gyvuliai turi jiems įgimtą juslingą instinktą, kurio vadovaujami ir stumiami siekia konkrečių juslingų objektų.

Žmogus vaduojas irgi savotišku, jei taip galima pasakyti, dvasiniu instinktu, tai būtent, kada jo „aš" būtinai nori gyventi pomirtinį gyvenimą, džiaugtis savo asmens nemirtingumu.

Žmogaus dvasinė sielos prigimtis trokšta amžinybės, nors aplinkui temato mirtį, nykimą. Noras išlikti gyvam, ištrūkti iš mirties nasrų, tas veržimasis prie amžinybės nėra atsitiktinai atėjęs žmogaus prigimtin kaip nors iš šalies. Tai — žmogaus prigimties svarbiausias reikalas.

Gamtos Kūrėjas, įdiegdamas kad ir neprotingiems kūriniams tam tikrus instinktus, numatė ir galimybes gamtos ribose jiems patenkinti. Šit žiemai artėjant dauguma mūsų šalies paukščių, gamtos instinkto stumiami, skrenda į tolimuosius šiltus kraštus, kur jie turės praleisti žiemos mėnesius, o pavasarį vėl turės grįžti pas mus. Rudeniop, kada dar, rodos, nešalta, instinktas net jauniems paukšteliams liepia pirmukart skristi net 14 dienų į nežinomus kraštus. Net tie paukšteliai, kurie laikomi narveliuose ir gerai prižiūrimi ir penimi, rudeniui atėjus daros neramūs ir savo sparneliais norėtų ištrikti iš narvelio nelaisvės ir lėkti, skristi į nežinomus kraštus, neturėdami nė pajautimo apie tolimus šiltesnius kraštus.

Jei mūsų sielos gyvenimas su kūno mirtim baigtųsi ir jokio pomirtinio gyvenimo nebūtų patikrinta mūsų asmeniui, tuomet mes ir sapnuote nesapnuotume apie laimės dausas. Betgi žmogus amžinybės viltim gyvena ir būtinai nori būti laimingas.

Jei kiti gyviai instinkto vedami nesuklysta savo laikinių objektų siekdami, reikia manyti, kad juo labiau žmogus, kūrinijos vainikas, negali nepasiekti amžinybės.

Žiūrėkim, kas yra pati mirtis. Mirtis — kiek patyrimas toli siekia — yra gyvo kūrinio sugriuvimas, išsiskaidymas į dalis, kai nebelieka medžiagines dalis jungiančiojo gyvybės centro. Kur

randamas sudetingumas, vadinasi, kur egzistuoja sudėtingi kūriniai, ten galimas jų suirimas, sugriuvimas.

Taip tad visa kinta, priima kitas esimo formas. Kas nėra iš dalių sudėta, negali į dalis išsiskaidyti, vadinas, žūti. O žmogaus dvasinė siela juk nesudėta iš dalių, dalelių. Žmogaus dvasinės prigimties giliausia esmė yra tokia, kad jinai nepasiduoda suirimo procesui.

Didysis Leibnizas savo knygose „Systema theologorum" yra įspūdingai rašęs: „Sveika filosofija ir apreiškimas sutartinai skelbia tą tiesą, kad siela, būdama nesudėta iš dalių, yra dvasinė ir paprasta, todėl negali ir žūti. Ir iš tikro, siela yra substancija. O jokia substancija negali visai sugriūti, tuo pačiu momentu nepranykdama visiškai, kas būtų tikras stebuklas. O kadangi siela dalių neturi, tai negalėtų iš jos pasidaryti keletas naujų substancijų. Taip tad siela savo prigimtim yra nemirtinga". Ne kitaip galvojo ir pagonijos laikų išminčius Cicero: „Kas liečia sielos pažinimą, mes tuo abejoti negalime, ... negalim nežinoti, kad siela nėra koks nors mišinys, sudėtingas daiktas. Jei taip yra, tuomet siela negali būti savy padalyta, atskirta, negali suirti, išsiskaidyti ir žūti. Nes žlugimas yra suirimas, skaidymasis į tokias dalis, kurios buvo susibūrusios pilnatin, kad atsispirtų ištinkančiam suirimo procesui". Siela pergyvena kūno suirimą. Kūno suirimas nepaliečia sielos dvasinės prigimties.

Kūnui irstant, siela nustoja būtinos galios tik vegetaliai, jautulinei gyvybei palaikyti. Žmogaus kūnas, kaip ir kiekvienas kitas organizmas, yra sudarytas iš organų ir įvairių chemiškų medžiagų. Todėl mirties momentą, kai siela nebevaldo gyvojo kūno, tos medžiagos, buvusios kūno sąstate, grįžta gamtos prieglobstin, išsiskaido į visas keturias pasaulio puses... „Tuo būdu kūno dekompozicija (išsiskaidymas), sako astronomas Th. Moreux[1]), negali turėti įtakos sielai; mirties valandai atėjus siela, būdama atsiskyrusi nuo kūno, laikos savo egzistencijos galia; jokia sutverta jėga negalėtų jos sunaikinti, nieku paversti, kaip lygiai sutvertos jėgos negali panaikinti nors dalelę medžiagos; iš čia seka išvada, jog žmogaus siela yra nemirtinga". Ši nemirtingumo privilegija, toliau pastebi mokslininkas, pagrįsta ne tuo, kad siela yra nemateriali paprastai, bet ypačiai pareina iš to, kad ji yra *substancija*, galinti pati savy tverti, egzistuoti ir toliau.

Gyvųjų kūnų pasauly mirtis yra visuotinis faktas. Čia gyvybė gimsta, vystosi, dauginasi ir galop, organizmui susenėjus, nyksta, užleidžia vietą naujoms gyvybės atžaloms. Toks jau gyvosios gamtos dėsnis. Mirtį Goethe yra vadinęs „Kunstgriff in der Natur viel Leben zu haben". Vieno gyvio mirtis, sunykimas yra kartu pradžia naujos gyvybės.

---

[1]) Th. Moreux, Que deviendrons-nous aprés la mort? 44 išleid. 201 psl.

Mirtis gyvojoj gamtoj yra kaip ir būtinas veiksnys.

Materialistas pozityvistas vardan visuotinio gamtoj viešpataujančio mirties dėsnio mums, be abejo, nurodys, kad negali būti daroma išimties vienam žmogui. Konkretus žmogus irgi būtinai įtrauktas į bendrą gamtiškąjį mirties procesą.

Taip, mirtis ištinka konkretų žmogų, bet siela savo prigimtim, kad ir netekusi kūno, nutrūkus tam realiam substancialiam ryšiui su kūnu, gali savo aukštesniųjų dvasinių galių dėka egzistuoti ir toliau. Jei siela vidujai būtų priklausoma nuo medžiagos, vadinas, kūno, tuomet tas pats likimas drauge ištiktų ir kūną, ir sielą. Gyvulių pasauly tas pilnai pasitikrina. Gyvuliškoji siela (kaipo gyvybės pradas, anima sensitiva) savo kilimu ir tolimesniu gyvavimu visiškai priklauso kūno ir todėl kaipo organiška funkcija gaišta, nyksta kartu su organizmo griuvimu, — analogiškai taip pat, kaip, pav., žvakės šviesa gęsta, žvakės medžiagai baigiant tirpti. Bet visai kitoks santykis individualės žmogaus sielos su kūnu. Nors konkrečiai žmoguje ir siela ir kūnas sueina pilnatin ir sudaro žmogaus asmens substanciją ir buvimu ir veikimu, betgi kūnas nėra būtiniausias dalyvis visuose sielos veiksmuose. Konkrečiai faktų šviesoje tas dalykas dar labiau išaiškės vėliau, kai mes patieksim extra naujausių davinių iš metapsichikos mokslo srities.

Kūnas su savo organais yra būtinas dalyvis tik plačioj vegetatyvaus, juslinio patyrimo srity, vadinas, visoms biologiškoms funkcijoms ir pajutimui, objektų atsivaizdavimui.

Visame pojustinio gyvenimo procese kūno organų dalyvavimas būtinas, nors ir reliatyviai. Ši žmogaus sielos gyvenimo pusė, glaudžiai susijusi su kūno organais ir jų funkcijonavimu, gali kartais susilpnėti; susilpnėjant ar nebeveikiant paskiriems organams, gali būti visiškai suspenduota, o mirčiai įvykus galutinai nutrauks savo tarnybą. Tačiau juslinio patyrimo sfera — dar ne visas sielos gyvenimas. Aukščiausias ir kilniausias sielos gyvenimas liks nesutrukdytas, būtent, grynai dvasinės funkcijos: atitrauktas mąstymas, plačioji grynosios minties karalystė, laisvos valios norai, siekimai.

Tiesa, Kanto laikais manyta, kad, pav., matematika kaipo mokslas remias juslinio patyrimo vaizdais. Bet Gauss'as, Riemann'as, Lobačevskis ir k. įrodė, kad matematika esanti grynai proto sąvokų mokslas, nepriklausomas nuo patyrimo. Aukštoji matematika, kuri operuoja su begalinėmis mažybėmis, juk tai gryniausias kūrybinis proto rezultatas. *Tad esama intelektualinio pažinimo, nepareinančio iš pojūčių patyrimo.* Čia nemanome mažinti fiziologiškųjų kūno funkcijų reikšmės sielos gyvenime; apskritai ir sakoma, jog aukštosios dvasinės galios yra reikalingos kūno organų patiekiamų vaizdų. Bet įsidė-

mėtina, kad proto veiksmui kūno organai, sakysim, smegenys, reikalingi ne kaipo organai, kuriuose toks veiksmas (mąstymas) įvyktų, bet reikia išorės objektų atžvilgiu, jų atsivaizdavimui. Nes vaizdai, gauti pojūčiams tarpininkaujant, yra tokiame santyky su protu, kaip spalvos su regėjimo juslėmis. Ir garsusis fiziologas E. Gley[1]), profesorius aukščiausios prancūzų mokyklos Collège de France ir medicinos fakulteto, yra rašęs, kad senovės Aristotelio principas: nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu,— yra tikras ir mūsų laikų mokslo duomenų šviesoj; vaiko smegenys ir esą baltas lapas, kuriame paskui pamažu atsiranda jusliniai įspūdžiai, būsimoji įvairių proto veiksmų medžiaga. Ta prasme galima esą laikyti smegenų fiziologiją aristoteliška. Fiziologas Gley anaiptol nepritaria materializmo tezei, kad žmogus mąsto visa savo smegenų mase.

Betgi dvasinės sielos veikimas gali kilti dar aukštesnėn sferon ir visai atitrauktas būti nuo konkrečių vaizdų, medžiagos pasaulio fenomenų.

Šitokiame sielos atsitraukime nuo medžiaginio pasaulio jau Augustinas norėjo matyti aukščiausią dvasinio pažinimo laipsnį, kas leidžia įžvelgti ne vien į savosios dvasinės prigimties gelmes, bet ir pažinti patį Dievą, amžinus dalykus, susijusius su žmogaus galutiniu tikslu. Juo

[1]) Žiūr. Moreux, op. c. 206 psl.

giliau siela įžvelgia į amžinybės dalykus, anot Augustino, juo tauresnė darosi ji pati. Augustino moksle aiškėja Platono idėjos.

Platonas žmoguje skiria pažinimą, gaunamą pojūčiams tarpininkaujant, ir aukštesnįjį intuityvų žinojimą, siekiantį amžinųjų dalykų, sielos nemirtingumo ir t.t.

Ir viduramžių Bonaventūra sielą vadina „capax Dei", panašią į Dievą, kas tėra galima tik tuomet, kai ji nemirtinga. Tai pagrindinė beveik visų scholastikų mintis, kad kūno suirimas ar sunykimas anaiptol neveda prie sielos žlugimo. Jeigu jau šiame pasauly siela konkrečiai protarpiais pasireiškia grynai dvasinio žinojimo veiksmais, nepriklausomai nuo fiziologiškojo kūno, juo labiau šitoks žinojimas, kūnui mirus, tegalės būti praplėstas, sustiprintas, virs pilnutiniu dvasiniu proto regėjimu. Kaip tik metodiška pajustinio pažinimo ir sąmonės savistaba įtikino pastaruoju metu, anot Geyserio, ir psichologus, jog sielai galimas ir aukštesnis grynai dvasinis pažinimas, jau nebeturįs vaizdų.

Aišku, kūnas be sielos nieko negali, betgi siela be kūno daug gali ir gali aukštai pakilti tiek žinojimo, tiek laisvos valios apsisprendimų atžvilgiu. Yra buvę žmonių, kurie kartu buvo ir neregiai, ir nebyliai, ir kurtiniai, o betgi ir toki individai įgijo aukštojo mokslo išsilavinimą ir galėjo mums palikti savo gyvenimo atsiminimus.

Jeigu valia apsisprendžia nepriklausomai nuo kūno arba kūno norus ir polinkius suvaržo, nuslopina, ar tai nerodo, kad sielai kūnas nebūtinai reikalingas jos esimui ar tolimesniam egzistavimui. Šitokių samprotavimų paveiktas ir garsusis prancūzų filosofas H. Bergsonas yra pasisakęs už sielos nemirtingumą. Jei dvasia tėra smegenų funkcija, tąsyk netenka kalbėti apie nemirtingumą. Bet kadangi dvasia iki tam tikro laipsnio nepriklausoma kūno, tuomet ir sielos nemirtingumas yra ne tik panašus į tiesą, bet gyvenimo praktikoj beveik tikras, nes remias patyrimo faktais. Taip galvoja Bergsonas.

Bet pozityvistai tuojau mums nurodys kaipo irgi patyrimo faktą, būtent, „dvasios ligas", kurios esančios, girdi, priežastingumo santyky su smegenų, dirksnių suirimu. Tiesą sakant, reikėtų tai vadinti „smegenų ligomis", nes tikros dvasinės ligos tada pasireiškia, kai dvasia pavergiama medžiagos, kai geiduliai uždeda savo tiraniją dvasios galioms. O šiaipjau sergant psichine liga gali tikrai išaiškėti, jog dvasia visai sveika, o tik negali, suirus dirksniams ar sužeidus smegenis, reikiamai pasireikšti. Yra žinomas faktas, kad mirčiai artėjant savarankiška dvasia vis daugiau išsilaisvina iš fiziologiško kūno ryšių, ir tuo būdu bepročiai prieš pat mirtį darosi sukalbamesni. Fiziologas Burdach (Physiologie als Erfahrungswissenschaft, III tom. 614 psl.), teigia, kad žmonės, per daugelį metų buvę melancholikais, silp-

napročiais ar jau pavojingo pamišimo apimti, paskutinėmis gyvenimo valandomis vėl atgaudavo sąmonę ir protą, — tai beveik visuotinė taisyklė net tuo atveju, kai aiškiai matomi smegenų nenormalumai, kraujo išsiliejimai arba serum, pūliavimai, suminkštėjimai ir kitoki nenormalumai, kai jau jėgos silpnėja, nyksta, suirimo procesas eina prie galo, tokiu momentu atgaunama pilna sąmonė ir tai tą pačią dieną prieš mirtį"[1]). Kiti psichiatrai gydytojai, kaip garsusis Griesinger, tai patvirtina. Šit G. M. v. Schubert savo kn. „Symbolik des Traumes" patiekia šitokį faktą. Pas vieną moterį, kuri mirė eidama 47 metus, beprotybės liga sirgusią 20 metų, josios ligos šviesesniais momentais buvo pastebimas tylus nuolankumas, atsidavimas, dvasios rimtis. Keturios savaitės prieš mirtį jinai tarsi pabudo iš miego, bet taip buvo pasikeitusi, kad jos nebegalėjo pažinti tie, kurie ją gerai pažinojo prieš susergant beprotybės liga. Jos dvasios jėgos buvo aukščiau pakilusios, sustiprėjusios ir jų išraiška įgavusi daugiau kilnumo. Tas nuotykis sukėlė didelio susidomėjimo net mokslininkuose ir kiekvienas turėjo pripažinti, kad ligonio dvasia nebūtų galėjusi daugiau išsilavinti, jei beprotybės ligos laikotarpiu būtų turėjusi savo mokytojais geriausius to meto žmones. Iš čia aiškėja, jog

---

[1] Cit. pas prof. dr-ą E. Dennertą, Leben, Tod und — dann? 1929 m. 322 psl.

nežiūrint smegenų ligos, sergančios dvasios plėtotė padarė didelę pažangą. Ne kartą buvo pastebėta net idiotus beturint didelių muzikos ir skaičiavimo gabumų, tuo tarpu kai jų smegenys buvo ligos apimti. Tikrai nuostabu, kad tuo momentu, kai fiziologinis kūno suirimo procesas siekia aukščiausiąjį laipsnį, ir smegenų veikimas jau suparaližuotas, tokie psichiniai ligonys prieš mirtį atrodo normalūs, sveiki, gali kalbėti, mintis reikšti, atsiminti ir t.t. Didieji pastarųjų laikų eksperimentinės psichologijos autoritetai, kaip antai Külpe, Meumann, Bühler, Narzisz-Ach įrodė, jog dvasiniai procesai dažnai eina be ryšio su jusliniu organišku smegenų procesu.

Materialistui šitoki faktai belieka vien ignoruoti, kad tik jis išsaugotų tikėjimą materializmo dogmomis.

Be to, gamtamokslis remias kaipo visiems gamtininkams priimtinu neginčijamu dėsniu — medžiagos ir energijos pastovumu. Nė vienas atomas visatoj nepranyksta, nieku nevirsta, nors kosmoso procesai be paliovos eina, evoliucijos vyksta visomis kryptimis. Paskiri kūnai, junginiai suįra, skaidos, bet paskučiausieji medžiagos vienetai (atomai, elektronai), sudarantieji kūnų pavidalus, yra nesunaikinami. Chemiška analizė visur gamtoj sutinka nebedalomus elementus. Tad ir žmogaus kūnas nieku nevirsta, čia negali būti absoliutaus sunykimo, bet tik esama išsiskaidymo į paskučiausias medžiagos daleles. Ar

tad nėra logiška manyti, kad ir tos, sakysim, dvasinės substancijos, nedalomos ar neskaidomos į smulkesnius vienetus, sugriuvus kūno organizmui mirties momentą, išliks mirties nepaliestos, nesunaikintos, kaip lygiai pasilieka ir toliau egzistuoti ir kūnų sąstate buvusios dalelės, — o juo labiau, kad tos dvasinės yra nepalyginamai aukštesnio laipsnio buitys, kaip regimoji kūno medžiaga. Tiesiog būtų nesąmonė įvesta pasaulio santvarkon, jei žemesniosios buities pavidalai savo sąstato mažiausiais vienetais nenyksta, o aukštesniosios dvasinės buities sutvėrimai teturėtų momento egzistenciją. Tai būtų priešinga pačiai buities giliausiai esmei. Pagaliau ta aukštesnioji buitis kuria, organizuoja ir valdo žemesnius materialinius padarus. Kas yra, turi ir toliau būti. Buities logika neleidžia, kad aukštesnioji buitis, valdovė ir nešėja tobulybių, pati turėtų žūti. Jei kartą gamtoj konstatuota medžiagos ir energijos pastovumo dėsnis, juo labiau toks pastovaus egzistavimo dėsnis privalomas dvasinių būtybių pasauly. Ir teisingai Schopenhaueris yra pastebėjęs: „Nė viena dulkelė, nė vienas atomas negali pranykti — ir žmogaus dvasia todėl ir kratosi minties, kad mirtis — tai jos būtybės sunaikinimas". Didžiausias malonumas, anot Renano, kad aš esu ir kad Dievas manęs nepanaikins.

Išgarsėjęs Amerikos astronomas Dr. H. D. Curtis, kalbėjęs „Amerikos astronomų draugijos"

kongrese Filadelfijoj, taip pat apeliavo į medžiagos ir energijos pastovumo dėsnį, darydamas išvadą, kad turi pastoviai toliau egzistuoti ir žmogaus dvasia, kuri suranda, suformuluoja gamtos dėsnius, valdo savo nuožiūra atomų jėgas ir žemės veidą keičia.

Tokia kūrybinė dvasia negali žūti, nustoti egzistavusi. Būtų visiškai nesuprantama, sako tas pats dabarties mokslininkas, jeigu mes dvasia apdovanotos būtybės turėtume būti vienintelė išimtis realybėj, kad mes turėtume sulaukę 60 ar daugiau metų žūti, visiškai pranykti.

Didysis anglų astronomas Fr. W. Herschell († 1822) savo įvadoj į gamtamokslio studijas yra rašęs, kad žmogus mato, kaip ilgo gyvenimo studijos ir vis nauji aptikimai gamtoj tegali mus privesti prie tikros mokslo ribos ir taip leidžia nors iš toli pažvelgti į aną beribį pasaulį, kur žmogaus mintis dar nėra įsibrovusi, kuriame viešpatauja aukščiausia visažinanti Būtybė. Ar yra ko čia stebėtis, klausia genialusis astronomas, kai žmogus gyvena iš pradžios viltim, o pamažu įgyja ir tikrumo, kad ir jojo dvasios egzistavimas nesibaigia su regimo kūno suirimu, o kad jis pats gyvens aukštesnį gyvenimą, patenkins tenai savo dvasios troškulį aname šaltiny, kurio vis ilgėjos šios žemės gyvenime.

Taip tat nuosaikus gamtamokslišKas galvojimas, turint prieš save dvasinę žmogaus prigimtį, patikrina, kad kūno ir jo organų sugriuvimas ne-

gali būti dvasinės sielos žlugimo priežastim. Net toks gamtininkas kaip Plate, kuris, Häckeliui rekomenduojant, liko jo papėdininku Jėnos universitete, rado galima daryti sekančių išvadų: „Kaip medžiaga keičia tik savo formą, bet negali sunykti, ir kaip tas pats pastovumo dėsnis tinka kosmoso energijai, taip turim to paties reikalauti ir dvasiai. Nemirtingumo idėja tuo būdu yra gamtamokslišk ai pagrįsta, nors tenka tikėjimui palikti šią metafizinę problemą prieinamai atvaizduoti. Labai apgailestauju, kad Häckelis, pasidavęs nevaržomam fanatizmui, pagrindines krikščionybės idėjas, kaip šit tikėjimą į asmeninį Dievą ir sielos nemirtingumą, pavertė juokingu dalyku, iš jų pasityčiojo". (Die Abstammungslehre. 1925, 157 psl.).

Moraliniai postulatai tikrina sielos nemirtingumą

Pažinus sielos nemirtingumo metafizinį pagrindą, tenka apibūdinti aukščiausiąs sielos aspiracijas, antlaikinius siekius bei sielos prigimties giliausias tendencijas, iš kur išaiškės, jog sielos pilnutinis gyvenimas moraliai negali būti aprėžtas tik šio pasaulio buities formomis. Reikšmingas psichologinis faktas, kad pati sielos prigimtis savo aukščiausiomis aspiracijomis šaukias nemirtingumo. Gali monistai tai laikyti bereikšmiu „egoistiniu interesu", „nemoraliu nusiteikimu", tačiau pats ilgesys nemirtingumo ir amžinybės — itin reikšmingas faktas, kurio ignoruoti negalima. Moralinės sąmonės balsą, kaip žinome, aukštai vertino pats Kantas, darydamas iš to savotiškas metafizines išvadas. Štai kokius metafizinius postulatus skelbė Kantas. Aukščiausio gėrio realizavimas pasauly yra būtinas objektas asmens valios, apsisprendusios pagal dorovinį įstatymą. Visiškas valios nusistatymo prisitaikymas prie moralybės dėsnių yra vyriausioji absoliutaus gėrio sąlyga. Bet tai bus šventumas, tobu-

lybė, kas nėra pasiekiama pojustiniame pasauly. Betgi turi būti pasiekta, realizuota. Praktiško proto principas būtinai reikalauja, kad šisai realus mūsų valios objektas būtų kada nors pasiektas. Iš čia seka, kad aukščiausias šventumas, tobulybė pasiekiama tame į begalybę einančiame progrese. O begalinis progresas tėra galimas tik prileidus į begalybę einantį egzistavimą ir tos pačios protingos būtybės asmenumą (tai vadinama sielos nemirtingumu). Taigi aukščiausias gėris praktiškai tėra galimas, prileidus sielos nemirtingumą; tuo būdu sielos nemirtingumas glaudžiai susijęs su moralybės įstatymu yra grynai praktiško proto postulatas[1]).

Teorijoj galima laikytis ir materializmo ir manyti dvasinę sielą neegzistuojant, bet gyvenimo praktikoj, klausant moralinės sąmonės balso, atrodo visai kitaip. Šit ką sako modernus pagonis Tokio univ. profesorius Kuvaki: „Mano moksliškas išmanymas yra ne kitoks, kaip materialistiškas. Bet mano širdis tuo pasitenkinti negali. Ypač mirties akivaizdoj, gerus draugus laidojant, kildavo karštas troškimas gyventi ir toliau, kad žmogaus asmens siela išliktų po mirties. O, kad galėčiau įrodyti, jog šiam mano giliam troškimui skirta tenai realybė! Tuomet visos mano sunkenybės ir kliūtys būtų pašalintos".

---

[1]) Em. Kant, Kritik der praktischen Vernunft. 140-1 psl., Leipzigo Meinerio leid. 1929.

Tad ir mes turim geriau įsisąmoninti tų moralinių postulatų vertę.

Idealas amžinai neduoda ramybės žmogaus sielai, o vis ragina siekti, kilti aukštyn. Jei mes kildami aukštyn ir nesutiktumėm jokių kliūčių, jei likimas mūsų pažangai būtų kuo palankiausias ir, be to, mes patys būtume apdovanoti ypatingomis kūrybos galiomis, žodžiu, aukščiausi genijai ir protu ir valia,—ir tąsyk idealas liks nepasiekiamoj tolybėj. Idealo esmė — *tiesos pasiekimas* ar pasisavinimas ir *dorovinė tobulybė, laimėjus aukščiausiąjį gėrį*, nes žmogaus dvasia pasireiškia kaipo protas ir valia. Protas siekia tiesos, nori visa žinoti, suprasti; o valia siekia aukščiausiojo gėrio, laimės. Žmogus nori pasiekti pilnutinę tiesą, įžvelgti į buities ir gyvenimo labirinto paslaptis, surinkti kuo daugiausia žinių, suvokti pasaulio dėsnius. Šios laikinės buities sąlygose, žmogaus sielai esant sujungtai su kūnu, toks žinojimo, tiesos pažinimo idealas niekad nėra pasiekiamas. „Dabar aš pažįstu dalimi" — šv. Povilas laiške korintiečiams (1 Cor. 13, 12).

Apimti mokslo žvilgsniu regimo pasaulio neįstengia net didžiausi žmonijos genijai, universalūs protai, o ką jau bekalbėti apie aną metafizinį pasaulį.

Be to, diskursyvus žmogaus proto galvojimas neretai sutinka kliūčių iš psichofizinės prigimties netobulumo, juslinių kūno organų ribotumo. Iš čia seka klaidos, apsirikimai, nelemtos hipotezės.

O kiek žmonių sąmonė su savim nešas prietarų ir tamsybių! O sub specie aeternitatis pažinti pasaulį sunkiai duodasi žmogui. Ir mes, mirtingieji, pavyzdžiui, labai norėtumėm nors kiek arčiau pažinti Dievo prigimtį, Jo Apvaizdos kelius ir siekius, aną sutvertą dvasių pasaulį, o taip pat ir patys save, kad taip galėtum intuicijos keliu išvysti savo kilmę, savosios dvasinės prigimties gelmes, mūsų „aš" tolimesnio likimo ateitį ir t.t. O žinojimo alkis be galo didelis ir žemėj nepasotinamas. Goethes „Fauste" teisingai atvaizduota moderniosios sielos tragizmas. Goethe įdėjo į Fausto lūpas šiuos giliai prasmingus žodžius:

„Da steh' ich nun, ich armer Tor,
Und bin so klug, als wie zuvor.
Und sehe, dass wir nichts wissen können!
Das will mir schier das Herz verbrennen".

Gal būt, savo žinojimą palyginę su tuo, ko mes dar nežinome, galėtume drauge su Faustu tarti, kad mes „nieko nežinome". O ypatingai pakrikęs ir apverktinoj būklėj yra laisvamanių mąstytojų žinojimas. Naujųjų amžių filosofijos istorija, anot Döllingerio, yra panaši į kapines, kur yra puikūs paskirų filosofų paminklai su parašais „hic iacet" („čia ilsis").

Iš tikrųjų, didieji dvasios galiūnai, tikrieji išminties mylėtojai (filosofai) savo žinojimu nesididžiuodavo, nors visą savo gyvenimą tiesos ieškojo ir siekė pilnutinio žinojimo.

Jei tiesa ir tobulybė turi absoliutingumo pobūdį, ką pripažįsta visų krypčių didieji išminties mokytojai, tuomet ir žmogaus pažinimas, jau pačioj prigimties gilumoj glūdįs palinkimas prie tiesos ieškojimo, turi absoliučios vertės. Sielos palinkimai savo esme yra toki, kad jie būtinai veržias į objektą. Ir aišku, kad tie objektai turi būti atsiekiami. Tad reikia manyti, kad žmogaus dvasia, protas absoliučią tiesą laimės tik aname pasauly, kuriame šviečia absoliuti tiesa, pati Dievybė.

Žmogus siekia gėrio, gėrio pastovaus, kurį turėdamas galėtų būti laimingas. Jau Aristotelis tarė, kad visų žmogaus veiksmų tikslas ir galas yra laimė. Psichologiškai imant žmogus ir negali netrokšti laimės; su išvidiniu būtinumu jis siekia laimės kiekvienu momentu, kiekvienu atžvilgiu. Laimė nevienodai suprantama, nes gėrio objektų daug esama pasauly; tad pasirinkimas galimas. Kas yra laimė?

Nelengva apibūdinti. Paprastai sakoma, kad tas žmogus laimingas, kurs laisvas nuo bet kokių kentėjimų, turi tokių gėrybių, kokių širdis trokšta.

Esama įvairių laimingumo laipsnių. Visai laimingu laikytumėm tokį asmenį, kuris, būdamas apsidraudęs nuo bet kokių kentėjimų, skausmų, yra laimėjęs tobulą gėrybę kartą visiems amžiams ir tuo būdu galės pastoviai jąja naudotis, džiaugtis.

Kas nuolat turi bijotis, kad nenustotų kartą laimėtų gėrybių, tas negali būti tikrai laimingas, nes jau pati nerimastas, pavojus netekti gėrybių, yra tam tikras Damoklo kardas, iškeltas virš galvos. Šv. Augustinas sako, kad laimingas tas, kuris visa turi, ko jis trokšta, bet suprantama, kad jo troškimai yra protingi ir geri. Bet žinome, kad laimės supratimas žmonėse gana subjektyvus ir neretai labai iškreiptas.

Kas, sakysim, yra pratęs tenkinti savo žemesnius geidulius, ieškos progų šitokiai tariamai laimei pasiekti. Kam turtai yra viskas, aukščiausias gėris, tas ir rinks, kraus turtus visomis galimomis priemonėmis. Tad Platonas galėjo pasakyti, kad būtų juokinga klausti, ar norėtum būti laimingas, nes laimės, girdi, siekia visi žmonės.

Platonas mokė, kad siela esanti iškritusi iš laimės sferų ir todėl dabar čia žemėj gyvenanti ištrėmimo laikotarpį. Tad kiekviena pastanga iš esmės tesanti veržimasis ir kova dėl laimės, noras susiartinti su aukščiausia gėrybe.

Pagaliau toks rigoristas kaip Kantas, kurs savo etikoj šalina laimės motyvą individui apsisprendžiant elgtis dorovingai, vis dėlto pripažįsta, jog noras būti laimingam yra įgimtas troškimas kiekvienos protingos ir aprėžtos šiuo pasauliu būtybės; ir čia, sako, būtų neišmintinga duoti įsakymą — turi siekti laimės! Net modernaus pesimizmo tėvas Schopenhaueris pripažino, kad žmogus būtinai nori išlaikyti, apginti savo

„aš" egzistenciją ir kiek galima daugiau įgyti pasaulio gėrybių, teikiančių džiaugsmo, nors šitoks prigimties geismas, Schopenh. išmanymu, yra didžiausia klaida. Ir Ed. v. Hartmann tikrina, kad į laimę veržias visa, kas gyva; laimės motyvai esą stipriausi ir visa nulemiantieji ir žmogaus veiksmai sąmoningai ar nesąmoningai esą to motyvo įtakoj.

Šis sielos reikalas yra alfa ir omega visų žmogaus norų, siekimų. Laimės troškimas yra savotiškas raktas į mūsų turimą net minčių pasaulį. Jeigu paskiras asmuo savo jėgomis neįstengia laimės objekto pasiekti, siekiama tuomet daugelio individų sutelktinėmis jėgomis.

„Aš regiu, rašo garsusis gamtininkas Er. Wasmann'as[1]), knibždantį skruzdėlyną — tai mūsų žmonių žemesnysis pasaulis su jo veržimos, skubėjimu ir medžiojimu laimės". Štai grįžta viena skruzdžių darbininkių namon su eglės skuja, tenai vėl kita su sausos šakelės gabalėliu, ir tenai vėl kita su vabzdžio koja. Ir kuris sunkiausią naštą velka, mano esąs laimingiausias ir vadina savo darbą pasididžiuodamas „kultūros pažanga skruzdėlyno gerovei". Antai eina pro šalį aukštesnis stuburinis gyvulys. Vienu kojos užmynimu išgriauna visą babiloniškąjį bokštą skruzdėlyno laimės ir taip belieka surizgęs griuvėsių laukas. — „Kokia nelaimė! — vaitoja ma-

[1]) Er. Wasmann, S. J., Der christliche Monismus.

žosios darbininkės; jos neleis sau ilsėtis savo laimės medžioklėj, kol ryt ar poryt toji krūva vėl bus atstatyta. Ir jos nemato, kaip žmogus jų darbą stebi ir juokias iš jų. Ir jos negirdi, kaip šaukiama joms: vanitas vanitatum, omnia vanitas! (Tuštybių tuštybė, viskas tuštybė!).

Aišku, jog žmogaus siela negali rasti tikros laimės šios žemės skruzdėlyno pavėsy. Išorinės gėrybės, kaip turtai, garbė, galybė, negali žmogaus patenkinti. Tai vien priemonės aukštesniems tikslams, išvidiniams sielos reikalams tenkinti, jos teturi tiek vertės, kiek tarnauja kovoj už būvį, gerovę, bendram asmens tobulėjimui. Kad ir turtingo, galingo, išgarsėjusio žmogaus mes nelaikysim laimingu, jeigu jam trūksta išvidinių dvasios savybių, jei, sakysim, jis be charakterio, labai aprėžtas savo pažiūrose, ignorantas gyvenimo reikaluose, blogai išauklėtas ar sergąs. Kaip noriai savo milijonus turtuolis atiduotų, kad tik galėtų pasveikti, pakilti iš ligos patalo! Bet už milijonus taip pat nenupirksi dvasios talentų, menininko gabumų, išminties ar dorybės.

Visos išorinės gėrybės greit nyksta, be savo pačių kaltės galim jų netekti, nelaimei ištikus. Išmintingas žmogus tikros laimės čia neieško.

Garbė taip pat išorinė gėrybė, mūsų tobulybei neduodanti nieko naujo. Garbė tolygi šešėliui nepastoviam. Ne geriau ir su išvidinėmis mūsų prigimties savybėmis. Net pačios dorybės nėra aukščiausiasis gėris. Pačios dorybės įgyjamos

ne be kovos. Visas dorovinis žmogaus gyvenimas — kova ir budėjimas. Dievo meilė, tebegyvenanti čia žemėj, nėra aukščiausiasis gėris. Kas Dievą tikrai myli, trokšta su Dievu tobulai susivienyti, regėti danguje.

Visų šio pasaulio kūrinių teikiama laimė visumoj taip pat negali duoti tikros laimės, o pagaliau laikinių gėrybių visumos nė vienas žmogus negali įgyti. Šv. Rašte (knygose „Ekleziasto", „Jobo" ir k.) gana realiai ir įtikinamai atvaizduota žmogaus gyvenimas. Kiek garsusis panteizmo filosofijos šulas Schopenhaueris kritikuoja tik šio pasaulio laimės siekiančių ideologiją, tyrinėja pasaulį be jokio ryšio su antprigimtiniu aiškinimu (žiūrėk jo pagrindinį veikalą: „Pasaulis kaipo valia ir vaizdavimasis"), kaip tik rodo, kad žemės dalykai neįstengia pasotinti amžinybės ir nemirtingumo alkstančios sielos, ir šiuo atžvilgiu jo gilios mintys atitinka šv. Rašto žodžius „tuštybių tuštybė".

Nepaslaptis, kad modernioji filosofija persunkta pesimizmo.

Kantas buvo tos nuomonės, kad išmintingas žmogus, pakankamai ilgai išgyvenęs čia žemėj ir galvojęs, ko vertas šis gyvenimas, — vargiai, sako, panorėtų dar kartą iš pradžios tokį pat gyvenimą išgyventi.

Fichte, turėdamas prieš akis įsigalėjusį tarp žmonių laimės medžiojimą, yra klausęs, ar jie iš tikrųjų lieka laimingi? O ne, jie lieka, kaip

buvę, tušti ir nelaimingi; jų nepatenkins joks objektas, kurs randamas šiame pasauly.

Schellingas vaizdavosi, kad ta slaptinga buities uždanga yra nenugalima melancholija. Baimė esąs vyriausiasis kiekvienos gyvos būtybės pajautimas; o skausmas esąs visuotinis ir būtinas reiškinys visame gyvybės pasauly. Humboldt'as, kuriam duota titulai „XIX amž. dvasios globėjas", „švietimo kunigaikštis", yra paskelbęs šitokią ištarmę gyvenimui: „Gyvenimas yra didžiausia nesąmonė! Ir nors per 80 metų buvo siekiama, tiriama, tačiau galų gale — reikia pripažinti — nieko nepasiekta ir neištirta. Bent žinotume, kodėl mes gyvename pasauly! Bet visa tai lieka paslaptim galvojančiam žmogui, — didžiausia laimė — gimti tuščiagalviu.

Schopenhaueris tiesiog tarė, kad „Das Leben ist ein Geschäft, das die Kosten nicht deckt". Taigi gyvenimas yra toks reikalas, kurs nepadengia ten įdėtų išlaidų.

Ed. v. Hartmann'ui atrodo, kad visokia laimė tėra iliuzija ir juo mažiau belieka tokių iliuzijų, juo baisesnė daros mūsiškė buitis.

Galėtume „laiminguoju" vadinti genialų Goethe, kurs turėjo ne vieną talentą, džiaugės gera sveikata ir įsigijo pasaulinį vardą. Bet ir jis yra tvirtinęs, kad jo paties gyvenimas buvęs nuolatinis darbas, nuovargis ir drąsiai galįs sakyti, jog per 75 metus neturėjęs nė keturių savaičių pasi-

tenkinimo. Tai buvo, sako, akmens ritimas, kurs reikėjo vis iš naujo pakelti.

Nietzsche savo gyvenimą lygina su išspausta citrina ar rašalinės rašalu, kuris vis atskiedžiamas vandeniu.

Vienas didis rusų rašytojas, berods Merežkovskis, pasaulį palygino su pianinu, kuriuo skambina savo baisiais pirštais Mefisto. Tad laimingi, sako, tie kraštutinieji klavišai, kuriuos ne taip dažnai užgauna. Bet velnias savo baisia ironija sakyte sako, kad jam smagu, kai tas piano — žmonės didesniu klavišų skaičium ir baisingiau skamba (vaitoja); tai jo vienintelis pasigėrėjimas. O tie klavišai, sako, esą pavesti jo valiai ir nežmoniškai kenčią. Iš tikro, rasit, taip atrodytų žmonių gyvenimas, jei nebūtų sielos nemirtingumo, ano pasaulio.

Ir taip beveik visi žymiausieji nekrikščioniškos minties atstovai, galvotojai panteistai, absoliučios laimės, gyvenimo prasmės neranda ir tuo būdu desperacijos įtakoj susidarė modernaus pesimizmo („Weltschmerzo" — pasaulinio liūdesio) srovė. Tas ypačiai ryškiai atsispindi dailiojoj literatūroj.

Bet tokiai desperacijai nepasiduoda tikintieji išminčiai, krikščionybės protai. Genialus fizikas ir matematikas Ampère savo artimiesiems liepia, jam mirus, ant jo kapo akmens padėti parašą: „Tandem felix" (pagaliau laimingas). Ką reiškia? Ar nirvanos akivaizdoj Ampère tarės esąs

„pagaliau laimingas"? O ne, Ampère tikėjo amžinybe, pomirtiniu krikščionių gyvenimu. Prieš mirtį jis pasijuto besąs prie amžinojo rojaus vartų. Štai kodėl Ampère galėjo džiaugsmingai sutikti mirtį.

Знай, для любви и для счастья мнѣ нужно [безсмертье;
Вѣчности счастье проситъ, вѣчности требуетъ [жизнь.
Vl. Solovjovas

Garsus vokiečių klasikas poetas Herderis, vieno valdovo pily viešėdamas, jo namų knygoj yra įrašęs šiuos kelis reikšmingus žodžius:

„Oh, quam misera res est homo,
nisi se supra humana erexerit".

O, koks vargingas kūrinys tas žmogus, jeigu jis nebus pakilęs aukščiau žmogiškumo, t. y. palikęs žemę nekyla mintim amžinybėn, dangun.

Tad žmogus turi supratimą, kas yra tobula laimė, ir jaučias esąs pašauktas amžinai laimei. Žmogaus prigimties balsas sako, kad tobula laimė turi būti pasiekta. Kas tai norėtų neigti, tuo pačiu pripažintų priešingybės faktą pačioj žmogaus prigimty, paneigdamas ir patį gyvenimo tikslą. O juk žmogus yra kūrinijos vainikas, šio pasaulio puošmena. Jei žmogus, sakysim, tobulos laimės pasiekti negali, tuomet jis yra nelaimingiausias

kūrinys, tikrai vertas pasigailėjimo. Kai gyvulys turi ko ėsti ir patenkina savo instinktą veislei išlaikyti, nieko geresnio ar aukštesnio jis nebesiekia ir iš tikrųjų negali siekti; neturi jokios nuovokos apie laimę, tiesą, gerumą, grožį, amžinybę, dorybes, absoliučias vertybes. Tiesa, ir žmogus siekia jautulingųjų geidulių patenkinimo, bet tai ne jo gyvenimas: žemesnio jautulingo gyvenimo jis gėdisi, kratos, turėdamas aiškią savo dvasinės prigimties viršenybės sąmonę. Tiesos, mokslo pasaulis, moralinės vertybės — tuo žmogus didžiuojas, žinodamas, kad toki troškimai kaip tik atitinka aukštą dvasios prigimtį. O jeigu visa tai tėra fantomas, tuomet žmogus iš tikro nelaimingiausias sutvėrimas. Jo asmenybės vainikas — protas ir valia—tuomet neša jam pačiam prakeikimą, lyg anam mitologiškam Tantalui.

„Negalimas dalykas, sako Tomas Akvinietis[1]), kad prigimties troškimas neturėtų prasmės; prigimtis juk nieko nedaro klaidingai, tuščiomis. Prigimties troškimas tikrai būtų beprasmiškas, jei niekuomet negalėtų būti patenkintas. Tad žmogaus prigimties troškimai turės būti patenkinti, jei ne šiame pasauly, tai būtinai aname pomirtiniame gyvenime. Tad galutinė žmogaus laimė yra aname pasauly".

Įsivaizduokim didelį kalėjimą, kuriame išalkintiems kaliniams rodoma duona; kada jie dre-

[1]) S. Thomas Aq., Contra Gentiles. II, 48.

bančiomis rankomis tos duonos siekia, jos neduodama, ir taip nelaimingieji kaliniai kankinami, kol visi išmirs badu.

Ar tai nebaisu, nežiauru? Ką mes manytume apie tokio kalėjimo administraciją, kuri niekuo nekaltus žmones uždarė tarp keturių mūro sienų, iš jų tyčiojas, kankina ir galop badu numarina!

Mes gi žinom, kad žmogus protingą prigimtį yra iš Dievo gavęs. Kadangi Dievas davė žmogui tokią prigimtį, kuri siekia tobulos laimės ir net negali nesiekti, tai Visagalis Dievas — reikia manyti — patikrino žmogaus prigimčiai tai, ko liepė siekti, ilgėtis. Priešingu atveju atrodytų, kad geras ir be galo išmintingas Kūrejas žmogų leido tam, kad paskui iš jo pasityčiotų, rodydamas jam fata-morgana, versdamas tų fantomų siekti, bet galų gale nepasiekus žūti. Ar išmintingas Dievas, įdiegęs žmogaus prigimtin tokius troškimus, būtų panorėjęs žmogų kankinti, iš jo tyčiotis?

Aišku, kad tai priešinga Dievo gerumui, jokiu būdu nesuderinama su Dievo išmintimi. Gali Dievas iš žmogaus reikalauti sau priklausomos garbės, bet vis dėlto ir žmogui, Jo valią, įstatymus įvykdžiusiam, patikrino geidžiamą laimę. Dievui negalimų dalykų nėra.

Jeigu tos tobulos laimės, kokios žmogaus širdis trokšta, čia žemėj nėra ir būti negali, tuomet su metafizišku tikrumu, tikėdami esant išmin-

tingą ir gerą Dievą, turim manyti, jog siela egzistuoja anapus karsto lentos ir savo gyvenimo tikslą tikrai pasieks. Tai pagaliau proto balsas, pagrindinis principas amžinosios filosofijos, jau žinomas senovėj.

Nuosaiki filosofija, giliau įžvelgusi į žmogaus sielos gelmes, suvokusi jos aukščiausias aspiracijas, randa pakankamai tvirtą pagrindą spręsti, kad dvasinis žmogaus asmuo turi egzistuoti aname pomirtiniame pasauly, kūnui subirėjus į dulkes.

Ir pačiam Kantui atrodė, kad žmogus būtų niekingiausias kūrinys, jei būsimojo gyvenimo viltis jam nebūtų suteikusi tam tikros viršenybės ir jeigu dabar supančiotos sielos jėgos negalėtų po mirties pasiekti pilno išsirutuliojimo.

Tikinčiam sielos nemirtingumu šis pasaulis tėra laikinis pereinamasis punktas, po kurio seks ne klaiki nirvana bei niekybė, o realus ir amžinas laimingas gyvenimas. Mirties naktį pakeis amžinoji diena.

Šios žemės trumpalaikio bandymo kelionę atlikus siela galės džiaugtis amžino gėrio karalystėj.

Veržimos į tobulą laimę galim laikyt savotišku dvasinės gravitacijos dėsniu protingųjų būtybių pasauly.

Kaip planetas saulė į save traukia ir elipsės keliais verčia suktis aplink ją pačią, panašiai ir Dievas žmonių nerimstančias sielas laimės troškuliu

judina, traukia į save, kaipo amžinos ramybės ir dangaus palaimos šaltinį. „Nerami mūsų širdis, Viešpatie, kol nesilsės Tavy".

Dievo išmintis reikalauja, kad Jis savo veikalą baigtų. Žmogaus širdy yra įdiegtas įstatas, kurs sako: tu neprivalai taip elgtis, taip nedera gyventi. Šiojo įstatymo normos tvarko žmogaus gyvenimą, jo elgesį.

Tie moralybės dėsniai egzistuoja žmonių širdyse nuo neatmenamų laikų. Jie tokie seni, kokia sena pati žmonija. Žmonija, nežiūrint jos dorovinio puolimo, visada laikė dorovės įstatus gilioj pagarboj. Iš kur kilo šis įsitikinimas? Iš įgimto dorovės įstatymo, kurį Dievas įdiegė į žmonių širdis.

Sąžinė dorovinio įstato reikalavimus taiko paskiriems žmogaus veiksmams. Sąžinė yra kartu liudininkas ir teisėjas. Sankcija įstatymui būtinai reikalinga. Pati sąžinė tokią sankciją iš dalies turi: po kiekvieno gero veiksmo žmogus jaučia malonumo, pasitenkinimo arba už nedorus veiksmus, priešingus dorovinio įstatymo normoms, sąžinė mus peikia, smerkia. Sąžinės balsas ne mūsų pačių prigimties balsas, o Dievo balsas, girdimas mūsų protingoj prigimty.

Duoti įsakymą ir neduoti tam įsakymui būtinos paramos, sankcijos, nėra išmintinga. *Vienintelė tikra sankcija yra būsimojo gyvenimo sankcija.*

Dievas yra geras, bet kartu ir teisingas. Jo žinioj dorovinė žmonių gyvenimo santvarka. Visų religijų pagrindinė mintis, kad aname pasauly turi būti geriesiems atlyginta už jų gerus darbus, o nedorieji žmonės bus nubausti.

Jei nebūtų žmonėse įsitikinimo sielos nemirtingumu, būtų negalimi joki kultai, jokios tikybos.

Teisingumo reikalauja žmonijos sąžinė. Tobulas teisingumo įvykdymas čia žemėj žmonėms gyvenant iš tikrųjų nėra galimas. Neretai perdaug brutaliai dorybė mindžiojama kojomis, iš aukštesniųjų dvasios vertybių piktai tyčiojamasi. Aukštai dorovingi žmonės pasauly daug kenčia, lieka galingesniųjų, besivaduojančiųjų kumščio teise, išniekinti, nuskriausti.

Pasaulio teismai toli gražu netobuli. Žymesniesiems nusikaltėliams visokiems spekuliantams neretai pavyksta išvengti teismo sankcijų, nes jie turi užtarėjų, talkininkų, jų pusėj galingas savisaugos ginklas — pinigai, turtai ir t.t. Visoki neronai gyvenime turi pasisekimo: teisingumo ranka ne visuomet įstengia juos nubausti, nes jie apsukrūs, moka apeiti įstatus. Pagaliau ir nėra valstybėse tokio kodekso, kurs apimtų visus žmonių elgesius.

Karų kaltininkai apsivainikuoja pergalės laurų vainikais ir nori būti valdinių garbinami. Tokių kietaširdžių galiūnų gyvenimo maksima: tikslas pateisina priemones. Didžiajam karui 1914 m.

prasidėjus vokiečiai įsibrovę Belgijon per rugpiūčio mėn. sušaudė niekuo nekaltus 65 kunigus belgus vien dėl to, kad teroro pagalba nuslopintų belguose norą priešintis okupantams.

O tuo tarpu daug didvyriškų žygių, artimo meilės darbų lieka nepastebėta, čia žemėj jokio atlygio negaunama. O kiek teismuose nekaltai pasmerkiama! Gi žmonijos sąžinė reikalauja, kad teisingumas būtų visuotinis, vadinas, apimtų visus žmogaus veiksmus tiek viešuosius, tiek slaptuosius, kad kiekvienas teisingai gautų tinkamą atpildą ar bausmę. Pirmųjų krikščionybės amžių apologetas Atenagoras savo traktate „apie mirusiųjų prisikėlimą" rašė, kad „šiame gyvenime teisingumas nelaimi, nes daugelis, kurie Dievo nė žinoti nenori ir niekuo nesivaržydami laužo įstatymus ir piktadarybes vykdo, nepatiria ligi savo gyvenimo galo vargų ar skausmų, tuo tarpu žmonės gero, pavyzdingo elgesio turi nemaža vargti, kentėti". Visais amžiais buvo galima taip kalbėti, kaip Atenagoras kalbėjo.

Betgi teisingumas šiaip ar taip yra svarbiausias dalykas gyvenimo santvarkoj. Kadangi dorovės įstatymas turi amžiną prasmę, tai dorovinė pasaulio santvarka turės būti kada nors atstatyta, amžinas teisingumas išlygintas. Visa tai patikrina Dievo išmintis ir teisingumas. Dievas, būdamas amžino teisingumo vykdytojas, negali leisti žūti teisingųjų žmonių sieloms. Krikščionių mokslu einant, žmogus leistas pasaulin Dievo

paveikslu ir panašumu. Negali gi Dievas leisti, kad jo paveikslas — homo sapiens, kurs pažįsta savo Sutvėrėją ir Jį myli, žūtų mirties valandą.

Kuriam tikslui reikėjo tuomet leisti protingą žmogų, jeigu jam tenorima duoti momento egzistenciją.

Tokiais moraliniais postulatais žmogaus dvasia visais amžiais save stiprino ir gyveno. Ir pagonijos išminčiai ne kitaip galvojo.

Tikėdamasis gauti atlyginimą už savo dorovingą gyvenimą Sokratas su didžiausia viltim sutinka mirtį, kad susivienytų su tiesa, teisybe dievų pasauly. Ir Cicero negalėjo sau vaizduotis, kad Dievas būtų sutvėręs žmonių giminę vien tam, kad tuojau vėl ją panaikintų. Ar mirtis, klausia Cicero, nėra mums išsigelbėjimo uostas po šio gyvenimo vargų ir vaitojimų?

Jau nekalbėsim čia apie krikščionių galvotojus scholastikus, kuriems tie dalykai buvo gerai suprantami. Įsidėmėtina, jog tikėjimas sielos nemirtingumu liko ir švietimo XVIII amž. deistams priimtinas postulatas teisingam išlyginimui santykių tarp moralinių vertybių ir asmens laimingumo, kas čia žemėj nėra pasiekiama. To reikalauja sąžinė vardan laikinio gyvenimo tvarkos ir iš pasaulio esmės pareinančio tikslingumo.

„Jei sielos nemirtingumui įrodyti aš neturėčiau, rašo Rousseau savo „Emile", jokio kito argumento, kaip vien blogio pergalę pasauly ir teisingųjų patirtas skriaudas, ir tuomet to vieno fak-

to man užtektų abejojimams išsklaidyti... Kodėl kūno sunykimas turėtų būti sielos sunykimo priežastim? Ak, mano klaidos leidžia man pajusti, kad žmogaus gyvenimas čia žemėj tai ne gyvenimas, kad tikras gyvenimas prasideda su kūno mirtim". Ir Rousseau reikalauja iš Dievo, kad Jis savo kūriniams, kuriems leido suprasti, kas yra gerumas, laimė, būtinai patikrintų ir pačią laimę, nes tai pareina iš paties Dievo gerumo ir teisingumo, kad gerieji žmonės čia žemėj daug iškentėję, tenai būtų atlyginami.

Net Voltaire manė, kad teisingo atlyginimo aname pasauly reikalas glaudžiai susijęs su pačia Dievo idėja. „Arba reikia pripažinti Dievą, kurs atlygina ir baudžia, arba nereik jokio. Čia negali būti vidurio, nes arba visai nėr Dievo, arba Dievas yra teisingas".

Ir Nietzsche, savotiškas naujosios gadynės antikristas, taip aistringai kovojęs prieš krikščionių Dievą, Evangeliją, yra sakęs tarp ko kito: „Jei esama Dievo, tuokart esama ir ano pomirtinio gyvenimo kartu su jo atlyginimu. Nes tenai negali būti abejingumo, kaip tu čia gyveni, — o tąsyk gyvenimas palenkiamas dorovės įstatams". Nekęsdamas amžinųjų Dievo įstatymų, Nietzsche radikaliai neigė asmeninį Dievą, krikščioniškai suprastą nemirtingumą, kad apgintų tariamo antžmogio laisvą gyvenimą nuo bet kokio pasikesinimo iš aukštesnės valios.

Laisvamanišką tikėjimą kaip tik neretai gim-

do nedorovingas gyvenimas, kai nebeturima sąžinės ramybės, o norima kaip nors pasiteisinti, nusiraminti, užmerkti akis ir nematyti paskučiausios gyvenimo tikrovės, jog reikės iš savo darbų duoti apyskaitą teisingam Teisėjui.

Nemirtingumo šviesoj žmogaus sielos gyvenimas įgauna visai kitą vertę. Tikinčiam sielos nemirtingumu kiekvienas dvasios veiksmas lieka įtrauktas amžinojon knygon. Yra tuomet ir impulsas vis naujiems pasiaukojimo žygiams, pačiam aukštyn kilti, didinti gerų darbų skaičių ir t.t. Tuomet visi darbai, kad ir nereikšmingiausi žmonių akyse, įgyja prasmės amžinybės šviesoj, jei tik pagimdyti geros intencijos. Ir skriaudžiamieji nenuleis rankų, nedesperuos, o tyliai susitaikys su savo likimu, žinodami, kad tenai visam ateis eilė, kad kiekvienam bus atiduota, kas jam priklauso.

Tuo būdu tikėjimas sielos nemirtingumu yra neišsemiamas dvasinės energijos šaltinis. Šiuo tikėjimu gyvena diena iš dienos milijonai žmonių; iš čia semia sau tvirtybės, tarnaudami Idealui sunkiose šio gyvenimo sąlygose.

Gi netikintieji amžinuoju Idealu laisvamanybės suvilioti, suklaidinti, neturėdami reikiamų tolimesnių perspektyvų savo pašaukimo darbuose, paprastai nustoja pusiausvyros, keikia visuomenės tvarką, visus kitus laiko kaltininkais savo nelaimingo gyvenimo, kol galop savo noru nutraukia savo gyvenimo siūlą. Ir tokių dezertyrų,

pabėgusių tragiškai iš šio gyvenimo, Europoj kasmet susidaro armija per šimtą tūkstančių.

Nietzsche ir jo sekėjai klysta, sakydami, kad tikėjimas sielos nemirtingumu, girdi, atimąs vertę šiam gyvenimui, slopinąs gyvenimišką energiją ir t.t.

Masonerijos uždavinys kaip tik yra grąžinti žmonijos gyvenimą į tikrąsias šio pasaulio vėžes, palikus Dievo šventnamius tarnauti visomis jėgomis žmonijai. Bet tai laisvamaniška abstrakcija. Pats Nietsche yra sakęs, kad „artimųjų mylėti negalima, bet tolimesnius žmones, su kuriais nesusiduriu, aš labai gerai galiu mylėti". Tais žodžiais N. pasakė daug tiesos. Mylėti atitrauktai žmoniją kaipo tokią, berods, nesunku, bet kasdieninių, įkyrių pareigų pildymas, šventas pasiaukojimas artimui, savęs atsižadėjimas, savo užgaidų marinimas, net vadinamos žemiškos laimės griovimas ateinančio pomirtinio gyvenimo vardan yra kur kas sunkesnis dalykas, kaip paprastai manoma. Pavyzdžiui, tarp vyro ir moters suirus šeimos laimei, kas belieka, jei ne išsiskirti ir vėl ieškoti kitos laimės, naujų malonumų.

Bet kas pagaliau sulaiko išsiskirti, jei ne atsakingumo jausmas, pareinąs iš krikščioniškos moterystės.

Kasdienis gyvenimas rodo, kad ir šio pasaulio piliečių pareigas geriausiai atlieka tie, kurių žvilgsnis siekia amžinybės, kurie už savo darbus

jaučias atsakingi prieš Aukščiausiąjį Teisėją. Antra vertus, esama netikinčiųjų anuo gyvenimu, vadinamų laisvamanių, kurie tačiau gyvena taip, tartum ir jie lauktų pomirtinio sielos gyvenimo. Renanas turėjo drąsos pripažinti, kad mes, girdi, esame šukės anos sudaužytos brangios vazos, kurioj buvo amžinai gaivinanti alyva — krikščionybė.

Turint metafizinį pagrindą, ir aukščiau apibūdinti moraliniai postulatai dėl sielos nemirtingumo gauna tikrumą. Psichologas Geyseris sako: „Nesant nemirtingumo ir galutinio tobulo išlyginimo tarp nuopelnų ir faktinio atlygio, nesant kaltės ir bausmės amžinybėj, kaip ir Kantas matė, dorovinė pasaulio santvarka lieka neišbaigta, trūksta jai harmonijos. Todėl tikime nemirtingumu mūsiškės sielos ir jos amžinu paskyrimu. Gali sau mirtis ateiti. Ką reiškia mirtis tam, kuris stengėsi gyvendamas būti teisingas ir dievotas? Gyvenimo kelionė baigta. Varpai skelbia Velykų prisikėlimą. Pradžia amžinybės. Naujas ir geresnis gyvenimas prasideda. Ten yra saulė, toji saulė, kuri niekad nenusileis". (Lehrbuch d. allg. Psych. II t. 521 psl.).

Amžinybės ilgesys žmonijos sąmonėj

Egiptiečiai žmogaus kūną vaizdavos ideografiškai negyvos žuvies pavidalu (tai — pūvančių daiktų ženklas). Turėdamas prieš save gimstančius ir vėl nykstančius regimojo pasaulio pavidalus, regėdamas gaivalingą mirties jėgą, senovės amžių žmogus gana pesimistiškai buvo nusiteikęs. Gyvenimo išmintis — pesimizmu persunkta.

Jau Biblija, dievviškos išminties mokytoja, moko realiai pažvelgti į šio pasaulio gyvenimą. „Mes visi mirštame ir krintame žemėn kaip vanduo, kurs nebegrįžta" (2 Karal. kn. XIV, 14).

O vargšas Jobas, maldaudamas iš Viešpaties sau palengvinimo artėjančios mirties akivaizdoj, tarė: „Atsimink, kad mano gyvenimas yra kvėpavimas, ir mano akis neberegės gėrybių. Kaip debesys nyksta ir praeina, taip nebepakyla aukštyn, kas nusileidžia į mirusių buveinę; ir jau nebegrįžta į savo namus, ir jo vieta nebepažįsta jo paties" (Job. VII, 7, 9, 10).

„Žmogus, gimęs iš moteries, gyvena trumpą laiką, jo gyvenimas pilnas daugelio nelaimių.

Jis išdygsta kaip žiedas ir esti sutrinamas; bėga kaip šešėlis ir niekuomet nepasilieka toj pačioj būklėj.

Vanduo išgraužia akmenis ir vandens plovimu pamažu naikinama žemė; tad ir žmogų panašiai pražudysi. Tu jį sustiprinai šiek tiek, kad jis iškeliautų amžinai; pakeisi jo veidą ir jį išsiųsi".

Izaijas Viešpaties vardu skelbia: „Kiekvienas kūnas yra žolė, ir visa jo garbė kaipo lauko gėlės. Žolė sudžiūvo ir gėlė nukrito" (40, 4—5).

„Puvėsiui tariau: tu mano tėvas;
o kirminams: mano motina ir mano sesuo (Job.)

Ir psalmininkas maldauja Viešpatį: „Viešpatie, duok man pažinti mano galą ir koks mano dienų skaičius, kad žinočiau, ko man trūksta... (Ps. 38, 4—5).

Tad pesimizmą sutinkame ir Sename Įstatyme. Bet čia pesimistinis žmogus vis dėlto yra įvertinamas, susilaukia antgamtinės šviesos. Monoteistinis Dievo supratimas tikrina sielos nemirtingumą.

Ir Jobas pagaliau galėjo tarti: „Nes žinau, kad mano Atpirkėjas yra gyvas... aš pats jį matysiu. „Ta mano viltis paslėpta mano prieglobstyje". (19, 25—27).

Indų gi išmintis negali, deja, nurodyti sielai išganymo kelio.

„Vargas jaunystei, kurią naikina senatvė! Vargas sveikatai, kurią ardo tiek ligų! Vargas

gyvenimui, kuris taip maža dienų žmogui teikia! Visa yra vien tuščias įsivaizdavimas, tik blogybė yra tikroji tikrenybė".

„Ką jūs manote", klausia Buddha savo mokinių, — „Ko daugiau — vandens keturiose plačiose jūrėse, ar ašarų, išlietų amžių amžiais, kada mes klajojom be galo ilgai nesibaigiančio gyvenimo keliuose ir vis ėjom, vaitojom, verkėm, patirdami likimo teikiamus smūgius, kas buvo mums nepriimtina, nekenčiama, o nelaimėjom to, ką mes mylėti galėtume".

Toks pat klaikus pesimizmas ir Mâhabhârato j, Upanischadose.

Senovės Babilonijoj žmogaus gyvenimas irgi buvo vaizduojamas tamsiomis spalvomis. „Tyliai iš čia aš, herojus, pasitraukiu, kalba pats su savim mirštantysis, keliu, kuriuo niekas nebegrįžta".

Ischtara, keliaujanti į požemių karalystę, priversta sustoti prie pirmųjų vartų, kur sargas nuėmė nuo galvos vainiką. Nustebusi Ischtara klausia: „Kodėl, sarge, nuplėšei nuo mano galvos vainiką?"

— Taip man įsakyta mirusiųjų dievaitės, — tarė sargas. Eik toliau, mano ponia!". Ir jis leido peržengti antruosius vartus. Ir čia vėl atėmė jos brangius auskarus. Toks pat pašnekesys su sargu ir čia pasikartojo. Ir prie trečiųjų vartų ji turėjo atiduoti sargui aukso retėžį nuo kaklo; eidama toliau — ir sagtis, žemčiūgus, ir visus

papuošalus. Prie paskutiniųjų vartų ji nieko neturėjo: viskas iš jos buvo atimta.

Tas pats pesimizmas ir Gilgameš'o[1]) epose. Gilgamešas nori išvengti mirties ir todėl ilgai keliauja, noriai klausosi išminčių patarimų, kad tuo būdu surastų tikrąjį gyvenimą. Bet ir jis išgirdo galų gale pamokymą: „Gilgamešai, kodėl tu vis neramiai bėgioji? Gyvenimo, kurio tu ieškai, vis tiek nesurasi! Kai dievai sutvėrė žmogų, tada paskyrė jam ir mirtį,o gyvenimą jie sau pasilaikė. Kol esama žmonių, kurie moka trobas statytis; žmonių, dedančių savo antspaudą dokumentuose; — brolių, kurie skirstos tėvų palaikus; kol neapykanta vyrauja čia žemėj, kol vandens srovė, besiveržianti priekin, sukelia potvynį — iš seniausių laikų nėra nė vieno žmogaus, kurs nebūtų miręs. Mirties grobis visi mes esame". Ir G. grįžta tėviškėn, nesuradęs tikro gyvenimo. Nėra išsigelbėjimo, mirti reikės!

„Kas naktį dar gyveno — šiandie jau miręs. Staiga nugrimzdo į tamsybių gelmes, netikėtai liko sutrintas".

Senovės egiptiečiai visu aštrumu jautė ir išgyveno šio pasaulio tuštumą. Net ant akmens plytų faraono sarkofaguose liko įamžinti nerimstančios sielos aimanavimai, gilus ilgesys amžinybės.

---

[1]) Žiūr.: prof. M. M. Арсеньевъ, Жажда подлиннаго тбыія. Berlyne, 230 psl.

Gyvenimas yra plati jūra, kurios bangose išblaškyti yra žmonės.

Homeras sulygino žmogaus gyvenimą su medžių lapais. Ir tik Platonui, Aristoteliui iškėlus viešumon etinę žmogaus vertę, pradėjo nykti ir pesimizmas graikų tautoj.

Mirties problema visoj didybėj atsispindi ir Europos literatūroj bei mene. „Mirties šokis" liko įspūdingai įvaizduotas moderniosios tapybos garsiuose kūriniuose, kaip šit Böcklino, Stück'o, Kaulbach'o, Klinger'io, Spangenberger'io. Vita somnium breve (Böcklin) ir k. Mirtis — tai giltinė su dalgiu, žvaliai šienaujanti šio pasaulio žmonių gyvybių lankoj. Jai vienodai tinka ir senelis ir kūdikis, dar gyvenimo nepažinęs. Pasaulis — mirusiųjų sala.

Tad Paskalis turėjo racijos savo „Pensées" tarti: „C'est une chose horrible de sentir s'écouler tout ce qu'on possède (tai baisu jausti, kaip nubėga viskas, ką turėjai savo žinioj). Bet žmogus, pasak Paskalio, nori išsigelbėti, ilgis amžinybės, ieško tvirto pagrindo savo dvasios gyvenimui, nors žemė drebėtų, nors viskas griuvėsiais virstų. Mirtis turi būti nugalėta! Tai — įgimtas žmonijos sąmonės postulatas.

Žmonija tarp visų šios žemės nepastovumų ir mirties griuvėsių gyvena viltimi ano pasaulio, kur mirties jau nebebus. Čia tai ir yra dvasinis gelbėjimos inkaras iš niuraus pesimizmo gelmių.

Chateaubriand teisingai pastebėjo, kad iš vi-

sų sukurtųjų būtybių tik vienas žmogus terenka į save panašių pelenus ir jiems atiduoda gilią religinę pagarbą. Mirties viešpatavimas mūsų akyse turi kažką šventa. Gyvulys ar jis pažįsta kapą, ar jis rūpinasi savųjų pelenais? Iš kur mumyse ta galinga idėja, kurią turime apie mūsų mirusius? — klausia Chateaubriand[1]). „Tie keli dulkių žiupsneliai — ar jie verti mūsų pagarbos? Žinoma, kad ne: mes gerbiame savo protėvių pelenus dėl to, kad mumyse paslaptingas balsas sakyte sako, kad ne viskas su mirtim baigias, ne viskas užgeso. Ir tas balsas pašvenčia mirusiųjų kultą visose žemės tautose: visi yra vienodai įsitikinę, kad tas kapų miegas nėra amžinas ir kad ta mirtis yra ne kas kita, kaip garbingas pasikeitimas".

Iš tikrųjų, žmonijos tikėjimas sielos nemirtingumu, pačia amžinybe, išsklaido niuraus pesimizmo ūkanas, ir užtat krikščionių kapinėse matom giliai prasmingus parašus: vivas in Deo!

Tikėjimas sielos nemirtingumu yra visuotinis faktas, sutinkamas visose tautose ir visais amžiais. „Kaip mes savo prigimtim tikim dievų buvimą, sako Cicero, taip visos tautos sutaria dėl sielos tolimesnio gyvenimo anapus kapo". Tikėjimas mirusiųjų laime aname gyvenime, pasak Plutarcho, siekia seniausius istorijos laikus ir nėsą galima nurodyti, kada žmonės ėmė taip tikėti.

[1]) Génie du Christianisme. I t. 170 psl. 1930.

Tekančios saulės šaly *Japonijoj* pirmieji misijonieriai, atvykusieji iš Europos, tikrino, kad ten paskirų žmonių, neigusių pomirtinio gyvenimo sankcijas, buvę galima sutikti, tačiau japonų liaudis ir didžiuma aukštesniųjų visuomenės luomų tvirtai tikėję sielos nemirtingumu ir aname pasauly randamu atlygiu už gerą gyvenimą ir bausmėmis už piktus darbus. Mirus japonų kunigaikščiui, jo tarnai ir artimiausieji turėjo būti nužudomi, kad jie lydėtų savo poną į aną pasaulį ir jam tenai tarnautų.

Senovės *Kinijoj*, be dangaus ir žemės dvasių, buvo pripažįstama tam tikra kategorija žmonių dvasių, gyvenančių po mirties toliau aname pasauly.

Ano pasaulio dvasios turi įtakos, gali padėti čia žemėj pasilikusiems ir todėl reikia permaldavimo aukų. Ir Laotse tikėjo individualiniu sielos gyvenimu po mirties. Nors kiniečiai nebuvo palankūs spekuliatyviniam mąstymui apie aną pomirtinį pasaulį, tačiau protėvių kulte aiškiai juntamas jų tikėjimas sielos nemirtingumu.

Indijoj, nežiūrint teoretinio panteizmo fatalių klaidų, kaip mano žymus indologas H. Oldenberg'as, plačiose liaudies miniose ir net seniausioje Buddhos bendruomenėj tikėta žmogaus asmens nemirtingumu ir individualiniu atsakingumu už savo gyvenimo darbus. „Tą piktą darbą padarė ne tavo motina, ne tavo tėvas, ne tavo brolis, ne tavo sesuo, ne tavo draugai ar namiš-

kiai... Tu vienas pats esi kaltas, kurs padarei tą darbą" (Devadûta Sutta).

V ir VI amž. prieš Kristų, vadinas, tuo laikotarpiu, kada budizmas ėmė plisti induose, kaip tikrina Leideno univ. prof. J. S. Speyer'is[1]), tikėjimas į dangaus atlygį po mirties ir pragaro kančias neabejotinai buvo visuotinis dalykas ir visose indų gyventojų padermėse gerai žinomas.

Persų senųjų religinių pažiūrų pagrinde irgi buvo tikėjimas pomirtiniu gyvenimu.

Babilonijoj ir Asirijoj panašiai tikėta anuo gyvenimu, kad ir būsimo prisikėlimo prasme.

Gal daugiau žinių užsiliko apie senovės egiptėnų religiją. Kiekviena terasė, piramidės pakopa; kiekvienas rūsis, randamas milžiniško pastato gilumoj; kiekvienas tekstas įamžintas karstų bei sarkofagų sienose; kiekvienas paveikslas, vienam dabarties žiūrovui, rasit, išrodąs monotoniškas, o kitam turįs gilios prasmės su savo per tūkstantmečius gerai išsilaikiusiomis spalvomis ir linijomis; kiekviena mumija, perkelta į Europos muziejus, toli nuo savųjų kapų, tartum iš kito pasaulio į mus kalba, įspūdingai byloja: žiūrėkit, visa tai nėra nebyliai monumentai, — tai ne mirties dokumentai, o amžino gyvenimo liudininkai, dokumentai gyvo tikėjimo į pomirtinį gyvenimą. Tiesa, egiptėnų tikėjimas anuo gyvenimu rodė etinių trūkumų, žymių silpnumų,

[1] Indische Theosophie, 336 psl. 1914, Leipzig.

bet vis dėlto, kaip matyt iš „Mirusiųjų Knygos", dvasininkų buvo sukurta visa paini sistema, apimanti pomirtinio sielos gyvenimo reikalus.

Graikų tikėjimas sielos nemirtingumu turi kai kurių neaiškumų ir todėl mūsų laikais kilo kontroversijų.

Šit žymiausias graikų filosofijos istorininkas Zeller'is tikrina Heraklitą tikėjus paskiros sielos nemirtingumu. O kiti filosofijos žinovai, kaip Rohde, tai neigia. Tačiau rodos galima tvirtinti nenusidedant istorijos tiesai, kad graikų tikėjimas nemirtingumu rodė kiek nevienodumo įvairiose graikų istorijos epochose, vadinas, neturėta vieno pastovaus turinio ar apibūdinimo ano pomirtinio gyvenimo; o taip pat buvo jaučiama gyvo įsitikinimo svyravimai tautos sąmonėj, o protarpiais reiškės net indiferentizmas bei skepticizmas. Bet apskritai graikų tautos tikėta anuo gyvenimu, einančiu po mirties.

Orfikų-pitagorininkų išminčių tarpe vyravo mintis, kad žmogaus siela aname pasauly pirmiausia turi nusivalyti, nusiskaistinti iš savo nusidėjimų, nes tik tapusi skaisti, nebesutepta, galėsianti pasiekti Dievybę. O Plato jau galėjo būti vadinamas graikuose „nemirtingumo pranašu". Garsiajame dialoge „Phaedrus" siela vaizduojama kaipo toliau gyvenanti po mirties; ir ji pati tvirtai tikinti savo nemirtingumu. „Phaedone" mirtis garbinama kaipo nešėja geresnio, laimingesnio ateities gyvenimo. Plato ir kituose

savo kūriniuose prisimena nemirtingumo idėją, kuri jo idealistinėj sistemoj turi esminį vaidmenį. Plato savo „Gorgias'e" moko, kad mirusiųjų karalystėj iki šiol pasilieka galioj įstatymas, kad žmonės, gyveną dorovingą, teisingą gyvenimą, jiems mirus bus perkelti į laimingųjų salą ir ten bus laimingi, be jokių skausmų, sielvartų; o bedieviai ir neteisieji už bausmę bus uždaryti požemių karalystėn, kalėjiman (Tartaran). Bet žinoma, Plato kūriniuose pasigendama vieningo, pastovaus sielos nemirtingumo supratimo, kokio buvo galima iš jo laukti.

Plato sielos preegzistencijos mokslas ir žmogaus prigimties dualizmas, be abejo, nesuderinamas su krikščionybe.

Tenka konstatuoti apskritai, kad nebuvo ir nėra pasauly tautos, kuri neturėtų jokio tikėjimo ar supratimo apie pomirtinį gyvenimą. Tai aiškėja iš naujausių etnologijos mokslo davinių. Mokslininkas V. Cathrein'as savo trijų tomų didžiajame turiningame veikale „Die Einheit des sittlichen Bewusstseins der Menschheit", kuriame pilnai atspindi visų pasaulio kontinentų tautų religiniai, doroviniai įsitikinimai ir papročiai, yra įrodęs ankstybesniųjų etnologų tezių klaidingumą. „Absoliučiai nėra nė vienos tautos, rašo jis, kuri netikėtų tolimesniu žmogaus būtybės egzistavimu anapus kapo. Apie tris ar keturias laukines tauteles buvo sakoma, kad jos neturinčios tikėjimo sielos nemirtingumu. Bet tai

seniai iš šios žemės paviršiaus išnykusios tautelės, apie kurias, be paties vardo, beveik nieko daugiau nežinoma, taip kad nėra galima ir patikrinti tokių padavimų. Pagaliau tai buvo padermės, gyvenusios apsuptos kitų tautų, dėl kurių tikėjimo nemirtingumu niekas neabejoja. Beveik visose tautose randama ne tik tikėjimas tolimesniu gyvenimu po mirties, bet ir tikėjimas sielos tolimesniu buvimu be jokio galo arba tiesiog sielos nemirtingumu" (III tom., 575 psl.).

Vokiečių akademikas vienuolis P. M. Gusinde ir P. Dr. W. Koppers, vadovavę mokslo ekspedicijoms Ugnies salos indėnų tautelių tarpe, didžiausiame nuošalume gyvenančiose primityvių gyventojų padermėse, — konstatavo, kad ir šios laukinės tautelės, kurios nuo Darvino laikų buvo imamos pavyzdžiu tautos bereligingumo, ne tik tikėjo į Dievą, bet ir sielos nemirtingumą, nors ir negali plačiau paaiškinti, kaip ir kur tos mirusiųjų sielos gyvena.

Iš žinomo etnologo M. v. Overbergh'o tyrinėjimų sužinota, kad net tokia primityvi tautelė, negrito, neužaugų kilties, gyvenanti miškuose nomadišką gyvenimą, išlaikė gryną monoteizmą, kaip ir tikėjimą į pomirtinį gyvenimą, kūnui palikus čia žemėj pūti.

Misijonierius J. Frässle, 15 metų išgyvenęs Kongo srity tarp Bantu negrų, savo knygose „Negerpsyche im Urwald am Lohali" (1926, 51 psl.) aprašinėja, kaip tie girių gyventojai tvirtai

tiki dvasios nemirtingumu ir laukia atlygio už gerą gyvenimą, o taip pat bausmės už piktus darbus. „Aš jau apleidžiu šį pasaulį, tarė jam kartą vienas mirštantis senis, palieku šį kūną, ir tas yra visai gera, nes aš jau senas. Ir dabar aš galėčiau pasiekti didžiąją dvasią, Tvėrėją, mano Tėvą. Tik nežinau, ar man pasiseks, ar mane ras pakankamai gražų, kad priimtų savo buveinėn; mat, esu kai ką padaręs, ką jis laiko neteisingu".

— „Aš einu", „aš iškeliauju", „aš turiu iš čia pasitraukti", „ateikit ir jūs vėliau pas mus, kad gyventume bendrai" — tokiais posakiais mirštantieji atsisveikina, pasak Frässle, su savo artimaisiais.

Taip tatai geidulingas mahometonas, ir mistiškai nusiteikęs indas, estetas graikas ir realistiškai apsisprendęs romėnas, miškų glūdumoj išaugęs germanas ir žiaurus skytas, rimtai žiūrįs į gyvenimą indėnas ir linksmas ugniasalietis gyventojas, negras, australietis ar hotentotas — visi jie tiki anuo pomirtiniu gyvenimu, gyvena džiaugsminga viltim greito pasimatymo aname pasauly.

Argi šisai visuotinis žmonijos įsitikinimas, didžiausia dvasinio gyvenimo viltis tėra skurdus nusivylimas, amžinai širdį sužeidžiąs?

Religiniai įsitikinimai yra glaudžiausiai susiję su tikėjimu į sielos nemirtingumą, amžinybę. „Be tikėjimo į aną gyvenimą negalima įsivaizduoti

jokios religijos", — tikrino jau pats Kantas. Visuotinis žmonių tikėjimas į pomirtinį mūsų būtybės gyvenimą, anot Herderio, yra tai religijos piramidė visuose žmonių giminės kapuose.

Ir vokiškojo ateistinio monizmo vadas Ernestas Häckelis yra sakęs, kad iš gausybės jo paties gautų laiškų ir pasikalbėjimų pasaulėžiūros klausimais su įvairių visuomenės sluoksnių inteligentais jis turėjęs progos įsitikinti, kad nė viena kita dogma nėra taip giliai įstrigusi žmonių sąmonėn, kaip tvirtas tikėjimas žmogaus asmens nemirtingumu. Dauguma žmonių, sako jis, jokia kaina nesutinka išsižadėti vilties būsimojo geresnio gyvenimo, kur nebebus kentėjimų, neteisybių.

Amerikos gydytojas Humiston iš Elevando savo gyvenimo mediciniškoj praktikoj yra stebėjęs per 15 tūkst. mirštančiųjų. Jis domėdavos savo pacientų paskutinėmis gyvenimo valandomis. Keliolika metų buvo gydytoju Vienos miesto ligoninėje. Absoliuti dauguma jo stebėtųjų mirštančiųjų pareikšdavo savo tikėjimą sielos nemirtingumu. Kartais net kriminalistai, artėjant mirties valandai, gailėdavos savo piktadarybių ypač todėl, kad aiškiai matydavo jiems reiksiant gyventi pomirtinį sielos gyvenimą.

„Tikėjimas į pomirtinį gyvenimą, vadinas, sielos nemirtingumą, sako Dennertas[1]), yra ben-

[1]) Prof. Dr. E. Dennert, Leben, Tod und — dann? 1929, 304 psl.

dra dvasinė visos žmonijos gėrybė. Mes nežinome nė vienos tautos be tikėjimo į sielos nemirtingumą; tai sutinkame net labiausiai primityvėse tautose.

Kapuose prie atkastųjų griaučių likučių paprastai randami padėti kai kurie daiktai tuo tikslu, kad mirusieji aname pasauly naudotųs tais daiktais. Pats rūpestingai atliekamo laidojimo būdas jau kelia aikštėn tokio tikėjimo gyvumą senovės tautose. Iš pat seniausių laikų iki šios dienos... šitoks tvirtas tikėjimas atkakliai išsilaikė. Net ir ateistas ar laisvamanis, išsižadėjęs tokio tikėjimo nemirtingumu, susiieškojo sau skurdų surogatą, kad gyventų ir toliau, sakysim, savo darbuose, kitų žmonių atsiminimuose. Iš čia seka išvada, jog nemirtingumo idėja žmogui yra taip pat nuosavi, įgimta, paveldėta, kaip ir jo paties kūnas".

Žmoniją amžių amžiais savo kultūros aukštuose žygiuose, laimėjimuose vadovavos nemirtingumo, amžinybės idėja. Ir literatūroj, ir mene gyvai atsispindi amžinybės mintys.

Formos, spalvos, tonai skelbė ir skelbs dvasios amžinybę. Ar Dantės „Divina Commedia", ar Mykolo Angelo „Paskutinis teismas", Mocarto „Requiem", ar Europos visi didieji nemirtingumo dvasioj gimę kūriniai kelia žmogaus neramią mintį aukštyn, palaiko viltį ano dieviškojo pasaulio.

Gėrėdamies meno kūriniu, paprastai suvokiam idėją, kuri pagimdė tokį kūrinį. Apie medį sprendžiam iš jo vaisių — sako Evangelija.

W. Wundt'as individualaus nemirtingumo idėją laiko žmogaus egoizmo reiškiniu, hedonizmo padariniu. Filosofas Müller-Freienfells tikėjimą sielos nemirtingumu laiko „be galo komišku dalyku".

Dabarties modernus filosofas monistas grafas H. Keyserling'as net atvirai tyčiojas iš visos žmonijos tradicinio tikėjimo asmens nemirtingumu; tikėjime į pomirtinio gyvenimo sankcijas jis įžiūri tam tikrą „Handelsvertrag mit dem Jenseits" (prekybinė sutartis su anuo pasauliu). Tai esąs „barbariškas mąstymas", rodąs žemą etinį niveau, obskurantizmo liekaną. Tokiomis skambiomis monizmo frazėmis Darmštadto išminčius anaiptol neišaiškina to grandiozinio fakto, kodėl, būtent, visos tautos visais amžiais įvairiose kultūros fazėse taip atkakliai laikės šitokio „klaidingo" tikėjimo žmogaus asmens nemirtingumu, kaip galėjo egoistiniai sapnai, svajos virsti visos žmonijos bendru giliu įsitikinimu?

Jau iš anksto reikia manyti, kad tokio tikėjimo šaltiniai yra kur kas gilesni, su pačia žmogaus prigimtimi esmingai sutapę. Ir W. Wundto[1]) monistinė sistema, berods, pasigenda krikš-

[1]) „Unerträglich würden wir den Gedanken finden, dass die Menschheit mit ihrer gesamten geistigen und

čioniško nemirtingumo: matyt, neįstengia pateisinti ar pakelti tos minties, kad visa žmonija apskritai su visu dvasiniu ir doroviniu veikimu ir turiniu amžinai žūtų, išnyktų be jokių pėdsakų.

Tad žmonių protinga prigimtis galingai, nesulaikomai veržias amžinybėn. „Iš pat pradžios žmonijos istorijos, sako T. Peschas, visais amžiais ir kol plaks bent viena žmogaus širdis ant žemės, laikėsi ir laikysis skaidri ano tobulo pasaulio sąmonė. Nesuskaitomi milijonai įvairių tautų žmonių visuose kraštuose eina daugelio tūkstantmečių vykstančioj procesijoj šios pilkos žemės keliu, vedami didžiausios vilties, nė valandėlės neišleisdami iš akių ano pomirtinio gyvenimo, džiaugsmingai iš širdies gilumos sveikindami amžinybę, nuolat kartodami lūpomis: mes čia žemėj tik keleiviai ir svetimšaliai; mes ieškome geresnės dangiškos tėvynės! Tai visos žmonijos sutartinis liudijimas sielos nemirtingumo ir amžinybės, tai visuotinis žmonių prigimties balsas" (T. Pesch. S. J., Christliche Lebensphilosophie). Tuomet išaiškėja gili senovės išminčiaus Cicero posakio prasmė: „Permanere animos arbitramur consensu nationum omnium".

---

sittlichen Tätigkeit überhaupt spurlos verschwände". Baumann, Philosophie der letzten Jahrz., 59 psl.

Metapsichinis pasaulis

„Yra daugiau dalykų tarp dangaus ir žemės, kaip jūsų išmintis leidžia svajoti".
Šekspyro „Hamletas".

Pozityvistai mano, kad žmogaus pažinimo akiratis nesiekia toliau šio matomo pasaulio. Naujos idėjos, nauji nepaprasti aptikimai trumpažiūrius žmones tartum apakina ir todėl tokie žmonės, kasdieniško patyrimo vedami, šalina iš savo akiračio naujus, jiems nesuprantamus tikrovės fenomenus. Tai rodo žmonijos istorija, kultūros pažanga. Neretai kovota su naujais išradimais, aptikimais; naujos mokslo tiesos ne tuojau būdavo pripažįstamos. Rutinos dvasia istorijos amžių eigoj nuolat kovojo su pažangos, kūrybos dvasia.

Ko pats individas neįstengia savo proto galia suvokti, neretai iš viso neigia tokių nesuprantamų dalykų buvimą. Kažkaip nenorima pripažinti to, kad visų gamtos reiškinių giliausioj esmėj vis dėlto randas tas paslaptingasis „kažkas", kurį mes esame pratę maskuoti neva aiškiomis formulėmis, kaip šit: Kodėl akmuo krinta į že-

mę? — nes jis yra traukiamas žemės jėgos. Tokiu atsaku ir pasitenkinama. Skambios gamtamokslio dėsnių frazės, rodos, patenkina besidominčius gamtos reiškiniais protus.

Štai keletas pavyzdžių iš mokslo istorijos.

Pitagorininkų išminčių mokykloj tradicinės pažiūros į matomą pasaulį jau buvo pašlijusios. Kritiškas stebėjimas dangaus kūnų judesių apgalėjo kasdienį pojūčių klaidinimą, ir buvo prieita išvada, kad visos žemei artimos planetos ir platusis dangaus kūnų pasaulis negali per 24 val. apsisukti aplink žemę. Tačiau anuometinė visuomenė šiai genialiai mokslo tiesai griežtai pasipriešino, sakydama, jog negalima leisti, kad Nylo arklys galėtų pakilti į aro aukštybes. Prietarų galybė beregint užgniaužė, palaidojo drąsią naujo mokslo mintį, kad net rinktiniai galvotojai, kaip Plato, Archimedas nebedrįso neigti senos pažiūros, kad nejudanti žemė esanti viso pasaulio centras. Ptolomejus atvirai juokėsi, tyčiojosi iš naujai paskelbtos „kvailybės", sakydamas, kad žemės judėjimo teorija esanti juokinga. Tik Torno kanauninkui Kopernikui pavyko suardyti Ptolomejaus sistemą ir įrodyti, kad ir žemė sukas.

Sokratas turėjo išgerti nuodų taurę, kada jis išdrįso pasipriešinti laiko prietarams. Anaksagoras buvo tautiečių persekiojamas už tai, kad jis pareiškė mintį, jog saulė esanti didesnė, kaip graikų Peloponesas.

2000 m. praėjus ir Galilei pasmerkiamas, kad skelbė pasaulio sistemos didybę, o mūsų planetą žemę laikė be galo mažu dangaus kūnu.

Nežiūrint vis naujų astronomijos įrodymų, ir vėliau 1806 m. išėjo iš spaudos žinomo akademiko Mercier'o veikalas, kuriame įrodinėjama, kad žemė nejuda.

Kada fizikas Du Moucel Paryžiaus mokslo akademijos posėdy 1878 m. kovo m. 11 d. demonstravo Edisono išrastą fonografą, pakilo iš vietos akademikas Bouillard, klasinio mokslo atstovas, ir būdamas arogantiškai nusiteikęs prieš naujus išradimus, stvėrė už sprando Edisono atstovą, sušukdamas: jūs, niekšai! jūs manote, kad mes čia ilgai klausysimės pilvo niurnėjimų!... Net šešiems mėnesiams praėjus tų pačių akademikų susirinkime p. Bouillard, nuodugniai išstyręs naujai išrastą aparatą, laikė savo pareiga referuoti, kad čia tesama sumanaus pilvo burtininko, tikrindamas, kad jokiu būdu negalima manyti, kad nuskaręs metalas galėtų būti kilnios žmogaus kalbos atgarsiu.

Kai Lavoisier konstatavo oro sudėtines dalis, kilo nepasitenkinimo audra. Académie des sciences narys chemikas Baumé senojo mokslo vardu pareiškė tesant keturis medžiagos elementus ir įrodinėjo, kad visų amžių ir tautų fizikai težinoję keturis pagrindinius kūnų elementus (ugnis, vanduo, oras ir žemė). Vispusiškai apsvarstęs akademikas tikrino, kad Lavoisier labai

suklydo, kad taip manyti esą nesąmonė. O šiandien jau pradžios mokyklos vaikas žino tą elementarinę gamtamokslio tiesą, kurios nesugebėjo tuojau suprasti tokie akademikai.

Kitu gi mokslo klausimu ir pats moderniosios chemijos kūrėjas Lav. labai moksliškame referate įrodinėjo, kad akmenys (t. y. meteoritai) negali iš dangaus nukristi ant žemės. Juk meteoritų nukritimo faktai buvo nekartą pastebėti, šimtų liudininkų patikrinti, pagaliau muziejuose padėti kaipo eksponatai, o vis dėlto akademikai tai iš principo neigė, laikė negalimu dalyku. Šit 30 kilogr. svorio meteoritas nukrito 1627 m. Provence dienos metu. Gassendi apžiūri jį, išanalizuoja ir taria jį esant žemės drebėjimo išdavą, nors liudininkai tikrino jo kritimo faktą. To paties Gassendi laikais garsiausi profesoriai vieningai mokė, kad saulė negali turėti dėmių.

Paryžiaus medicinos fakultetas dideliu sarkazmu sutiko Harvey, kada jis referavo kraujo cirkuliacijos teoriją. Ir turėjo praeiti 40 m. tuščių diskusijų, kol ši fiziologijos tiesa buvo mokslininkų pripažinta.

Mikrobų vaidmuo organizmui buvo ginčijamas per 20 m. visų akademikų visose akademijose.

Ne palankiau buvo sutikti ir kiti garsūs išradėjai.

Gelžkelius ėmus tiesti Bavarijoj, karališka medicinos kolegija autoretetingai pareiškė, jog kelionė geležinkeliais būsianti pavojinga sveika-

tai, nes keleiviai nuo greito važiavimo gausią smegenų sukrėtimą ir t.t.

Kilus projektui nutiesti povandeninį telegrafo kabelį tarp Europos ir Amerikos, žinomas Babinet, vienas didžiausių to meto autoritetų fizikoj, egzaminatorius Paryžiaus politechnikoj, rašė Akademijos organe „Revue des Deux mondes", kad tas projektas nėra rimtas; elektros srovės teorija rodanti, kad tai visiškai neįvykdoma.

Vokiečių mokslininko R. Mayer'io nemiršta-mi atradimai irgi susilaukė didelio nepalankumo iš oficialių mokslo sferų. Pats R. Mayer liko skaudžiai iškritikuotas, taip kad vargšas mokslininkas, netekęs pasitikėjimo savim, iššoko pro langą ir užsimušė.

O kiek vėliau tas pats mokslininkas gal būtų buvęs sutiktas didelėmis ovacijomis.

Didelis elektrikas Ohm savo bendralaikių tautiečių buvo išjuoktas ir laikomas bepročiu.

Mokslo istorija panašių pavyzdžių žino ir daugiau.

Aug. Comte'as ir Littré sakėsi mokslui nutiesę pozityvų kelią, būtent, nieko nepripažinti, ko patys nematome, negirdim, žodžiu, ko negalim patirti savo penkiais pojūčiais.

Šitokio pozityvizmo dvasia ir įsigalėjo moksluose, atkakliai laikydamos tokios užbrėžtos linkmės. Įsidėmėtina tačiau, kad pojūčiai neretai mus klaidina. Juk pojūčiais vaduodamasis

žmogus ilgą laiką tikėjo, kad saulė sukas aplink mūsų žemę.

Mes stebimės spalvomis, šviesos efektais, bet tikrumoj tėra eterio virpėjimai, užgaunantieji regėjimo nervus ir tuo būdu sukeliantieji mumyse šviesos pajautimus. Mūsų pojūčiai yra aprėžti: maža dalis virpėjimų tesiekia mūsų organų pojūčius ir čia noroms nenoroms siaurėja mūsų patyrimo akiratis. Antai eterio virpėjimai, sudarantieji šviesą, per sekundę siekia nuo 400 iki 756 trilijonų (spektro skalė) ir tuo būdu mūsų sieloj iššaukia šviesos spalvų jutimus. Bet toliau 756 tril. virpėjimų per sekundę jau prasideda ultra violetinis šviesos pasaulis, kurio mūsų regėjimo organai nebesiekia.

Gamtos reiškiniai, mus nuolat supantieji ir veikiantieji, vyksta akiai nematomoms jėgoms veikiant.

Ar moderniosios fizikos teorijos duodasi patikrinamos akivaizdžiu patyrimu, nepaliekančiu vietos abejojimams, kaip to reikalavo Comte'as? Tad ar galima pažinimo srity laikytis griežto pozityvizmo, kad mes būtume panašūs į anuos senovės geografus, kurie savo žemėlapiuose prie vadinamų Herkuleso stulpų buvo padėję parašą: „Hic deficit orbis" — čia baigias žemė, visai nenujausdami, kad ten už okeano yra dukart daugiau žemės kontinentų. Iš tikro, žmogaus žinojimas galima lyginti su maža sala, kuri lieka apsupta beribio nežinomo okeano. Daug esama paslap-

čių, žmogaus protui neprieinamų. Žmogus drąsiai žvelgia į visatos gelmes, bet kartu pajunta ir savo bejėgiškumą didelių paslapčių akivaizdoj. Norėdamas būti nuoširdus, negali nepripažinti, kad mūsų žinojimas vis dėlto aprėžtas.

Bet mūsų proto ribotumas netrukdo mums pripažinti tam tikrus faktus, nors jie liktų tuo tarpu neišaiškinti. Juk esama fenomenų, apie kuriuos, rasit, tiek težinoma, kad jie egzistuoja.

Mes čia turim galvoj tuos neišaiškinamus arba sunkiai išaiškinamus fenomenus okultizmo srityj. Tiesa, daug nuostabių reiškinių, kuriuos senovės amžiais žmonės laikė neišaiškinamais ar antprigimtiniais, nūdien neteko savo mistiško pobūdžio ir buvo išaiškinti visai prigimtu būdu gamtamokslio davinių šviesoj.

Betgi yra nemaža ir tokių fenomenų, kurie kritiškam tyrinėtojui ir šiame XX amž. sudaro daug sunkumų. Šiuo metu yra susidariusi plati okultistinė literatūra, kelianti viešumon okultistinius fenomenus. Ši kategorija faktų neretai vadinama tiesiog dvasinio gyvenimo „mįslėmis".

Kadangi tokie okultistiniai fenomenai negalėjo būti išaiškinti klasinio gamtamokslio, tai paprastai juos ignoruota. Nei fizika, nei chemija, nei fiziologija anksčiau nekreipė reikiamo dėmesio į tokius faktus. Filosofas Ed. v. Hartmann teisingai pastebėjo, kad viešpataujanti racionalizmo ir materializmo laiko dvasia vengė leistis į diskusijas dėl okultizmo fenomenų, tiesiog bū-

davo ignoruojama šita sritis. Pozityvizmas jokiu būdu neįstengė, vaduodamasis indukcijos metodu, eksperimentu patikrinti tokius nepaprastus, spontaniškus fenomenus.

Buvo laikotarpis XIX amžiuje, kada pagal materializmo dogmas nusiteikusio senato sprendimu buvo atleistas iš pareigų profesorius vieno pietų Vokietijos universiteto vien už tai, kad jis savo gamtamokslišk̃ose studijose ėmė nagrinėti, kaip vokiečių mokslininkai vadina, parapsichologinius faktus. Taip tatai materializmo bei pozityvizmo index-kongregacija Vokietijoj taikė moralinę mirtį s bausmę savo nariams mokslininkams už peržengimą pozityvaus mokslo draudžiamos zonos.

Nesistengta kiek arčiau susipažinti su tokiais parapsichologiškais fenomenais, juos patikrinti, o tiesiog norėta jais nusikratyti, kaipo nepageidaujamais faktais, ką teisingai pastebi Ed. v. Hartmann'as.

„Metapsichiniai reiškiniai, pasak dabarties genialaus biologo H. Driescho, kurių tikrumu nūdien galėtų abejoti tik trumpažiūris dogmatikas, todėl taip sunkiai turėjo kovoti dėl pripažinimo, kad jie nenori tilpti į mokyklinės psichologijos ir gamtos mokslų siaurus rėmus, tokio gamtamokslio, koks jis buvo iki pereito šimtmečio galo".

Kada skelbiama, kad toks ir toks fenomenas negalimas, sąmoningai neskiriama to, kas yra

priešinga mokslui, ir to, kas yra *nauja* moksle. Čia glūdi giliausia nesusipratimų priežastis. Pavyzdžiui, kūnai nuo šilimos plečias — tai gamtos dėsnis.

Jei kas sakytų, jog gyvasis sidabras, varis, vandenilis paprastose mūsų eksperimentavimo sąlygose nesiplečia, kada juos šildome, tuo atveju pilna teise turėtume neigti šitokį naują teigimą, kaipo priešingą gerai žinomam gamtos dėsniui. Bet jeigu, sakysim, surastume vieną gražią dieną naują metalą, kuris, užuot nuo šilimos plėtęsis, susitrauktų, — tokiu atveju jau negalėtume a priori neigti šio naujo fakto.

Nors tas faktas būtų anomalija bendro gamtos dėsnio šviesoj, tačiau tokio ypatingo gamtos fakto negalėtume ignoruoti, nes čia turima, rasit, nauja substancija, gal skirtinga nuo mums žinomų. Iš anksto mes negalim tarti, kad esame laimėję pilnutinį gamtos pažinimą, kad jau nebegalėtų rastis gamtos santvarkoj kitokių fenomenų su kitokia specifine prigimtimi.

Kiekviena nauja tiesa žmogaus psichikai atrodo neįtikėtina. Betgi tokios neįtikėtinos tiesos ilgainiui virsta elementarinėmis gamtos mokslo tiesomis. Savo laiku prieš 60 metų atrodė negalimas dalykas, kad iš Romos bus galima kalbėtis su Paryžiuje esančiu žmogum (telefonas), arba, kad galima peršviesti gyvą žmogų ir padaryti fotografinę nuotrauką jo kaulų.

„Psicho-fiziologija moko, pasak Ch. Richet[1]), kad visų daiktų pažinimas vyksta per mūsų pojūčius; kada mūsų akies tinklelis (retina) lieka paerzinta, turime regėjimo jutimą. Kai plėvės de Corti stygas užgauna oro virpėjimai, turime girdėjimo jutimą. Betgi psicho-fiziologija niekad nemėgino įrodinėti ir to įrodyti nepavyks, kad negali būti kitokių pažinimo būdų.

Būtų nesąmonė tvirtinti, kad retinos suerzinimas nesukelia regėjimo jutimo — vaizdo. Bet irgi nėra nesąmonė sutikti su mintim, kad galima turėti regėjimo vaizdą ir be retinos paerzinimo".

Tad radosi ir vadinamų tiksliųjų mokslų atstovų, panorėjusių kritiškai domėtis metapsichiniais fenomenais.

Jau pereito šimtmečio gale išėjo iš spaudos anglų kalba dviejų tomų — Gurney, Meyers ir Padmore, — veikalas, kuriame buvo surinkta per 1200 telepatijos nuotykių.

Nemaža susidomėjimo turėjo 1900 m. išėjusi iš spaudos knyga Paryžiaus observatorijos direktoriaus astronomo Camille Flammarion „L'inconnu et les problèmes psychiques", versta ir vokiečių kalbon. Autorius savo veikalo pratarty sakosi, kad jam rūpėję moksliškai ištirti tuos reiškinius, kurie buvo nustumiami pasakų, fanta-

---

[1]) Ch. Richet, Traité de metapsychique II éd. 787 psl.

zijos sritin. „Aš noriu, sako jis, įrodyti, kad tokie reiškiniai tikrai egzistuoja kaipo faktai ir todėl galimi moksliškai stebėti. Tokie nepaprasti fenomenai pareina iš nematomo pasaulio, nežinomų jėgų veikimo ir todėl skirias nuo reiškinių, kokius mes patiriam, girdi, savo pojūčiais kasdieniškumo aplinkumoj". Tokius fenomenus tirdamas, astronomas Flammarion'as sakosi buvęs užsibrėžęs sau tikslą — išaiškinti, *ar žmogaus siela yra vidujai nepriklausoma nuo kūno ir ar jinai gyvena pomirtinį gyvenimą, kūnui sugriuvus.*

Fl. tiki, jog ta gausinga metapsichinių faktų medžiaga pakankamai įrodo žmogaus sielą gyvenant ir toliau po mirties.

Šitoks tikėjimas sielos egzistavimu po mirties čia grindžiamas ne religiniu tikėjimu, bet grynai mokslišku tyrimu.

Tenka pastebėti, kad šios okultizmo sferos fenomenų tyrinėtojo uždavinys — rinkti faktus, patikrinti — nėra lengvas: čia vyrauja daug prietarų, lengvabūdiškumo, diletantizmo; čia galėjo susidaryti net savotiška spiritizmo religija, kuri sakosi galinti iššaukti savo seansuose dvasias iš ano pasaulio!

Anglijoj nuo 1880 m. veikia „Psichiškųjų tyrimų Draugija", kurioj dalyvavo garsių mokslininkų. Tai nuopelnas tos dr-jos iniciatorių E. Gurney, Fr. Meyers. Palankią dirvą tokiems tyrinėjimams jau anksčiau paruošė garsus anglų fizikas

Crookes; jo darbai davė impulso ir kitiems gamtininkams nevengti metafizikos klausimų. Didelio susidomėjimo būta savu laiku, kai astrofizikos pagrindėjas Zoellner'is, jo draugas psichofizikos kūrėjas Fechner'is, o taip pat ir Crookes tyrinėjo mediumus Slade= Home ir kai visi trys mokslininkai tikrino fenomenų realumą.

Išgarsėjusios „psichinių tyrinėjimų" draugijos priešaky yra buvę tokie garsūs mokslo vyrai, kaip H. Sidgwick, Balfour Stewart, W. James, Ol. Lodge, W. Barret, G. Balfour, And. Lang, Carpenter, H. Bergson, Schiller, Dougall ir k.

Analoginis sąjūdis tuo laikotarpiu pastebimas ir Prancūzijoj. Ch. Richet, Th. Ribot, Marillier įsteigė „Societé de psychologie phisiologique", kuri greit žlugo, nes nepavyko suinteresuoti ir įtraukti studijų darban to meto fiziologus, medikus, psichologus. Tuomet tas pats Ch. Richet su Darieux įsteigė metraštį „Annales des sciences psychiques", kurį 1920 m. pakeitė žurnalas „Revue metapsychique", kurio redaktorium yra Dr. Galey.

Toliau įsikūrė „Psichiškų mokslų akademija" (prel. Meric) su organu „Revue du monde invisible". Šiuo metu veikia tam tikras „Institut Métapsychique international" ir jau pateikė platesnei visuomenei visą eilę rimtų studijų iš metapsichikos srities.

Ir Vokietijoj atsirado tam tikrų specialių žurnalų, kaip šit „Psychische Studien", vėliau virtęs „Zeitschrift für Parapsychologie".

Juk hipnotizmas (nepaprasta dvasios būklė, pareinanti iš dirbtinio miego) savo laiku irgi buvo ignoruojamas to paties oficialaus mokslo atstovų. Hipnotizmo aukščiausias laipsnis — somnambulizmas, kada asmens laisvė lieka suspenduota, bet pojūčiai, nors rodos neveikią, pasiekia aukšto tobulumo laipsnį, vadinas, kur kas geriau mato, girdi ir t.t.

O šiandie hipnotizmo pagalba naudojas ir medicina.

Tad ir metapsichiniai fenomenai, kaip šit: antrasis regėjimas (das zweite Gesicht), minties skaitymas, telepatija (tolimų įvykių nujautimas, dažniausia liūdnų nuotykių apie artimuosius asmenis) šiuo metu jau interesuoja net gydytojus.

Šit žymus medikas Breitung Müncheno „Medicinos savaitrašty" pabrėžia būtiną reikalą tirti okultistinius reiškinius, kuriuos mokslas taip ilgai, girdi, ignoravęs.

Mums žinoma, kad net žymiausieji moderniosios minties reiškėjai, galvotojai, kurie, laikydamies pozityvaus gamtamoksliško metodo, savo sistemon nepriėmė metapsichinių reiškinių, iš tikrųjų lenkėsi dvasios pasauliui, išpažindami animizmą. Fizikas Wallace, astronomas Huggins, matematikas de Morgan, Leibnitz'as, Shakespeare, Byron'as, Lessing'as, Goethe, Schopenhaueris, Schelling'as ir k. laikėsi animizmo teorijos. Ir pats Kantas laikė galimu ir patikimu dalyku, kad dvasia su dvasia, siela su siela gali

betarpiškai susisiekti, perduoti savo mintis telepatišku būdu.

XX amž. kai kurie filosofai bei psichologai, būdami nuosaikūs, eina toliau ir registruoja nuotykius, glaudžiai susijusius su mirštančiųjų ar ką tik mirusiųjų pasirodymais. Garsusis anglų psichologas Meyers savo knygose „Phantasmen der Lebenden" (vok. vert.) tokių pavyzdžių yra nemaža surinkęs. Dr. J. Hyslop, New York'o Kolumbijos univ. profesorius, savo kn. „Probleme der Seelenforschung" (vok. v.) yra aprašęs per 380 tokių okultistinių nuotykių.

Kad naujaisiais amžiais okultizmo klausimai nebuvo svetimi Europos galvotojams, liudija didžiulis istorinis Kiesenwetters'o veikalas „Geschichte des neueren Okkultismus" (per 900 psl.), kuriame apžvelgiama okultistinių mokslų raida nuo Agripos Nottesheimo iki Karoliaus du Prel, t. y. nuo XV iki XIX amž.

Dr. K. du Prel savo „Studien aus dem Gebiete der Geheimwissenschaften" sako, kad mistiškus faktus, kuriuos tyrinėtojas pastebi, paneigs tie mokslavyriai, kurie yra nusistatę kuo toliausia laikytis nuo šių faktų, o kiekvienas, būdamas nešališkas tyrinėtojas, iš Sauliaus pataps Paulium.

Schopenhauer'is gi pabrėžė, kad esanti net pareiga rimto mokslininko kalbamus mistiškus fenomenus bent filosofijos atžvilgiu įvertinti, nes

jie esą, rasit, net svarbiausi iš visų patyrimo duomenų.

Tenka atkreipti dėmesį dar į teisininką ir mediką Dr. J. Maxwell, kurs savo ilgesnių metų studijas pagarsino veikale „Neuland der Seele". Nors M. savo pažiūromis yra tolimas krikščionybei, juo labiau Bažnyčiai, tačiau tikrina, kad žmogaus individualybė kur kas ilgiau tveria, kaip mūsų laikinė kūniškoji buitis. Tuo jis įsitikinęs ne spiritistų seansuose dalyvaudamas, o galvodamas ir stebėdamas žmogaus prigimtį. Nemirtinga siela M. apibūdinama kaipo „didžiai slėpiningas energijos centras".

Spiritistiniuose seansuose gaunami „apreiškimai", be abejo, joki argumentai krikščionybei paliudyti: ten ryškiai vyrauja antikrikščioniška tendencija. Tad ir krikščionybė savo mokslui apie sielos nemirtingumą tik jau neieško įrodymų šių dienų spiritizmo seansuose.

Katalikų teologai moko, kad tik ypatingu Dievo Apvaizdos leidimu galėtų mirusiųjų sielos apsireikšti mūsų pasauly.

Literatūra okultizmo klausimais vis auga, išeina iš spaudos vis naujų veikalų, taip kad kartais nelengva išskirti tikrai moksliškus veikalus, tarnaujančius mokslo tiesai išaiškinti.

Negalima taip pat nepažymėti, kad vis dėlto ir paskutiniuoju metu pasirodė veikalų, pozityvistų autorių, kurie stengias diskredituoti metapsichiką, kvestijonuodami pačius faktus. Šit

pastaruoju metu išėjo iš spaudos didžiulis trijų tomų veikalas autorių dr. Gulat-Wellenburg, grafo v. Klinckowström, dr. med. Rosenbusch, R. Baerwald, Alb. Moll, — „*Der Okkultismus in Urkunden*", išleistas Berlyno univ. prof. M. Dessoir'o. Pirmojo tomo autoriai, med. daktarai, stengias sukritikuoti nervų gydytojo d-ro v. Schrenck-Notzing'o materializacijos eksperimentus, aprašytus ir fotografijos nuotraukomis pavaizduotus jo išgarsėjusioj knygoj „Materialisations-Phaenomene". Kritikai tačiau operuoja, deja, bendromis pozityvizmo frazėmis ir konkrečiai nenurodo, kur, kada parapsichiškų fenomenų gausingi tyrinėtojai suklydo, liko okultizmo tamsybių bei prietarų aukomis. Klaidos šioje srityj, be abejo, yra galimos; atliekant eksperimentus su mediumais galėjo paskiri tyrinėtojai neišlaikyti griežto atsargumo, visko nenumatyti. Bet laikyti apskritai visus tyrinėtojus visai nekritiškais, nenormalios psichikos žmonėmis, kaip daro aukščiau minėti autoriai, nėra rimto pagrindo.

Šit minčių perdavimo, telepatijos reiškinius visu mokslišku griežtumu bei metodo tikslumu ištyrė pastaruoju metu rusų mokslininkas dr. Krotik, vokiečių univ. profes. Schottelius, akių gydytojas dr-as Tischner, dr. Wasiliewski ir k.

O dr. J. Bappert „Kritik des Okkultismus vom Standpunkte der Philosophie und der Religion" dar mėgina skaitytoją įtikinti, kad lig šiol

nėsą konstatuota metapsichinių faktų, sudarančių atskirą specifinę sritį. Dr. Bappert matomai nenori žinoti apie vykstančius tarptautinius psichinių tyrinėjimų kongresus, kuriuose dalyvauja žymiausieji visų kraštų mokslininkai metapsichologai.

Toks kongresas šit įvyko 1923 m. nuo rugp. m. 29 d. iki rugs. 5 d. Varšuvoj, kuriame visu mokslišku griežtumu buvo konstatuotas mediumų pademonstruotų fenomenų tikrumas. Žymiausieji filosofai autoritetai, kaip šit prof. Gutberlet, K. Oesterreich, Driesch neabejoja tokių fenomenų realumu. Driesch'as savo veikale „Wirklichkeitslehre" rašo: „aš drįstu tarti, kad vieno mirusiojo pasirodymo konstatavimas mums, šios žemės vaikams, turėtų daugiau reikšmės, kaip visa turima kultūra ir filosofija". Drieschas savo referate, laikytame Pragoje 1922 m. geg. 26 d., yra konstatavęs, kad telepatijos ir minčių skaitymo reiškiniai faktiškai jau priklauso mokslui; praeities dalykų aiškiaregystė (Hellschau) yra neabejotinai nustatyta, o taip pat ir ateities pranašavimai, kad ir nepilnai, pasitikrino. Pranašiškų sapnų faktais nesą pagrindo abejoti.

Apie spiritizmą Drieschas tarė, kad jis lig šiol moksliškai nėra pagrįstas ir įrodytas, bet, antra vertus, sako, irgi neįrodyta jojo negalimumas, nepriimtinumas.

Tübingeno univ. filosofas Oesterreich veikale „Der Okkultismus im modernen Weltbild"

pastebi, kad nūdien situacija žymiai pagerėjo, nes krūvoj šlamštų, prietarų ir visokių kvailybių pagaliau iškilo ir realus pagrindas psichinių ir psicho-fizinių fenomenų. Užuot vadinus tą plačią fenomenų tyrinėjimų sritį okultizmu, Oesterreich siūlo vadinti *parapsichologija* arba — kaip prancūzų Ch. Richet — *metapsichika*. Garsusis filosofijos istorininkas Oesterreich'as aukščiau minėtą veikalą baigia šia reikšminga išvada: „Parapsichologijos apdirbama problemų sritis, kaip matyt, yra labai plati ir be galo svarbi. Jau šiandie išvydau tokių dalykų, kurie pilnai prilygsta didžiausiems gamtamokslio laimėjimams".

Karl Gruber'is, biologijos profesorius Münchene politechnikume, savo veikale „Parapsychologische Erkenntnisse" (1925) sako, kad okultizmo srity patys faktai jau pripažinti ir nebeeikvojama tiek energijos ginčams, kiek būdavo anksčiau. Dabar pradėta gautoji pažinimo medžiaga moksliškai vertinti ir aiškintis. Net toks modernus pasauliui žinomas filosofas grafas H. Keyserling'as irgi pripažįsta metapsichinių faktų tikrumą.

Müncheno kultūros istorininkas Kemmerisch savo veikale „Die Brücke zum Jenseits" (1927 m.) užsibrėžė sau tikslą įrodyt tolimesnį dvasios egzistavimą anapus kapo. Kad oficialusis mokslas neigia okultizmą, dvasios pasireiškimus, pasak Kem., vienintelė priežastis esąs nelemtas materialistinis tikėjimas, kad dvasia tėra medžiagos padarinys.

Pastaruoju metu panorėta metapsichinius reiškinius susisteminti. Šit garsiausias dabarties fiziologas Charles Richet (gim. 1850), Paryžiaus univ. medicinos fak. profesorius ir mokslo akad. narys, išleido didelį veikalą „Traité de métapsychique" (1923 m. 846 psl.). Jei metapsichikos pusėj būtų tiesa, tai šisai metapsichikos traktatas, anot paties autoriaus, turėtų antraštę „Traité d'une erreur" (vienos klaidos traktatas). Ch. Richet, susidomėjęs ir psichologija bei metapsichiniais reiškiniais, tvirtai tiki metapsichinių fenomenų realumu ir sako, kad negalimas dalykas, kad tiek žymiausiųjų mokslininkų, tiksliųjų mokslų atstovų, būtų patys klydę ir savo veikalais visuomenę klaidinę, kaip šit sir W. Crookes, sir Oliver Lodge, Russel Wallace, W. James, Schiaparelli, Fr. Meyers, Zoellner, A. Rochas, Ochorowizs, Morselli, W. Barrett, Ed. Gurney, C. Flammarion ir k.

Metapsichika, — nekalbant apie psichologiją, kurios objektas yra aprėžtas — yra beveik vienintelis mokslas, kuris tiria protingąsias jėgas. Visos kitos gamtos jėgos, lig šiol gamtininkų tiriamos, studijuojamos jų artimųjų priežasčių ir padarinių atžvilgiu, yra, pasak Richet, aklos, determinuotos, neturinčios savo sąmonės, vadinas, asmenybės ir valios. Metapsichika gi turi prieš save kitokio pobūdžio jėgas, t. y. intelektualines jėgas, turinčias valią, intencijas, aspiracijas. R. metapsichiką skiria objektyviąją ir subjektyviąją.

Objektyvioji m. dėsto, analizuoja išorinius feno-menus, mūsų pojūčiais patirtus, būtent, mechaniš-kus, fiziškus reiškinius, kuriuos, atrodo, lydi pro-tingos jėgos.

Metaps. subjektyvioji tiria fenomenus išimti-nai intelektualinius. Visa tai vyksta taip, tartum mes turėtume naują slėpiningą dvasinio regėjimo-pažinimo galią, kokios nežino klasinė pojūčių fi-ziologija. R. siūlo ją vadinti terminu cryptesthé-sie. Tai bus tokia nauja pajutimo galia, kurios prigimties apibūdinti kiek artimiau mes tuo tar-pu neįstengiam. Tas R. terminas, berods, ata-tinka seniau prancūzų vartotą lucidité arba clair-voyance (Hellschau). Tokio regėjimo galia ap-dovanoti individai pažįsta toli esančius objektus, pamato paslėptus daiktus, nusako būsimuosius įvykius, kurių numatyti paprasta proto galia vis dėlto negalima.

Žinoma, esti nuotykių, kurių negalima grieš-tai priskirti vienai ar antrai metapsichinių reiški-nių grupei.

Mechaniški fenomenai sukelia daiktų judesį, lokalį pakeitimą, triukšmą be reikiamo kontakto. Tai *telekinezės* fenomenai.

Šit mediumas Eusapia Paladino laiko rankas pakeltas virš sunkaus stalo 50 cm. distancijoj; jos rankas, kojas, kelius, liemenį, galvą, burną laiko tvirtai suėmę rankomis asistentai tyrinėtojai, kad ji visai nejudėtų. O tuo metu stalas keturiomis kojomis pakilo aukštyn ore. Tai mechaniškas

veiksmas be kontakto. Arba vėl Eusapijos abi rankas ir galvą prof. Richet stipriai laiko suėmęs, o tuo metu didelis melionas (dynas), turįs 3 kilogr. svorio, savaime persikelia nuo kredenso ant stalo. Atstumas tarp stalo ir kredenso daugiau kaip metras. Tenka pastebėti, kad mediumų, galinčių duoti objektyvinių fenomenų, pasak Richet, esą maža.

1904 m. birž. 4 d. Paryžiuje vieno mediumo formaliai buvo konstatuotas karalienės Dragos nužudymas, kas įvyko Belgrade tą pačią minutę, kai mediumo buvo nurodyta Paryžiuje. Ir nustatyta, kad tas asmuo (mediumas) žinoti to fakto tuo metu jokiu būdu negalėjo. Tai subjektyvinės metapsichikos faktas. A. mato pasirodant asmens B. paveikslą, toli mirštantį tėvą. Šitoks regėjimas bus subjektyvus, jeigu šalia A. buvę kiti asmenys to nematė. Bet jei asmens paveikslą B. tuo pačiu metu, kai jis pasirodė, matė ir kiti asmenys, o juo labiau, jeigu regėjimas liko nufotografuotas, reikia priskirti objektyviųjų skaičiun.

Esą ir materializacijos, bilokacijos fenomenų. Pasirodo substancija kaip ir atsiskirianti ar išeinanti iš žmogaus kūno ir suformuojanti rankas, veidą, atitinkantį žmonių asmenis. Tai okultizmo sritis vad. l'ectoplasmie. Pats prof. Richet laiko Eusapijos abi rankas suėmęs, jos kairioji ranka yra profesoriaus dešinėje, o dešinioji — kairiojoj. Posėdžio asistentai mokslininkai —

Lodge, Meyers ir Ochorowisz. Profesoriui Richet stipriai laikant mediumo rankas, tuo pačiu metu pasirodo trečioji ranka, gana didelė, kuri glosto profesoriaus veidą, gnaibo nosį, pešioja galvos plaukus ir suduoda ranka per petį.

Dr. Schrenck-Notzing'as rašo: „Staiga pasirodė stipri, matyt, vyriška ranka, brutaliai stvėrė mergaitę už krūtinės ir smarkiai ją sviedė į sėdynės užpakalį. Mediumas Ieva iš išgąsčio smarkiai suriko ir taip buvo sujaudinta, kad reikėjo net posėdį nutraukti. Keletą savaičių ji negalėjo pasitaisyti nuo nervų sukrėtimo" (Materialisations-Phaenomene, II Aufl. 103 psl.).

J. K. Oesterreich savo kn. „Der Okkultismus im modernen Weltbild" irgi pripažįsta Schrenck-Notzingo stebėtų materializacijos fenomenų realumą. O taip pat Paryžiaus žinomas tyrinėtojas dras Geley, anglų fizikas prof. dr. Crawford, ilgus metus daręs bandymus ir parašęs stambių veikalų, irgi pripažįsta materializacijos fenomenų tikrumą.

Tad metapsichika yra mokslas, kurio objektas — tirti mechaninius arba psichologinius fenomenus, pareinančius iš jėgų, kurios atrodo protingos, arba iš tam tikrų nežinomų galių, glūdinčių žmogaus prote, išmanyme. Taip aptaria metapsichiką Richet.

Subjektyvinė metapsichika vis dėlto turi savo pagrindą pačioj žmogaus psichikoj.

Psichologija tikrina, kad žmogaus dvasinis gyvenimas remias ne vien diskursyviniu mąstymu. Galima turėti ir dvasinį pažinimą, neparei-nantį nuo pojūčių patyrimo. Tai—*intuicija*, intuityvus žinojimas, nereikalaująs smegenų tarpinio veikimo.

Kiekvienas žmogus savo gyvenime gali turėti tokių intuicijos momentų, kada sunkių klausimų išsprendimai kažkaip staiga nušvinta, išaiškėja, ko negalėjome sulaukti dienos sąmonės šviesoj. Tai—skaidrūs dvasios momentai be induktyvaus mąstymo.

Pasąmonio (Unterbewusstsein) veikimas vis dėlto nuostabus. Galim čia paminėti žinomus Wunderkindų pavyzdžius.

Šit 1804 m. šiaurės Amerikoj gimęs Z. Colburn, vadinamas skaičiavimo genijum. Būdamas 6 metų amžiaus tuojau mintinai ištraukdavo kūbinę šaknį iš skaičiaus, susidedančio iš 9 cifrų. Pareikalavus nurodyti, kokie veiksniai sudaro, pav., skaičių 247.483, tuojau vienu akimirksniu atsakydavo, kad 941 ir 263. Paklaustas, kiek minučių ir sekundžių turės 48 metai, tuojau nurodė minučių skaičių, susidedantį iš 8 cifrų, o sekundžių suma buvo iš 10 cifrų. Paklaustas vieno eksperimentatoriaus, iš kokių multiplikacijų gali susidaryti skaitmuo 171395, tuojau davė septynius atsakus, būtent, 59 × 2905, 83 × 2065, 295 × 581 ir t.t. Panašiais atsakymais buvo nustebinti įgudę Londono matematikai.

Paklaustas, kaip jis taip greit skaičiuoja, atsakė, kad jis pats to nežinąs, kaip jo galvoj atsiranda atsakymas. Jis nepažinojo nė skaičiavimo taisyklių, neturėjo elementarinių mokyklos žinių. Kai vėliau ėmė mokytis aritmetikos, jo nuostabūs gabumai dingo. Nors tokie „stebuklingi vaikai" labai retai sutinkami, bet pats faktas itin reikšmingas. Kartu tenka stebėtis, kad ir tokius faktus mokslininkai pozityvistai ignoravo. Juk tokie reiškiniai davė galimybės giliau įžvelgti į žmogaus prigimties gelmes. Ar mes turim teisę tai laikyti anormaliu, patologišku reiškiniu? Intuicija — kūrybinis veiksmas, tikras dvasios nepriklausomumo pažymys.

Yra vaikų, turinčių stebuklingą muzikos dovaną, kad be jokio muzikos teorijos mokslo virtuoziškai skambina, komponuoja muzikos kūrinius. Toks muzikos „Wunderkind" buvo Mocartas, kurs 6 m. jau kūrė, komponavo veikalus ir sunkiausius virtuoziškus kūrinius atlikdavo tuo metu, kai jo protas dar nebuvo išsivystęs. Pats Mocartas yra sakęs, kad jo muzikos genijus savaimingai pasireikšdavo. Net nakties miego metu kūrybinės mintys veržės per jo galvą, lyg gaivalinga vandens srovė...

Dr. N. jaunas sūnus Liudvikas išgarsėjo, kad galįs lengvai skaityti motinos mintis[1]). Motina

[1]) Mgr. Alb. Farges, Les Phénomènes Mystiques. II tom. 132 psl., Paris, 1924.

galėjo mintim paduoti atsakymus įvairiausiems klausimams, apie kuriuos vaikas negalėjo turėti jokio supratimo. Antai, motina atskleidžia knygą, pirštu pridengdama tą ar kitą žodį, vien mintimi pavesdama vaikui atspėti. Iš tikro, vaikas, būdamas gana toli nuo motinos, pasakydavo pridengtus žodžius. Vaikas galėjo skaityti motinos mintis, bet ne motina vaiko. Mintys iš motinos be jokių gestų, žodžių, vien sugestijos keliu ėjo vaiko sąmonėn. Tuo būdu buvo atlikta įvairiausių bandymų. — Tėvas tuo labai susirūpino. Vaikas 7 metų buvo atiduotas mokyti paprastam mokytojui. Nuo to laiko ta nepaprasta vaiko dvasios savybė dingo. Tas faktas buvo aprašytas medicinos mokslo žurnaluose, referuotas Paryžiaus medicinos akademijoj.

Yra žinoma, kad somnambulizmo būklėje pavyksta užhipnotizuotų individų psichinės galios žymiai sustiprinti, pakelti aukščiau normalaus lygio, pavyzdžiui, įsakys hipnotizatorius matyti ir skaityti, — pacientas ir skaitys per 5 žingsnius raštą smulkiausiomis raidėmis. Galima įkalbėti, kad nematytų, iš tikrųjų ir nematys. Pradės sugestijonuoti, kad per daug kraujo turi, kraujas ims tekėti iš nosies. Įsako suaugusiam vyrui turėti 7 metus — jis pradeda žaisti kaip mažas vaikas ir t.t.

Viena mergaitė, kuri niekad nesimokė matematikos ir astronomijos, somnambulizmo būklėj parašė moksliską straipsnį iš astronomijos srities

su matematikos formulėmis, išskaičiavimais. Vėliau išaiškėjo, kad tas rašinys žodis į žodį paimtas iš „Encyclopaedia Britannica". Mat, minimą straipsnį buvo kažkada perskaičiusi bibliotekoj.

Profesorius Dennert'as, buvęs pirmininku vokiečių gamtininkų „Keplerbundo" sąjungos, paduoda sekantį faktą. Viena danų mergaitė histerijos deliriumo stadijoj kalbėjo, tik ne visai taisyklingai tardama žodžius, ištisus pamokslus švedų kalba. Mergaitė niekad nebuvo mokiusis švedų kalbos. Paaiškėjo, kad prieš 10 m. ji buvo tarnaite pas vieną danų dvasininką. Šis garsiai skaitydavo švedų kalba parašytą pamokslų knygą ir taip pat ne visai taisyklingu akcentu, kaip vėliau pakartojo serganti mergaitė.

Ir genijai, didieji menininkai, išradėjai prigimties buvo apdovanoti galinga kūrybine intuicija.

Schopenhaueris yra sakęs, kad išmintis ir genijus — tai dvi žmogiško žinojimo Parnaso viršūnės, kas kyla ne iš abstraktaus, diskursyvinio mąstymo, bet iš tam tikros įžvelgimo galios. Tikroji išmintis yra kažkas intuityvu („Die Welt als Wille und Vorstellung" 2 B. 72 psl.).

Klopštokas atvirai pasisakė, kad jo „Mesijados" didesnė dalis per miegą sukurta. „Dieviškos Komedijos" idėja Dantei gimusi iš sapno — regėjimo. Garsioji Tartinio „pragarinė" sonata irgi sapne gimusi, nes jis regėjęs velnią, kurs

pasižadėjęs jam padėti sukurti, jei jis, Tartini, parduosiąs jam sielą. Tartini sutikus, velnias paėmęs smuiką ir grojęs. Baigus groti, kompozitorius nubudęs ir užfiksavęs girdėtą melodiją.

Žmogaus dvasinė prigimtis vis dėlto nuostabi, nepasiekiama gelmė.

Tad ir parapsichologija, arba metapsichika, šiaip ar taip yra tęsinys tos pačios žmogaus psichologijos.

Intuicija yra dvasinio gyvenimo vedamoji žvaigždė, rodanti kelią į didįjį metapsichinį pasaulį, kurio tolimųjų horizontų mes tuo tarpu šios žemės gyvenimo sąlygose neįstengiam nė pasiekti, nors ir rašoma dideli traktatai apie tą pasaulį. Mes stebimės vienu kitu metapsichinės šviesos akimirksniu, kad galim intuityviai pajusti dvasios didybę, jos stebuklingą galią.

Didis Berlyno gydytojas ir iš dalies psichologas Schleich'as žmogaus sielą pavadino „Wunder aller Wunder" (visų stebuklų stebuklas) savo knygoj „Vom Wesen der Seele", 178 psl.

Pranašiški sapnai - vizijos

Tikras žinojimas ateities paslėptų dalykų, pareinančių iš laisvos valios ar nežinomų priežasčių, berods, priklauso vienam Dievui. Bet esti atsitikimų, kada žmogus, lyg gaudamas inspiracijos iš Dievybės, pranašišku būdu paskelbia būsimuosius įvykius.

Žmogus visada reikšdavo stipraus noro pakelti tą paslaptingą ateities uždangą. Ir Aristotelis, Sokratas, Plato, Ciceronas, o taip pat ir mūsų laikų garsiausi išminčiai tiki, jog kai kurių žmonių pasąmonyj glūdi nuostabus sugebėjimas, kažkokia psichinė potencija — nujausti būsimuosius dalykus.

„Mes esame apsupti, sako Goethe, paslapčių. Mes gyvename tam tikroj mus supančioj atmosferoj, apie kurią mes neturim jokios nuovokos, kas ten reiškias, kyla ir kaip užsimezga santykis tos atmosferos su mūsų dvasia. Viena yra tikra, kad nepaprastais atsitikimais tie mūsų jautrumo siūlai mus gali nuvesti anapus kūniškumo ribos ir leisti tuo būdu pajusti būsimuosius dalykus, o net išvysti tikrą artimosios ateities paveikslą"

(Eckermann, Gespräche mit Goethe, III 1827, Oktober 7).

Ir Hegelis yra sakęs, kad mirštantieji žmonės kažkaip suvokia būsimuosius dalykus, suranda paslėptus dabarties ir ateities ryšius, kas normalinėj gyvenimo eigoj nėra galima.

Tai neabejotini, pasak Hegelio, faktai, kurie neretai, deja, ignoruojami.

Toks subjektas pranašaudamas tartum išsilaisvina iš kūno pojūčių varžtų, išsilenkia iš erdvės ir laiko formų, tartum pakyla gryno dvasiškumo atmosferon ir tada regi dvasiniu būdu tarsi iš aukštybių ateities dalykus, neprieinamus normaliam pojūčių patyrimui.

Rimtas žmogus sapnais paprastai netiki. Tai natūralus psichikos reiškinys, apie kurį kalba ir modernioji eksperimentinė psichologija. Tačiau esti sapnų, kaip patyrimas rodo, turinčių antpojustinį pobūdį ir tokie sapnai turi tam tikro gyvenimiško realumo. Toks ypatingas sapnas yra savo rūšies psichinis būsimųjų įvykių regėjimas, kas konkrečiai vėliau ir įvyksta, išsipildo, Kartais tokie sapnai savo esme beveik nesiskiria nuo telepatijos.

Kai miegas, vadinamas mirties brolis, apima išvargusį organizmą, siela vis dėlto ir miego metu tęsia nuosavų keistą gyvenimą, tartum išsilaisvinusi iš erdvės bei laiko varžtų. Kas seniai buvo pamiršta, per miegą atgyja keistais fantastiniais paveikslais, ir tuo būdu sapnas irgi yra

savotiškas sielos gyvenimas. Sapnuojant kartais ateina nežinia iš kur tam tikri nujautimai, ateities vizijos, pranašiški balsai sukrečia mūsų psichiką. Užtat visais amžiais visos tautos mėgindavo sapnus aiškintis. Yra žinoma, kad miego metu pasireiškia jėgos, kurios paprastai kasdieninės sąmonės šviesoj atrodo aprėžtos. Pojūčiams ilsintis, smegenims neveikiant, siela pasąmonyj veikia, be galo greit kuria vaizdus; užtenka kelių sekundžių varpo skambėjimo, kad vaizduotė sapne sukurtų didelio gaisro sapną su visomis detalėmis. Nevienas didis menininkas kūrėjas liudijo, kad miego metu gimdavo užuomazgoj meno kūriniai, kurie vėliau dienos sąmonės šviesoj išaiškėdavo, susikristalizuodavo. Genialusis Leonardo da Vinci pastebi, kad neretai kilniausios idėjos, žavingiausi kūrybinio talento vaisiai jau gimdavo per miegą, ateidavo su nakties įkvėpimu.

Čia mes ir pateiksime pavyzdžių iš šios metapsichikos srities.

Bruno Grabinski, metapsichikos dalykų gilus žinovas, kurio veikalai ir šias eilutes rašančiam nesvetimi, patiekia iš savo šeimos aplinkumos sekantį faktą. Mano sesuo, rašo jis[1]), dar gyvendama, kartą pasakojo savo draugei savo sapną. Save ji regėjo jau mirusią, regėjo savo iškilmingųjų laidotuvių eiseną į kapines. Daug baltai pa-

[1]) Neuere Mystik. Eine Untersuchung der okkulten Phänomene. 1924, 494 psl.

sirėdžiusių mergaičių dalyvauja procesijoj. Ir štai viena mergaitė priešaky neša baltą priegalvėlę. Paskui ji pastebėjo, kad iš tikro bevelytų mirti jauna. Keturiolika dienų po to ji broliui sakėsi, kad jos sapnai vis išsipildą. Tą pačią dieną dėl nelaimingo priepuolio ji staiga mirė. Laidotuvių eisena iš tikrųjų taip susitvarkė, kaip ji sapne buvo regėjusi. Apie tą savo sapną, autorius tikrina, nei jis pats, nei jo artimieji nieko nežinoję. Tai patirta iš velionies patikimos draugės, kuriai ji buvo pasisakiusi.

Be to, paskutiniąją naktį prieš jos mirtį ir jos tėvas ir tetos sapnavo baisius sapnus, matė mirtį, karstą savo namuose.

Apie garsaus vyro Svedenborgo mirtį Londone 1772 m. yra žinoma šit kas. Kartą jau sirgdamas pranešė savo namiškiams, kad jis mirs ateinantį sekmadienį, kovo m. 29 d. 5 v. po pietų. Atėjo sekmadienis. Svedenborgas jautėsi neblogai; turėjo aiškią sąmonę ir kalbėjo laisvai su namiškiais. Laikrodžiui išmušus 5 val., jis paklausė: ar tai jau 5 v.? Buvo atsakyta — taip. Tada jis tarė: „ir gerai, dėkoju jums už viską ir atsisveikindamas jus visus laiminu". Tai pasakęs atsigulė lovon ir ramiai užgeso — mirė...

Apie Bonnos prof. Ed. Luebbertą knygynin-kas Haarhaus savo „atsiminimuose" pažymėjo, kad profesorius, jau sirgdamas neišgydoma vidurių liga, kartą atėjo knygynan. Buvo mirtinai išbalęs, pageltęs. Vos įėjęs knygynan, ėmė atsi-

prašinėti, kad jis nebepirksiąs daugiau knygų, nes ateinantį trečiadienį jis mirsiąs. Iš tikrųjų, ateinantį trečiadienį profesorius ir mirė. Savižudybės šiame atsitikime negalėjo būti.

1923 m. sausio m. 23 d. vokiečių Wolfo telegramų biuras pranešė apie popiežiaus Benedikto XV mirtį. Paskutiniąją naktį prie lovos budėjusio Bolonijos arkivyskupo ligonis popiežius paklausė, kiek dabar laiko. Buvo atsakyta, kad 11 v. „Eikite dabar miegoti, nes dar daug laiko ligi 6 val. ryto", — tarė popiežius. Ir tikrai, lygiai 6 v. ryto popiežius mirė.[1])

Yra žinomas istorinis nuotykis Bavarijos karaliaus Liudviko II tragiškos mirties. 1866 metais pavasarį vieną rytą žymus gydytojas dr. Gudden iš Müncheno pasakoja, blogai nusiteikęs, savo artimiesiems prie pusryčių, kad jis pereitą naktį turėjęs baisų sapną, būtent, vandeny su kitu žmogum kovojęs dėl savo gyvybės.

Karalius Liudvikas buvo pripažintas psichiškai sergąs ir nuvežtas į Bergo pilį prie Stambergerio ežero. Ligonis buvo pavestas globoti ir prižiūrėti gyd. Gudden. Po kelių dienų buvo rasti ežere prigėrę karalius ir gydytojas. Apžiūrėjus gydytojo lavoną, konstatuota, kad jis, būdamas vandeny, sunkiai rungęsis su bepročiu karalium, norėdamas gelbėti savo paties gyvybę.

[1]) Prof. Fr. zur Bonsen, Zwischen Leben und Tod. II Aufl. 1928, 83 psl.

Žinomas pasauliui psichologas prof. dr. Th. Flournoy Ženevos universitete yra ištyręs sekantį nuotykį.

Ponia Buscarlet iš Ženevos, buvusi ilgesnį laiką mokytoja bei auklėtoja Moratjevų šeimoj Kazaniuje (Rusijoj), gruodžio 12 d. (pagal senąjį rusų kalend.) 1883 m. sapnavo nuostabų sapną, kurį kaipo kurioziską panorėjo tą pačią dieną laišku pranešti poniai Moratjev į Kazanių. „Šią naktį, — rašo ji, — turėjau juokingą sapną, kurį pranešu Tamstai, nors pati nelaikau jo reikšmingu, tačiau perduodu jį, nes gana juokingas. Mes abidvi, Jūs ir aš, buvom lauke, kai pro šalį važiavo vežimas, iš kurio pasigirdo balsas Jus šaukiąs. Kada mudvi iš arti pažvelgėm į vežimo vidų, pamatėm p-lę Olgą Popovaitę ten gulinčią, apvilktą balta suknele ir, be to, ji turėjo ant galvos nuometą su geltonais kaspinais. P-lė P. tarė Jums: Aš pašaukiau Jus, norėdama pranešti, kad ponia Ničinova (ciesoriško instituto kilmingųjų dukterų viršininkė Kazaniuje) išsiskyrė su institutu gruodžio m. 17 d. Kokių juokingų sapnų kartais esti!" Laiškas iš Ženevos atėjo Kazaniun gruodžio m. 20 d. (sen. st.).

Atsakymas iš Kazaniaus irgi laišku buvo sekantis: „Ne, Gerbiamoji, Jūsų sapnas gruodžio m. 12 d. nebuvo juokingas, bet giliai paslaptingas, baimę sukeliąs. Mūsų miela ponia Ničinova iš tikrųjų gruodžio m. 17 d. apleido institutą, kad niekuomet tenai nebegrįžtų. Tik 24 val. sir-

gusi mirė. Ji mirė gruodžio m. 16 d. $11^3/_4$ val. vakaro, o 17 d. 2 ryto jos kūnas buvo eksportuotas į koplyčią".

1906 m. rugsėjo m. 22 d. mirė motina vienuolės, gyvenusios Batavijos vienuolyne. Žinia apie motinos mirtį tuojau buvo išsiųsta. Laiškas atėjo po keturių savaičių. Tačiau iš Batavijos duktė vienuolė irgi buvo išsiuntusi sekančio turinio laišką: „Naktį iš 22 d. į 23 d. rugsėjo aš sapnavau, kad mūsų motina sunkiai serga. Aš stovėjau prie jos lovos ir verkiau. Vis silpnėjo, vos tik kvėpavo. Dar kartą maloniai pažvelgė į manę, atsisveikino ir mirė ant mano rankų. Aš labai verkiau ir prižadinau iš miego kitas seseris, kurios teiravosi manęs, kas atsitiko. Jos mane ramino. Jeigu ne sesuo E. (ką tik pas mus atvykusi), kuri man tikrino visus sveikus palikusi, aš būčiau patikėjusi, kad mano namuose atsitiko kas nors negera". Taigi jos sapnas buvo realus: motina buvo mirusi. Laiškas, pranešąs mirtį, ją pasiekė vėliau.

Nuostabų sapną aprašė ir analizavo generolas J. Peter „Annales des sciences psychiques" 1915 m.

Italijos miestely Castel di Saugro, esančiam Abruzzų kalnuose, gyveno Pascal Carozza, kurio tėvas buvo miręs prieš 10 metų. Šit 1905 m. kovo m. 3 d. sapne jis regi savo tėvą, kurs jam ir jo broliui daro priekaištų, kad jo kaulai duobkasių išniekinami, dabar išbarstyti sniege už kapinių

sienos bokšto, liks galop vilkų grobiu! Rytmetį Car. savo sapną papasakojo seseriai. Didžiausiai jį nustebinusi, sesuo pareiškė, kad ir ji lygiai tai pat sapnavusi. Tąsyk greit išvyko į kapines, esančias toliau nuo miestelio ant aukštos sunkiai prieinamos uolos, apsuptos dideliu mūru. Ten iš tikrųjų už bokšto sniege pamatė išmėtytus žmonių kaulus ir vilkų pėdsakus. Tuojau buvo pranešta vietos valdžiai, kuri ir areštavo duobkasius. Dalykas buvo išaiškintas. Duobkasiai, eidami savo pareigas, iš paskirų kapų, suėjus 10 m. terminui nuo laidojimo, atkastus kaulus transportuodavo į bendruosius kapinių rūsius. Tad jiems beskubant, — o jau temo ir buvo daug sniego, — vakaro prietemoj jie nepastebėjo likusių kaulų. Iš pradžios jie norėjo ginčyti, to iš tikro nežinodami, kad tie išbarstyti kaulai yra skundiko a. a. tėvo kapo kaulai. Tačiau buvo įrodyta, kad jie iš tikrųjų buvo atkasę Carozzo kapą ir jo kaulus vežę. Pats P. Carozzo irgi nieko nežinojo, kas buvo daroma kapinėse, kaip paaiškėjo iš kvotos davinių.

Tas dalykas padarė didelį įspūdį vietos gyventojams.

1915 m. iš kovo m. 31 d. į balandžio 1 d. vakarų fronte vokiečių kareivis sapnuoja, kad jo namai dega; jis aiškiai regėjo, kaip jo žmona su kūdikiu ant rankų suskubo išbėgti iš degančio buto. Tas kareivis artimiausiomis dienomis gavo žmonos laišką, kuriame rašoma, kad naktį į ba-

landžio 1 d. (norėdama skalbinius išdžiovinti, buvo juos sukarsčiusi ant krosnies kambary, o pati su kūdikiu miegojo kitam kambary) ji buvo pažadinta iš miego, išgirdusi jo balsą, šaukiantį ją vardu. Pabudusi iš miego, visai ryškiai išvydusi sutemose jįjį, savo vyrą, pilka kareivio uniforma, stovintį prie savo kūdikio lopšio. Ji iššoko iš lovos, bet regėtasis vyro paveikslas dingo. Tąsyk ji pastebėjo, kad kambarys pilnas dūmų, o išdžiūvę skalbiniai ant krosnies liepsnoja. Greit su kūdikiu ant rankų išbėgusi laukan, šaukdama kaimynus gelbėti jos degantį butą.

Šisai nuotykis būtų galima aiškinti taip, kad kareivis tėvas per sapną pamatė pavojų savo šeimai ir sielos susijaudinime veikė telepatijos būdu savo miegančią žmoną ir taip laimingai sukėlė šaukimo ir savo asmens pasirodymo įspūdį.

Aukščiau aprašomųjų nuotykių detalius davinius čia mes apleidom.

Esti atsitikimų, kad per sapną yra paaiškėję sunkių piktadarybių kaltininkai. Šit vienas anglų dvarininkas buvo užpultas iš pasalų ir nužudytas kelionėj. Žmogžudystė nebuvo išaiškinta: jokių pėdsakų nepaliko. Tik nužudytojo brolis, buvęs tuo metu laivyno karininku, plaukdamas iš Vakarų Indijos į Angliją, tą pačią naktį (kada žuvo jo brolis) sapne regėjo jį einant keliu, kaip tuo metu šalia kelio tykoję žmogžudžiai jį puolė,

apiplėšė ir nužudė. Po to jis regėjo, kad žmogžudžiai su grobiu nuėjo į artimiausią kaimą, o jų veidus gerai įžiūrėjo ir savo atminty užfiksavo. Grįžęs į tėviškę, sekdamas sapno regėjimo daviniais, atvedė policiją į tą kaimą ir nurodė du vyru, kuriuodu sapne buvo regėjęs. Jo nurodytieji vyrai, nors išsyk gynėsi, galop prisipažino ir buvo teismo pasmerkti.

Yra žinomas pranašiškas sapnas ryšy su austrų sosto įpėdinio P. Ferdinando nužudymu, kas buvo pasaulinio karo priežastim. Vyskupas dr. J. Lánnyi buvo austrų sosto įpėdinio vengrų kalbos mokytoju; kunigaikštis jam rodė ypatingo prielankumo. 1914 m. birželio m. 28 d. vyskupas turėjo nuostabų sapną. Tą sapną tuojau užfiksavo savo ranka, o vėliau užrašas pateko ir spaudon.

Būtent, birž. m. 28 d. $3^1/_2$ val. ryto vyskupas buvo pažadintas iš miego šiurpulingo sapno. Regėjo atnešant rytmečio paštą ir sudedant ant rašomojo stalo. Pirmiausia, sako jis, mačiau gedulo laišką su juodu antspaudu ir erchercogo herbu. Iš rašysenos pažinau, kad laiškas rašytas paties valdovo ranka. Atplėšęs voką pamačiau laiško pradžioj mėlyname fone tartum kokios atvirutės atvaizdą, kur buvo matyt gatvė ir dar siauresnė gatvelė. Jo Didenybė su žmona sėdėjo automobily; priešais juos sėdėjo vienas generolas, o greta šoferio — karininkas. Šaligatviuose daug žmonių.

Laiško tekstas, kurį vyskupas per sapną regėjo, buvo šis:

Jūsų Ekscelencija! Malonus daktare Lányi! Šiuo Jums pranešu, kad šiandien Serajeve aš ir žmona likome aukomis žmogžudystės iš pasalų. Mes pasivedame Jūsų maldoms ir šventų mišių malonėms ir prašome Jus mūsų nelaimingus vaikus ir toliau, kaip lig šiol, maloniai globoti, auklėti.

Nuoširdžiai sveikina Jus
Eksc. Pranciškus

Serajevas, 28 d. birž. 1914 m. $3^1/_2$ v. ryto.

Drebėdamas iš išgąsčio ir su ašaromis akyse, — sako vyskupas, — pakilau iš lovos. Pažvelgiau į laikrodį — buvo pusė ketvirtos.

Priėjęs prie rašomojo stalo, tuojau surašiau, ką buvau regėjęs sapne.

6 val. atėjęs tarnas rado mane rožančių kalbant ir, matydamas mane išbalusį, teiravos apie mano sveikatą.

Vėliau pakviečiau motiną, vieną svetį ir, jiems papasakojęs, nuėjau į koplyčią mišių laikyti erchercogo šeimos intencija. Visą dieną buvau neramus.

4 val. po pietų atėjo telegrama, pranešanti baisią žinią, kad Serajeve nužudytas erchercogas ir žmona.

Įsidėmėtina, kad atentatas įvyko 10 val., tuo tarpu vyskupas tos dienos ryto $3^1/_2$ v. jau regėjo sapne šiurpų faktą su detalėmis.

Žurnalo „Psychische Studien" (1918 m. lapkričio mėn.), kuriame tas dalykas buvo plačiau nagrinėjamas, redakcija nuo savęs prieraše pastebėjo, kad šisai pranašiškas sapnas yra vienas žymiausiųjų fenomenų toj metapsichikos srityj[1]).

Savo laiku Italijos medicinos akademija nagrinėjo sapną vienos Romos aristokratės, kuri gruodžio m. 2 d. 1908 m. sapne be galo vaizdingai ir pasibaisėtinai regėjo Messinos miesto katastrofą, kad net parašė laišką karaliui, maldaudama įsakyti, kad Messinos gyventojai apleistų miestą. Pranašavo, kad įvyks žemės drebėjimas arba gruodžio 8 d., arba 18 ar pagaliau 28 d. Tokį sapną ji turėjo du kartu. Žemės drebėjimas įvyko gruodžio 28 d.

Henri Horst, Strassburgo muzikos profesorius vieną naktį sapnuoja, kaip jis mato iš savo namų išnešant penkis karstus. Iš tikro, rytmetį tuose namuose jau buvo rasti penki lavonai, užtroškę nuo dujų.

Vienas jūrų kapitonas grįžo laivu iš tolimos kelionės į savo tėvynę Prancūziją. Buvo karštas tvankus oras. Savo užrašų knygoj kapitonas žymėjo tos dienos įvykius ir pagaliau užmigo. Sapne

---

[1]) Tą faktą paduoda ir Ch. Richet, Traitė de Metapsychique, 508 psl.

pamatė savo motiną, kuri, sėdėdama, laikė ant kelių jo brolio kūną. Ant galvos matė skepetą, krauju permirkusią. Pabudo ir išsigando.

Kad nuvarytų šalin baisaus sapno įspūdžius, stvėrė į rankas knygą ir ėmė skaityti. Tačiau ir vėl sumerkė akis ir ėmė snausti, regėdamas dar kartą tą pačią sceną. Pagaliau įsitikino, kad kažkokia nelaimė atsitiko jo gimtinėj.

Pasižymėjo sau dieną ir valandą. Kai laivas įplaukė Marseille uostan, pasitiko jį draugas, pareikšdamas norą palydėti jį iki pat namų. Tarnybiniais reikalais kapitonas užėjo į uosto budėtojo butą, o tuo metu draugas pasirūpino, kad gedulo ženklas būtų iškeltas ant laivo. Tai pamatęs, kapitonas tarė: „Mano brolis yra miręs". Taip ir buvo. Tą pačią dieną ir valandą, kada jis sapne regėjo kruviną sceną, jo brolis nusižudė.

Mano vyras, — rašo viena ponia, — rytą išvyko į tarnybą, o aš dar valandėlei užmigau ir sapnuoju, kad mudu su vyru einame gatve. Jis pasuko į vieną skersgatvį, o aš laukiau jo grįžtant. Po kelių minučių jis grįžo išbalęs, kairią ranką spausdamas prie krūtinės. Iš išgąsčio teiravausi, kas čia dabar galėjo atsitikti. Išgirdau vyro raminantį balsą: „Nebijok, nieko baisaus. Kažkas — manau atsitiktinai — iššovė iš revolverio ir kulka pataikė į mano kairiąją ranką". Po to pabudau iš miego, greit apsirengiau ir tarnaitei pasakiau, ką aš ką tik sapnavau. Girdžiu durų skambutį. Mano vyras pasirodė duryse visai

išbalęs, kairią ranką laikė prispaudęs prie krūtinės ir man tarė: „Neišsigąsk, nieko ypatingo, mudu su draugu ėjom į biurą ir tuo metu revolverio kulka pataikė į kairią ranką ir sužeidė ties pačia alkūne, bet, rodos, sužeidimas lengvas".

Kapitonas M. pasaulinio karo pradžioj 1914 m. rugp. 27 d. buvo lengvai sužeistas į krūtinę ir sukritęs gulėjo pozicijose $23^1/_2$ v. nakties. Tą pačią naktį ir valandą vienas jo sūnų, 15 metų, giliai miegojęs, staiga pašoko iš lovos ir pažadinęs iš miego motiną, tarė: „Motin, mūsų tėvelis sužeistas, bet dar nemirė".

1913 m. stud. Cotte, jau beveik miegodamas išvydo prieš savo lovą kažkokį pavidalą, berymantį ant lovos krašto. Pamažu tas pavidalas įgavo bruožus, ir taip studentas pažino savo vyresnįjį brolį globėją, maitintoją, 35 m., sirgusį ilgesnį laiką neišgydoma liga. Išgirdo ir gerai pažįstamą balsą: „Kaip tu, Petrai, begyveni? Sudiev! aš su jumis išsiskiriu". Tuojau regėjimas išnyko. Tas brolio pavidalo pasirodymas kaip tik supuolė su brolio mirtimi.

Tikrai nuostabus sapnas vieno Londono inžinieriaus, kurs turėjo Glasgove fabriką. Tarp šio fabriko tarnautojų buvo vienas Robertas Mackenzie, kuris inžinieriui buvo itin dėkingas.

Šit inžinierius sapnuoja, bevedąs derybas su vienu klijentu, kaip staiga atvyksta pas jį Robertas. Jis rūsčiai prakalbino tarnautoją Robertą ir pasakė neturįs dabar laiko. R. išėjo laukan, bet

po kelių minučių vėl grįžo. „Kodėl Tamsta toks įkyrus, juk matai, kad aš užimtas". — „Aš turiu su Tamsta, pone inžinieriau, būtinai pakalbėti. Aš turiu Tamstos prašyti netikėti tuo, kuo mane kaltins. Aš to nesu padaręs, ką man primes". — „Kokia piktadarybe būsi Tamsta kaltinamas?" — paklausė inžinierius. Jaunuolis akimirksniui sumišo, bet netrukus atsakė, keistai persimainiusiu veidu: „Tamsta tuojau tai sužinosi". Čia p. inž. pabudo. Jo žmona įėjo į kambarį ir laikė rankoj laišką. „James, — tarė ji drebančiu balsu: — turiu tau pranešti blogą naujieną — Robertas Mackenzie nusižudė". — „Negali būti", — tarė inž., prisimindamas ką tik girdėtus R. žodžius sapne. Inž. papasakojo savo žmonai nuostabų sapną, atvaizdavo išblyškusį, pakrikusį Rob. veidą, jo drebantį balsą, kuriuo tariamasis savižudis į jį kalbėjęs sapne. Tuo laiku, kai fabriko inž. kalbėjo su žmona, Rob. buvo jau negyvas. Jis išgėrė biure iš vieno butelio nuodingo skystimo, manydamas ten esant whisky (degtinė). Jį nugabeno į ligoninę, kur jis tuojau ir mirė. Anglijoj savižudybė laikoma piktadaryste. Todėl R. laikė savo pareiga įsakmiai pranešti inžinieriui, kuriam jis jautė daug dėkingumo, kad prieš jį iškelti kaltinimai neatitiks tiesos. Iš tikrųjų, iš pradžių buvo manyta, kad Robertas nusižudė, sąmoningai išgerdamas nuodingos rūgšties.

To paslaptingo reiškinio įdomūs aiškinimai ėjo Paryžiaus „metapsichikos žurnale". Vieni

metapsichikai yra įsitikinę, kad čia buvo telepatijos atsitikimas. Betgi senas prancūzų astronomas C. Flammarion tikrino, kad pas fabrikantą buvo atsilankiusi numirėlio vėlė. Mat, tarp Rob. M. mirties ir inžinieriaus sapno praėjo aštuoniolika valandų. Tai būtų buvęs per ilgas laikotarpis telepatinei „depešai" (žiniai) atvykti iš Glasgovo į Londoną[1]).

Kunigas Dontaz, klebonas Domdidiere, šalia Friburgo Šveicarijoj, liudijo, kad jis, būdamas 19 m. amžiaus, du kartu paeiliui sapnavo, kad jis mato savo seserį mirštančią. Jo tėvas pasirodė sapne ir tarė: „Tavo sesuo Jozefina merdi. Bet tavo motina dar nepatyrė tos skausmingos žinios". Rytojaus dieną, eidamas liciejun, gavo laišką paštu, tėvo rašytą, kuriame buvo pasakyta: „Tavo sesuo merdi Paryžiuje, bet tavo motina tos skausmingos žinios dar nepatyrė".

Prancūzų prof. Charles Demay iš Paryžiaus pranešė, kad 1912 m. liepos m. 16 d. atvyko pas jį draugas G. ir prašė jam padėti viename reikale. Tačiau prof. D. jo prašymo patenkinti negalėjęs. Tad draugas G. apleidęs jo butą visai nusiminęs vėlai vakare 23 val.

Naktį iš birželio 12 d. į 13 d. prof., būdamas Soulancourt (350 km. nuo Paryžiaus), sapne jaučia, kaip jis pats nuo Saint-Louis tilto nusileido

---

[1]) Ch. Richet. op. c. 381 psl.

į Seine pakrantę prie laivelio. Jis ranka palietė vandenį. Staiga pajutęs, jog kažkas įkando į jo rankos plaštaką, ištraukė ranką iš vandens; tai būta žuvies. Bet ta žuvis pasirodė beturinti galvą draugo G. Profesorius pabudęs iš miego instinktyviai pažiūrėjo į laikrodį — jau buvo 20 min. trečios valandos. Po kelių dienų profesorius D. sužinojo, kad jo draugas G. nuo Saint-Louis tilto šoko į Senos upę naktį iš 12 į 13 d. ir kad jo lavoną ištraukė iš vandens 20 min. trečios valandos ryto.

1895 m. M. Lukavskis iš Petrapilio, aukštas laivyno ministerijos valdininkas, kartą sapne save regėjo ant denio didelio laivo, kurs, susidūręs su kitu laivu, beviltiškai skendo. Šalia savęs matė keleivinį, bet pats nebegalėjo išsigelbėti ir turėjo žūti.

Šitokio regėjimo sapne paveiktas, vadinas, teks greitai žūti jūroj laivui sudužus, — jis sutvarkė savo šeimos reikalus. Per kelis mėnesius gal kiek pamiršo savo sapną. Netikėtai jam buvo įsakyta vykti į Juodosios jūros uostą. Leisdamasis į kelionę, tarė žmonai: „Manęs jau nebematysi". Po dviejų savaičių laivas „Vladimiras", kuriuo plaukė Lukavskis, susidūrė su kitu laivu ir nuskendo. Vienas išsigelbėjusių keleivių H. Heinicke vėliau pranešė, kad jis kelios minutės prieš mirtį matė skęstantį Lukavskį.

Ed. Reed, gamtos istorijos muziejaus direktorius, regėjo kapą su kryžium, ant kurio buvo

šitoks parašas: „Reed, 1910 m. lapkričio 7 d.". Savo regėjimą sapne papasakojo savo artimiesiems. Iš tikro, direktorius ir mirė 1910 m. lapkričio mėn. 7 d.

Hyslop paduoda savo knygose sekantį reikšmingą faktą.

1897 m. ponia D., kurios dukrelė Bettie buvo dvejų metų amžiaus, girdėjo daugel kartų paslaptingą balsą, kada tik mąstė apie savo dukters ateitį, — jai nieko nebereikės. Kada motina norėjo pirkti kurpeles, girdėjo tą patį įspėjantį balsą: „Tų daiktų jai nebereikės". Įvairiais momentais, tai sapne, tai dienos metu regėjo kūdikio lopšį, apsuptą liepsnos. Aštuonios dienos prieš katastrofą ji jautė degėsių kvapą, tuo tarpu kai namuose jokios ugnies nevartota. Vieną valandą prieš nelaimę jai buvo atėjusi į galvą mintis sunaikinti degtukus, matytus kambary. Bet ji tarė pati sau, — aš tai padarysiu tuojau, kai mano vyras čia ateis.

10 val. savo dukrelę Bettie paguldė lopšin ir paskui išgirdo balsą: „Išversk šieniką". Keliems momentams praėjus lopšys liepsnojo ir mažoji dukrelė mirtinai apdegė.

Grapienė Tučkova, rusų generolo žmona, sapne regėjo, dar prieš prancūzų įsiveržimą Rusijon (1812), kaip jos tėvas, vedinas sūnum už rankos, prisiartino ir tarė: „Tavo laimingos dienos pasibaigė: tavo vyras kris karo lauke prie Borodino". Šitoks sapnas pasikartojo paeiliui

tris kartus. Pagaliau ji paklausė vyro, kur yra tas Borodino? Generolas, be abejo, nežinojo, kur yra toks nežymus kaimas plačioj Rusijoj. Ir veltui buvo ieškota žemėlapy tokio vardo.

Keliems mėnesiams praėjus, kartą grapienės tėvas, vedinas už rankos kiek paūgėjusiu sūnum, įėjo kambarin ir pasakė, kaip ir tuomet sapne: „Tavo vyras jau žuvęs, jis krito karo lauke prie Borodino".

Gerai žinomas pranašiškas regėjimas princesės Conti. Princesė Conti miegodama regėjo savo rūmų dalį greit griūsiant ir matė didžiausiame pavojuje savo miegančius vaikus, nes jie turėjo būti neišvengiamai palaidoti griuvėsiuose. Širdis nerviškai plakė iš išgąsčio. Pabudusi pašaukė rūmų tarnaites ir nurodė trumpais žodžiais gresiantį pavojų vaikams. Tuojau įsakė tarnaitėms perkelti vaikus į jos kambarį. Buvo bandoma raminti, primenant, kad čia tik sapnas, kad jokio pavojaus nesama. Bet princesė griežtai pareikalavo jos klausyti. Guvernantės dar mėgino savo ponią atkalbėti nuo to sumanymo, po to, kai grįžo iš vaikų miegamojo, pranešdamos, kad vaikai ramiai miega ir būtų žiauru juos dabar žadinti. Tada princesė piktai į jas pažvelgė ir pareikalavo paduoti drabužius, norėdama pati eiti pas vaikus. Tąsyk tarnaitės nebedelsdamos pernešė vaikus motinos kambarin.

Tuo pačiu akimirksniu vaikų miegamojo kambario lubos įgriuvo.

Aiškiaregystė

Vokiečiai turi terminą Hellsehen, das zweite Gesicht, prancūzai — clairvoyance arba double vue. Graikai gi vadino teleidija (tele — toli ir idein — matyti), reiškia — tolimų dalykų, paslėptų daiktų regėjimą, mūsų pojūčiams nepriei-namą.

Tos rūšies nepaprastų fenomenų esmė yra ta, kad matomi paslėpti daiktai, kurių pojūčiais normaliai negalim patirti. Dažniausiai tai fenomenai, kurie vyksta toli nuo mūs arba yra net ateities dalykas. Gal reikėtų skirti erdvės ir laiko regėjimo fenomenai. Turima čia galvoj ne vien regėjimo, bet ir girdėjimo būdu patirti fenomenai. Objektai būna pasyvūs, o pats regėtojas — aktyvus asmuo.

Žinoma, kartais ir negalima griežtai skirti aiškiaregystės nuo telepatijos. Kai kurie tyrinėtojai, kaip Oesterreich, Baerwald ir k. visus Hellsehen fenomenus norėtų priskirti bendrai telepatijos faktų kategorijai.

Kas liečia regėjimą paslėptų daiktų, išsilenkiant erdvės formos, pastaruoju metu daryta su

mediumais visa eilė eksperimentų ir tuo būdu gauta gausios medžiagos metapsichikos mokslui. Čia minėtini tyrinėtojai J. von Böhm, A. Chowrin, G. Geley, Ch. Richet, N. Kotik, R. Tischner, W. v. Wasilewski ir k.

Atrodo, kad aiškiaregystės savumai glaudžiai susiję su žmogaus dvasine prigimtim. Europoj tokių individų, apdovanotų mažiau ar daugiau iš prigimties aiškiaregystės galia, sutinkama ypačiai katalikų airių, bretoniečių, Vestfalijos vokiečių tautose, o taip pat škotų, danų, skandinavų tautose.

Jau „psichinių mokslų draugija" ilgą laiką yra tyrinėjusi p-lę C., garsią tolimųjų daiktų matytoją. Buvo paskirta tam tikra komisija iš medicinos daktarų, mokslininkų ištirti nuostabiems psichiniams reiškiniams, susijusiems su p-lės C. asmeniu. Iš daugelio faktų čia patieksim Montpellier mieste paslėpto iždo atradimą.

Miręs senas karininkas, nenurodęs namiškiams, kur yra jo paslėptas turtas — pinigai. Pastangos surasti pinigus buvo tuščios. Vienas iš giminių, pravažiuodamas Paryžių ir patyręs apie p-lės C. sugebėjimą matyti paslėptus daiktus, nuvyko pas ją, prašydamas nurodyti paslėpto turto vietą. P-lė C. smulkmeniškai išklausinėjo apie velionies namus, gatvės vardą, namų numerį, butą, planą. Gavus tas reikalingas žinias, staiga užmigo somnambulės miegu ir dvasioj persikėlė į Montpellier miestą. Ir taip dvasioj perėjus apra-

šytus kambarius, sienoj surado slėptuvę, kur buvo įdėta dėžutė su pinigais. Prašytojas, gavęs nurodymus, kurioje vietoje reikia ieškoti paslėpto turto, grįžo iš Paryžiaus į Montpellier. Ir tikrai, nusakytoj vietoj surado paslėptą palikimą.

Iš panašių aiškiaregystės faktų seka išvada, kad paskirų individų sielos, neatsiskirdamos nuo kūno, natūraliu būdu gali turėti santykius su kitais asmenimis, o kartais su materialinio pasaulio objektais, jų nepatiriant penkiais kūno organais. Tiesa, šitoks santykiavimo ar regėjimo būdas nėra normalus, bet vis dėlto galimas. Tai rodo daugybė faktų, nuotykių. Garsus vokiečių rašytojas mistikas Goerres yra pastebėjęs: „Žmogaus dvasia nėra taip jau uždaryta savo kūne, kad jos regėjimo galia, esant tam tikroms aplinkybėms, negalėtų prasiskverbti pro tą medžiagos uždangą, vadinas, įžvelgti į daiktų gelmes ir pastebėti, kas slepias fenomenų esmėj" (Mystik, III t. 291 psl.). Bet patys faktai kalba aiškiau.

Dras Schrenck-Notzing darė eksperimentus su M. Resse. Būtent, ant keturių popierio lakštelių parašė po vieną klausimą, o paskui lakštelius susuktus sumaišė. Resse, nepaliesdama lakštelių, tiksliai ir greitai (4—5 min.) atsakė į klausimus gana intymius. Čia negalėjo būti minties išskaitymo ar įspėjimo, nes pats eksperimentatorius daktaras, sumaišius susuktus lakštelius, jau nebežinojo, kuriame lakštely parašė tą ar kitą klausimą.

J. Maxwell, darydamas panašius bandymus su M. Resse, gavo tuos pačius rezultatus. Anglų fizikas prof. H. Carington irgi nemaža darė panašių eksperimentų ir paskui tai smulkiai aprašė. Šit buvo surašoma klausimai, mediumui nedalyvaujant, ir tai klausimai buvo patiekti specialūs, gana intymūs, liečią šeimos gyvenimą. Be to, tie lakšteliai su klausimais buvo laikomi kišenėj.

Gamtininkas Vasilievskis darė bandymus su p-le B., kuri 5—10 minučių laikotarpy pasakydavo, kokie daiktai sudėti gerai paslėptoj dėžutėj. Tik ji turėdavo rankomis prisiliesti paketo. Taip pat nurodydavo kuo įvairiausius daiktus, paslėptus paketuose, kuriuos paruošdavo seansui visai pašaliniai asmenys; ir pačiam p. Vasilievskiui nebuvo žinoma, kas sukrauta tuose paketuose. P-lė B. pasakydavo ne vien daiktą, jo formą, iš kokios medžiagos tas daiktas padarytas, bet nurodydavo ir metalo rūšį ir t.t.

Dr. Grasset, Montpellier medicinos fak. profesorius, ir dr. Ferroul darė bandymus su viena moterim.

Profesorius parašė: Le ciel profond reflète en étoiles nos larmes; car nous pleurons ce soir de nous sentir trop vivre. WKOB. Kaiser. Montpellier 28 octobre, 1897. Popierius su tuo tekstu buvo suvyniotas rašto vidun, apdėtas nepermatomu popierium, užlipdytas lako antspaudu. Ir dar įdėtas į didesnį voką. Ir tas vokas paštu nusiųstas

dr. Ferroul'iui, kurs ir patiekė tai moteriškei, pats irgi nežinodamas turinio. Nežinomo rašto turinį moteris tiksliai perskaitė. Siuntinys neliestas buvo grąžintas dr. Grasset su lydimuoju mediumo tekstu, kurs visai atitiko paslėptojo rašto turinį. Protokolas surašytas Montpellier mokslų akademijos posėdy.

Varšuvoj buvo išgarsėjęs lenkas Steponas Osovieckis, kurį tyrinėjo žymūs mokslininkai. Dr. Geley iš Paryžiaus žurnale „Revue metapsychique" 1922 m. Nr. 4 aprašė keletą seansų su Osovieckiu.

Prof. Richet man įteikė laišką, su lako antspaudais, įdėtą dar į du voku. Mediumas Os. laišką savo rankose laikė 15 min., po to, jį grąžindamas, tarė: „Aš matau, aš jau žinau". Ir pasakė laiško turinį. Iš visos eilės atliktų eksperimentų su Osovieckiu išaiškėjo sekantieji rezultatai. Os. gali lengvai skaityti laiško turinį, normaliai kūno pojūčiams, t. y. akims, neprieinamą. Bet skaito taip, tartum laišką regėtų savo akimis. Jo clairvoyance galia atrodo ta pati, nors raštas būtų pridengtas 3 cm. švino sluoksniu ar keletu popieriaus lankų, ar būtų paprastame voke. Kliūtys skaitymui čia neturi jokio vaidmens. Raštas galėjo būti sulankstytas ir įdėtas į švino vamzdelį ir vis dėlto buvo perskaitytas. Tenka pažymėti, kad p. Osovieckis nėra profesionalas mediumas. Dr. v. Schrenck-Notzing irgi tyrinėjo Osovieckį.

Tarptautiniame psichinių tyrinėjimų kongrese

Varšuvoj 1923 m. rugsėjo m. buvo patiektas laiškas, parašytas Londone ir perduotas dr. Geley, kurs jį panaudojo seansui. Osovieckis tą laišką perskaitė ir sulig jo žodžiais buvo surašytas protokolas. Paskui laiškas buvo atidarytas ir kongreso dalyviams perskaitytas. Laiško ir protokolo tekstas vienas antrą visai atitiko. P. Osovieckis tuo pačiu vienodu lengvumu skaito raštą, parašytą seansui čia pat jam dalyvaujant, ar raštą, pagamintą eksperimentistų nedalyvaujančių posėdy ir pačiam mediumui nežinomų. Atrodo, kad Osovieckiui nesvarbu, ar seanso dalyviai žino paslėpto rašto tekstą, ar visai nežino.

Tačiau buvo konstatuota, kad p. Osovieckis negali perskaityti, regėti paslėpto teksto, jei tas raštas yra spausdintas ar mašinėle rašytas.

Šitoks psichometrijos galios ribotumas gana charakteringas ir sunkiai išaiškinamas. Kame gi glūdi šitokio regėjimo „mechanizmo" priežastis— taip ir lieka paslaptim.

Įdomu, ką mano apie savo sugebėjimą skaityti paslėptą raštą pats Osovieckis. Yra galimas dalykas, sako jis, kad aš esu apdovanotas ypatingo jautrumo galia (hyperestezija). Aš pradedu tuo, kad protinio galvojimo procesą pašalinu ir remiuos savo subjekto visais išvidiniais dvasios pajautimais. Aš pripažįstu, kad ši sąlyga pagrįsta mano nesvyruojančiu tikėjimu, kad visos žmonijos dvasinis pradmuo vieningas. Aš persikeliu į naują ypatingos rūšies dvasios būklę,

kurioj būdamas matau ir girdžiu be atodairos į erdvės ir laiko sąlygas. Kai aš skaitau po lako antspaudais paslėptą raštą ar surandu pamestus daiktus, ar darau tai, kas vadinama psichometrija, — mano pajautimai tie patys: momentui netenku tam tikro elastingumo, temperatūra pakyla, širdies pulsas nebereguliarus, — ir mąstymo procesas sustoja. Savo rūšies elektriško fluido srovė akimirksniui perima mano sąnarius; tai trunka keletą sekundžių. Po to nušvinta mano prigimtis. Aiškūs paveikslai slenka pro akis. Aš matau žmogų, kurs laišką parašė, ir žinau, ką jis parašė. Aš matau daiktą tuo momentu, kada ir kame jis pamestas, su visomis smulkmenomis, arba juntu visą istoriją, praeitį to daikto, kurį laikau rankoj. Vizija būna ūkanota ir pasidaro pagaliau dideliai aiški. Aš turiu labai įtempti savo jėgas, kad pajusčiau visas smulkmenas. Tą ypatingą regėjimo būklę kartais pasiekiu per kelius akimirksnius, o kartais reikia laukti ištisomis valandomis. Tai pareina daugiausia nuo seanso dalyvių. Netikėjimas, skepticizmas arba net seanso dalyvių sukoncentruotas dėmesys į mano asmenį daro nebegalimą skaitymo pasisekimą ar pajutimą. Kada Tamsta dalyvavote susirinkime, įvykusiame Varšuvos metapsichikos institute, esu tikras, kad tas lengvumas ir greitumas, su kokiu aš perskaičiau abu laišku, priklausė nuo visų susirinkimo dalyvių simpatiškos dispozicijos, nuo bendros harmonijos. Tai ir

visa, malonus Daktare, ką aš galėjau pastebėti eksperimentų metu, kas liečia mano išvidinius išgyvenimus.

Jus pastebėjote, kaip aš kartais nusivildavau. Man dar toli iki tobulumo, bet tikiu vieną gražią dieną jį pasiekti. Tikėkit manim: visa, ką pasakiau Tamstai, buvo gerai apgalvota".

Tenka manyti, kad šitoks žmogaus psichikos sugebėjimas nepareina iš sąmoningos inteligencijos fiziologiškojo proceso: tai nėra neuro-smegenų funkcija. Nuostabi dvasinio regėjimo galia iš tikrųjų yra nepriklausoma nuo erdvės ir laiko.

Aiškiaregystė, kaip ir kiti metapsichiniai sugebėjimai, turi mums ne praktinės, o filosofinės reikšmės, vadinas, parodo tartum naujoj šviesoj, kokia iš tikrųjų yra žmogaus prigimtis. Tad ir garsusis filosofas Ed. v. Hartmann šiaip apibūdino Hellsehen: Fähigkeit zum geistigen Überspringen von Raum und Zeit.

„Klasiškoji psicho-fiziologija" tokių fenomenų neįstengė suprasti ar įvertinti moksliškai. O naujoji metapsichika kaip tik rodo, kad žmogus individas yra kur kas daugiau kaip paprastas organizmas.

Mr. Middleton, viceprezidentas Akron-Kanton gelžkelių bendrovės, norėjo vykti Amerikon ką tik pastatytu laivu „Titanic" ir jau buvo užsisakęs laive vietą. Šit naktį sapne mato, kaip „Titanic" skęsta, daug žmonių vandeny kovoja su

mirtim. Sekančią naktį vėl pasikartojo tas pats baisus sapnas. Tokių įspėjančių sapnų paveiktas M. atsisakė pasinaudoti turimu laivo bilietu ir nebeplaukė „Titanicu".

Aiškiaregystės pavyzdžių yra daug surinkęs ir plačiau aprašęs Lozanos univ. teisių prof. L. Kuhlenbeck: Spaziergänge eines Wahrheitssuchers im Reiche der Mystik. 1899.

Prof. dr. zur Bonsen yra išleidęs vertingą veikalą: Das zweite Gesicht. IV leid. 1916.

Kartą važiavo arkliais du ponu. Staiga arkliai sustojo ir vežikas, raginamas arklius varyti, tarė: negaliu! Priešais mūs vežimą su karstu važiuoja ir mums kelio neduoda prasilenkti — dar paaiškino vežikas. Tuomet atsistojo ponai vežime ir tikrai pamatė priešais save vežimą su karstu pačiame kelio vidury, taip kad nebuvo galima prasilenkti nei dešinėn, nei kairėn. Kada mes, sako, kalbėjomės apie vežiko su karstu neatidumą, staiga laidotuvių vežimas dingo. Šiuo regėjimu keleiviai buvo be galo sujaudinti, kai įsitikino vežimą su karstu dingus. Išbalęs iš išgąsčio vežikas tarė drebančiu balsu: „Vienas iš mūsų tuo keliu važiuoja paskutinį kartą". Ir tikrai, vienas iš tų dviejų važiavusių ponų, nors buvo visai sveikas, tuojau mirė.

Kaip aiškinti panašius fenomenus? Prof. zur Bonsen mėgina aiškinti prigimtiniu būdu, tačiau, jausdamas tokių aiškinimų nepakankamumą, ape-

liuoja į pasąmonį (Unterbewusstsein), iš kur pareina ir aiškiaregystės fenomenai. Tenka pasakyti, kad pasąmoniu gali remtis dabarties ir praeities fenomenai. O aiškiaregystėj mes susiduriam net su ateitim. Kaip gali žmogaus dvasia pajusti, kartais net su visomis detalėmis, būsimuosius įvykius? Kaip gali būsimieji dalykai, kurie dabar neegzistuoja ir kurių atsiradimui nematyt pagrindo, veikti sielą, pasąmonį ar pagaliau pojūčius taip ryškiai ir neklaidingai, lyg kad būtų gyvenamojo momento realybė? Galų gale ir prof. zur Bonsen neranda atsakymo, o pataria pasitenkinti pačiu faktų konstatavimu. Aiškiaregystė lyg sapno pavidalu mums parodo būsimos tikrovės paveikslą. Tai — be galo stiprus nujautimas, tartum pajustos tikrovės ekspliozija. Tokio individo siela, prof. Bonsen'o manymu, tarsi paskęsta universumo gelmėse ir iš ten semias sau aiškiaregystės paveikslus. Aiškiaregystė kaip tik parodo žmogaus sielos dvasiškumą.

Prof. dr. zur Bonsen kitame veikale „Neuere Vorgeschichte" (1920) yra aprašęs 43 aiškiaregystės nuotykius iš Vestfalijos krašto.

Šit vienas vienuolyno gvardijonas grįžta iš tolimesnės kelionės. „Iš toli pastebėjau, — rašo jis, — šviesą laukiamajame vienuolyno kambary. Buvau nustebintas tokią vėlyvą valandą svečių atsilankymu ir paklausiau vartininko, kas yra svečių kambary. Man buvo atsakyta, kad jis

nieko nežinąs. Tad turiu pats pažiūrėti — tariau pats sau. Pravėriau duris ir keletą žingsnių priekin žengiau. Ir žiūriu — ant neštuvų guli vienuolis tėvas N. Išsigandęs duris vėl uždariau ir, kalbėdamas poterius už mirusiojo vėlę, nuėjau į savo kambarį. Sutikęs koridoriuje budintį vienuolį, paklausiau: kas atsitiko su tėvu N., kodėl jo lavonas padėtas svečių kambary? Vienuolis nepaprastai nustebęs man pasakė: Tėvas N. sveikas — jis čia pat! Ir tikrai, tėvas N. tuojau atėjo ir pasisveikino su manim. Tąsyk nustebęs aš stovėjau ir nebežinojau, ką bekalbėti. Ir praėjo keletas mėnesių, o tėvas N. ir toliau buvo sveikas. Pamažu ėmiau pamiršti savo regėjimą.

Po dvejų metų tokiose pat aplinkybėse vakare grįžau iš kelionės. Vėl pamačiau svečių kambary šviesą ir pakartotinai klausiau, kodėl nelaiku priimami svečiai. Nieko nelaukdamas įėjau į kambarį ir pamačiau tą patį veidą, tik šį kartą tėvas N. tikrai buvo miręs ir buvo padėtas ant neštuvų. Dėl įvairių kliūčių ir nepatogumų, kaip paaiškėjo, mirusiojo tėvo N. kūną teko pašarvoti neužimtame svečių kambary.

Viena moteris našlė patiekė raštu prof. Bonsen'ui savo vyro tragiško likimo aprašymą. Būtent, 1909 m. rugsėjo m. 13 d. ji su savo vyru, dideliu sporto mėgėju, važiavo per Olandiją. Viename miestely juodu sustojo pailsėti ir pietų pavalgyti. Namų šeimininkas nurodė valgomąjį. Vyras ėjo pirma, o žmona sekė koridoriu

paskui jį. Staiga aš pati nepajutau, — rašo ji, — kaip išgąsčio pagauta surikau, nes jaučiaus patekusi į klaikias tamsybes. Priešais mane ant žemės buvo padėtas karstas, o jame gulėjęs lavonas atrodė visai panašus į mano vyrą. Prie karsto degė žvakės. Aš tartum suakmenėjau prie durų. Mano vyras, išgirdęs mano surikimą, atsigręžė ir teiravosi, kas su manim atsitiko. Vizija dingo. O aš jau stovėjau salėj prie lango ir buvau, kaip man tikrino, mirtinai išbalusi. Savo regėjimą papasakojau savo vyrui ir ten pat buvusiam tarnui.

8 dienom praėjus, rugsėjo m. 20 d., mano vyras tragiškai žuvo auto katastrofoj. Tarp 2—$2^1/_2$ val. pietų laiku ties vienu viešbučiu, kur ištiko jį mirtis, jojo kūnas buvo dedamas į karstą ir gal pusvalandį turėjo gulėti ant žemės, kol buvo galima su karstu nešti į laidojimo vietą.

Savo laiku nemažo susidomėjimo tos rūšies fenomenais sukėlė Du Prel savuoju veikalu „Entdeckung des Seelenlebens", o taip pat G. Stutzeris, „Geheimnisse des Seelenlebens". Paminėtųjų veikalų autoriai buvo išėję moderniosios minties mokyklą ir vėliau susidūrė su sielos pasaulio paslaptimis.

Kaip pavyzdį tolimo regėjimo į savo gyvenimo ateitį galim čia paminėti tokius faktus.

1912 m. vasario mėn. kiniečių misijonierius Wand'as aprašė kito draugo misijonieriaus gyvenimą laikrašty „Mitteldeutsche Volkszeitung".

Prieš 20 m. sirgdamas sunkia drugio liga, būdamas be sąmonės, tas misijonierius regėjo visą ateinantį savo paties gyvenimą. Ką jis buvo regėjęs ligos metu, visa kuo smulkiausiai įvyko, išsipildė. Matė, sakysim, ir vieną bažnyčią, kurią pasveikęs pastatys, bet, deja, nebus lemta jos baigti, nes birželio mėn. tuo metu turės, kaip ir kiti jo broliai, bėgti į Tsingtau, vokiečių kolonią. Bet pasiekęs Tsingtau patirs daugiau vargų ir kentėjimų. Miestas bus bombarduojamas priešo laivų ir taip iš gražaus miesto beliks pusiau griuvėsiai. Iš sausumos pusės prie išgriauto miesto artinsis kariuomenė, todėl ir iš ten turės misijonierius bėgti, keltis į saugesnę vietą (Japoniją) ir t.t. Ilgesnį laiką minimas misijonierius turėjęs pasilikti tarp svetimųjų grįš pagaliau į Kiniją, kurioje atras savo pradėtą statyti bažnyčią tokiame pat stovy, kaip paliko. Dabar bažnyčią statyti jis baigs. Gyvenimo galas tragiškas. Viename negyvenamame klony jį nužudys šeši plėšikai".

Iš tikrųjų, to misijonieriaus ateinančio gyvenimo 20 m. laikmetis visai atitiko jo paties regėjimą.

Žinomi ir aprašyti buvo regėjimai moters von Ferriem, kuri 1897 m. regėjo vėliau už trijų metų įvykstančią didelę nelaimę Bohemijoj Brüxe kasyklose. Regėtoja moteris ją smulkmeniškai nupiešė, pažymėdama net vietų vardus ir t.t.

Prancūzijoj XVI amž. gyveno garsus regėtojas gydytojas Nostradamus, kurs nupiešė Prancūzijos istorinę ateitį, nors vietomis neaiškiai, miglotai, kad, sako, nesukeltų nerimo savo tautiečiuose. Jo regėjimus žinovai stengėsi identifikuoti su gyvenusiais istoriniais asmenimis.

1571 m. popiežius Pius V, Vatikane būdamas, yra matęs krikščionių laivyno pergalę kare su turkais jūrėse ties Lepantu. Popiežius, kalbėjęs su kardinolais, ūmai pertraukęs kalbą ir pribėgęs prie lango; ramiai valandėlę pastovėjęs ir paskui džiaugsmingai taręs kardinolams: „Padėkokim Dievui, nes šią valandą mūsų laivynas kovojo su priešais, kuriuos visai sumušė".

Wuerzburgo benediktinų abatas šv. Makarijus, būdamas audiencijoj pas popiežių Eugenijų IV, staiga pasijutęs neramus. Klausiamas, kas jam pasidarė, atsakęs, kad tą momentą sugriuvęs jų vienuolyno bokštas. Iš tikrųjų, vėliau sužinojo, kad tuo metu bokštas sugriuvęs.

Olandas mokslininkas dr. R. Redingius žurnale „Zeitschrift für Parapsychologie" (1927 m.) duoda keletą pranašiškų regėjimų. Vienas senesnio amžiaus vyras pranešė spalių m. 21 d. savo šeimai, kad jis spalių m. 31 d. mirs.

Nors jis nesirgo, tačiau jo namiškiai, turėdami galvoj jo nelemtus pranašavimus, pakvietė gydytoją. Gydytojas rado jį visiškai sveiką, nekonstatavo jokios organiškos ligos, išskyrus nuo daugelio metų jaučiamą lengvą plaučių bronchų

uždegimą. Širdis veikė normaliai. Spalių mėn. 29 d. senis vėl pakartojo savo pranašystę, papildydamas, kad sp. m. 31 d. lygiai vidurnaktį jis mirsiąs ir kad mirties jis nebijąs. Mirties agonija — lengvas apsnūdimas. Dar spalių m. 30 d. jis buvo visai sveikas. 31 d. pajuto kairiajame šone skaudėjimą. Paskui temperatūra pakilo ligi 40°. Pusiau dvyliktą val. nakties ligonis teiravosi, kiek dabar laiko. Jo žmona tyčiomis, klaidindama, pasakė, kad jau beveik baigias 2 v. Ligonis energiškai ginčijo ir kartojo pabrėždamas, kad lygiai 12 val., kaip buvo pranešęs, jis išsiskirsiąs su šiuo pasauliu. Punktualiai pačiame vidurnakty dar pažvelgė, pakelta ranka rodydamas į sieną, kad jo valanda jau atėjo. Ir ramiai mirė.

Kitas gydytojas tame pačiame mokslo žurnale referuoja panašų nuotykį. Tai buvo pacientas 39 m. amžiaus, sirgęs sąnarių aštriu reumatizmu.

Po 15 dienų ligos sąnariai buvo labai ištinę ir jis jautė didelį skaudėjimą. Be galo nustebo gydytojas, kai rytojaus dieną savo pacientą rado pasveikusį, nebeturintį karščio, jau vaikščiojantį, kaip jis nustatė, gerai apžiūrėjęs ligonį. Sveikuolis juokaudamas pasakojo, kad naktį jojo tėvo laiminga dvasia jam pasirodžiusi, palytėjusi jo kūną, ir tuo būdu visi ligos ženklai ir skausmai staiga pranykę.

Bet toji tėvo dvasia jam kartu pranešusi, kad jis tą patį vakarą, lygiai 9 v. punktualiai, mirs. Pietų laiku pasveikęs ligonis prašė duoti bifštekų su bulvėmis. Kadangi karščio nebeturėjo, tai jo prašymas ir buvo patenkintas. 8 v. vakaro atėjo gydytojas pas savo pacientą. Sveikuolis ir jo šeima kartu su gydytoju juokavo, kalbėjosi. Bet 9 v. baigiantis sveikuolis tarė: mano valanda jau atėjo! Atsisveikino su žmona, su kitais artimaisiais ir atgulė į lovą. Dar kartą pasakė „sudiev" ir jau nebesujudėjo. Gydytojas iš pradžių pamanė, kad jo buvęs pacientas daro klaikius juokus, kol pagaliau konstatavo neabejotinus mirties pažymius.

Garsusis italų tapytojas Giovanni Segantini sukūrė alegorišką paveikslą, kuriame buvo atvaizduota mirtis. Sniegu pridengtoj lygumoj stovi nuošali kalnų trobelė, o priešais matyt karstas. Vieną kartą dailininkas sapne save regėjo jau karste. Savo sapną papasakojo žmonai. Kelioms dienoms praėjus susirgo aštriu peritonitu ir po dviejų savaičių regėjimas sapne virto realybe. Segantini kūnas jau gulėjo karste. Laidotuvių aplinkybės taip supuolė, kad kalnų trobelė prie Maloja visai atitiko regėtąjį mirties paveikslą.

Telepatija

Telepatija reiškia tolimų įvykių nujautimą. Telepatija — tai fenomenas, kurs iš plačios okultizmo srities, gal būt, dažniausiai konstatuojamas.

Spontaniški telepatijos reiškiniai, kaip šit mirštančiųjų pranešimai apie save, turi tartum giliai mistišką pobūdį, ir todėl neretai čia norėta matyti veikimas jau išsiskyrusiųjų su šiuo pasauliu sielų.

Mokslo atstovai telepatijos reiškinius vis daugiau pripažįsta. Kad mylimas asmuo savo mirties valandą gali pasirodyti savo artimiesiems — tuo tikėjo net Al. v. Humboldt'as. Telepatiją pripažįsta mokslininkai tyrinėtojai Tischner, Oesterreich, A. Ludwig, Walter, Illig, Baerwald, Seitz ir k. Net toks skeptikas filosofas Dessoir (Berlyno univ.) mano, kad telepatijos fenomenai yra galimi.

Telepatija yra žmogaus dvasios sugebėjimas veikti kitus toli esančius asmenis, iššaukti juose žinios pranešimo įspūdį, kartais net išorine pojustine forma.

Kokiomis sąlygomis toks tolimas psichinis pranešimas, tartum bevielis telegrafas, yra galimas, lieka ligi šiol neišaiškinta paslaptim.

Patyrimas moko, kad tokie pranešimai dažniausiai esti liūdni: jie pareina iš sunkiai sergančiųjų, mirštančiųjų ar dideliam pavojuje esančių valios.

Kad telepatijos esmė kiek geriau išaiškėtų, tenka turėti galvoj hipnotizmo faktai. Jau hipnozės reiškiniai duoda galimybės konstatuoti tą nuostabų, savotišką psichinio gyvenimo procesą, įsisąmoninant, kokių slėpiningų jėgų besama žmogaus dvasioj. Sąmoningas ar nesąmoningas minčių perdavimas ir telepatijoj turi tam tikrą vaidmenį. Eksperimentiniu būdu galima tai patikrinti. Intensyvus sukoncentruotas mąstymas, įtempta dvasios sugestija gali pasiekti nužiūrėtą tikslą.

Ir elektros radio bangos nuostabiu būdu virpėdamos perduoda erdvėje toli esančiam priimtuvui aparatui tam tikrus garsus. Rasit, ir mūsų tvirtos mintys, panašiai į radio bangas, tartum virpėdamos, pasiekia jautresnes sielas. Be abejo, tai vien patogi hipotezė. Prancūzų mokslininkas Ch. Richet tokią hipotezę norėtų šiaip apibūdinti. Esama gamtoj, girdi, virpėjimų, galinčių pažadinti ar paveikti žmogaus pasąmonį, ir tuo būdu gaunama reiškiniai, normaliu pojustiniu patyrimu nepasiekiami. Tad Richet daro iš-

vadą, jog esama dar kitokių prigimtinių jėgų, kurių mes tuo tarpu nežinome.

Galimas ir kitoks pažinimo procesas, skirtingas nuo pojūčių patyrimo. Tam tikri individai, apdovanoti ypatingu psichiniu jautrumu, gali pagauti, priimti iš toli einančius virpėjimus. Mūsų radiofono laikais esama tendencijos telepatijos fenomenus aiškinti fizikaliai. Materialistinis galvojimas čia prileidžia galimybę tam tikro telepatinio spinduliavimo, vykstančio erdvėj tolimoj distancijoj.

Tačiau grynai fizikalia teorija anaiptol negalima išaiškinti telepatijos fenomenų. Nūdieninė naturfilosofija nesitenkina siauru materialistiniu aiškinimu. Juk telepatija yra perdavimas psichinių sielos turinių sielai. Gali tai būti mintys — pranešimai, norai ar jausmai; tai psichinio aukšto aktyvizmo funkcija.

Tübingeno univ. žinomas filosofas Oesterreich pastebi, kad psichės prigimtis rodo, jog anapus mūsų pojustinio patyrimo dar gali būti nuostabių realybių, kurių įsakmiau apibūdinti mes neįstengiam. Psichiniai išgyvenimai mums, girdi, patikrina metafizinę galimybę, nors tai ir lieka anapus patyrimo ribos. Apie tokias **realybes,** kokių neįstengiam apspręsti savo proto sąvokomis, juk kalbėjo ir Claude Bernard († 1878), didysis fiziologijos mistras, vadindamas tai reikšmingu terminu „Sublimitės de l'ignorance" (nežinojimo didenybės).

Tad žiūrėkim faktų.

1914 m. rugsėjo m. 26 d. N. žuvo karo lauke. Tą naktį iš 25 d. į 26 d. ryto 2 val. sesuo regėjo, kaip jos brolis karys prisiartino prie lovos ir ištiesė ranką, norėdamas tarti paskutinį „sudiev". Po to jis apleido kambarį, sesuo gi dar girdėjo, kaip durys užsidarė. Tą dieną sesuo jautės labai blogai. Kada namiškiai stengės ją raminti, teiravos jos liūdesio priežasties, ji tarė: „Aš manau, kad su mano broliu Juozu kas nors negera atsitiko: arba jis sunkiai sužeistas, arba jau miręs". Ir papasakojo, ką ji buvo regėjusi. 14 d. praėjus atėjo žinia, kad jos brolis iš 25 d. į 26 d. žuvo nakties kautynėse.

Viena moteris praneša, kad ji rugp. m. 15 d. 1915 m. po pietų tarp 5–6 val., milždama karves, kai norėjo eiti prie paskutiniosios, staiga išvydo čia pat ant žemės, gulintį ant šiaudų, savo sūnų kareivio uniforma; galva buvo nusvirusi ant kairiojo peties, o jo kojos buvo ištiestos prie kibiro. Motina sušuko: „Juozai, Juozai!" Tuo pačiu akimirksniu paveikslas išnyko. Motina pranešė namiškiams: „Mano Juozas miręs. Visą dieną aš mąsčiau apie jį". Velionies draugas vėliau pranešė, kad Juozas tą dieną (rugpiūčio 15 d.) po pietų 5 val., netoliese sprogus minai, buvo užmuštas; prieš tai visą popietį kalbėjęs apie savo namus.

1917 m. vieno fabriko vyresniojo darbų ve-

dėjo motina mirė plaučių uždegimu, turėdama 39 metus. Sūnus studijavo svetur aukštojoj mokykloj. Gruodžio m. 12 d. skubiai buvo iškviestas atvykti pas sunkiai sergančią motiną. Bet rado ligonį tiek nusilpusį, kad nebegalėjo susikalbėti. Atrodė, kad norėjo kažką pasakyti, bet tuo pat akimirksniu mirė. Tai įvyko gruodžio m. 12 d. $3^1/_2$ v. ryto. Trims dienoms praėjus po laidotuvių sūnus pajuto ryto metą kambary lyg smarkaus vėjo ūžimą. Jis pakėlė akis ir išvydo visą kambarį spindinčioj šviesoj. Kambario vidury buvo apskritas ugnies ženklas, kur pačiame centre buvo matyt motinos paveikslas, ryškiai matyti galva ir krūtinė. Galvos plaukai buvę palaidi. Šaltas prakaitas, sako, mane išpylė. Tai atsitiko tėvų namuose. Ten pat miegojo ir teta. Kai ryto metą atsikėlęs ėjęs pro tetos kambarį, išgirdęs išgąstingą šauksmą. Ir teta, mirusios sesuo, gulėjusi lovoj išbalusi lyg drobė ir, kaip paaiškėjo iš jos apsakymo, regėjusi irgi tą pat. Iš tėvo ir namų šeimininko patyrė, kad ir juodu regėjo motiną. Šeimininkas papildė, kad jis išgirdęs bildesį, girdėjęs jį šaukiant vardu ir taip buvęs pažadintas iš miego. Sūnus dar kartą po kelių dienų matė motiną pasirodant ir kaip tik tą pačią rytmečio $3^1/_2$ valandą. Kambary šiuokart visą naktį degė lempa. Tarp degančios lempos ir paties pasirodymo aštraus spindėjimo kaip ir susidarė kokia siena.

Teta pusmečio laikotarpy regėjo dar kartą. Paskui išsikėlė į kitą kambarį gyventi.

Vieną vakarą N. šeimos nariai buvo drauge viename kambary. Sūnus visiems garsiai skaitė apysaką. Tuo metu tetos fotografija staiga krito nuo sienos žemėn. Ji, kaipo vienuolė, darbavosi tolimame misijų krašte Afrikoj. Atvaizdo stiklas visiškai sudužo. Visi išsigando. Pats atvaizdas buvo pakeltas nuo žemės. Didžiausiam visų nustebimui konstatuota, kad vinis sienoje tvirtai tebesilaikė, kaip lygiai iš atvaizdo rėmų viršaus nebuvo ištrūkęs vielos kablelis. Visi tuo be galo stebėjosi. O motina nusiminusi tarė: „Tai jau tikra, kad su teta kažkas negera atsitiko — tai ji mums norėjo pranešti".

Niekas tokiam pareiškimui neprieštaravo. Nuostabus fenomenas visą šeimą giliai sujaudino. Trims mėnesiams praėjus buvo gauta laiškas iš vienuolyno vyresniosios, kad 1914 m. vasario m. 12 d. 9 v. vakaro sesuo vienuolė, trumpai tesirgusi tropiško drugio liga, mirė. Vadinas, mirė tą pačią valandą, kada jos fotografija nukrito nuo sienos[1]).

Moteris K. su savo seserim drauge gyveno Magdeburge. Kartą jos abidvi vaikščiojo darže ir rinko pupas. Tartum įkvėpimo pagautos

---

[1]) Prof. Dr. Feldmann, Okkulte Philosophie. 1928, 54 psl.

vienu akimirksniu abidvi atsigręžė ir nustebintos sušuko: „Ten stovi mūsų tėvas“. Senas tėvas, kaipo pirklys, gyveno viename mažame Brandenburgijos miestely ir, kiek žinojo dukterys, buvo visai sveikas. Dabar jį matė bestovintį prie sodno namelio, naktiniu apsiaustu, galva pridengta raudona skepeta. Jos skubėjo eiti prie to namelio, bet nieko nebematė. Namelio durys buvo užrakintos. Popietiniu metu seserys gavo telegramą iš tėvo namų šeimininkės apie tėvo mirtį.

Vėliau sužinojo, kad tėvas sėdėjo krėsle, kai jį ištiko stabas. Kad atvėsintų jo galvą, šeimininkė ir buvo užmetusi šlapią raudoną skepetą ant jo galvos.

Lordas Beresford geg. m. 4 d., plaukdamas tarp Gibraltaro ir Marseille, savo kabinoj regėjo taip ryškiai karste paguldytą savo tėvą, kad tartum būtų buvę už kelių žingsnių. Tai papasakojo savo draugams. Atvykęs į Marseille, sužinojo, kad jo tėvas buvo miręs balandžio m. 29 d., o jo laidotuvės įvyko gegužės m. 4 d.

M. Berget, fizikos profesorius Paryžiaus Sorbonoje, pranešė, kad jo motina, būdama dar jauna, kartą netikėtai išgirdo balsą savo darugės, gyvenusios tuo laiku toli nuo Paryžiaus. Išgąsčio buvo taip perimta, jog kuriam laikui neteko sąmonės. Atgavusi sąmonę tarė: „Tai baisu — Amelija jau mirusi“. Ir tikrai, vienuolė Amelija, gy-

venusi tuo metu Strasburgo vienuolyne, kaip tik tuo pačiu momentu ir buvo mirusi.

Müncheno ligoninėj 1918 m. buvo slaugomas vokiečių aviacijos kareivis, susirgęs plaučių uždegimu. Pusiaunaktį jis išbėgo į ligoninės kiemą ir somnambulizmo būklėje jis save regėjo skrendant ligi pat Schlesheimo, kur pamatė nakties sargyboj stovint savo draugą N., iš išgąsčio drebantį. — O, tai tu, mielas drauge, tarė sargybinis, ko čia dabar atvykai?" Rytojaus dieną manydamas, kad nakties regėjime galėjo būti kas nors realaus, parašė laišką savo draugui, papasakodamas savo patirtus įspūdžius. Tuo pačiu laiku, kaip rodo paštų antspaudai, draugas N. irgi parašė laišką į Münchenį, pranešdamas, kad pereitą naktį, būdamas sargyboj, jis regėjęs jįjį priešais ateinant ir net taręs: „Ar tai tu, Juozai?" Aš, rašo N., aiškiai girdėjau tavo balsą. Ir taip laiškai apsilenkė kely.

Mis M. Wilson, 17 m. amžiaus, išauklėta viename Belgijos katalikų vienuolyne, besirengdama kalbėti vakarinius poterius, beveik jau atsiklaupusi, pamatė ateinant savo dėdę Oldham'ą. Tuo buvo be galo nustebinta.

Dėdė jai pasakė, kad reikia melstis už jį, nes jis revolverio šūviu pats sau atėmęs gyvybę dėl nepavykusios meilės. Per dvi sekančias dienas vizija pasikartojo. Mergaitė jautė net rankos palytėjimą. Kiek vėliau mergaitė sužinojo, kad jos dėdė tikrai nusišovė dėl nepavykusios meilės.

M. Mc. Cready, „Daily Telegraph" direktorius, būdamas bažnyčioj vieną sekmadienį, pajuto keistą nerimastį, tartum kažkoks balsas šnabždėjo ausin: „Grįžk savo įstaigon". Įsakymo tonas buvo tiek stiprus, kad direktorius iš bažnyčios bėgte išbėgęs, tarsi koks beprotis. Atvykęs laikraščio biuran, nustebino savo bendradarbius redaktorius. Atidarius gretimosios salės duris, pamatė visą kambarį liepsnoj. Dūmai veržės pro atidarytas duris. Tačiau dar buvo galima gaisrą lokalizuoti.

Dr. Bock vieną vakarą su broliu klausėsi koncerto Münchene. Pertraukos metu gydytojas pamatė motinos veidą, ją pačią gulinčią lovoj, mirtinai išbalusią su kryžium rankose.

Įsitikinęs motinos mirties realumu, jis norėjo išeiti iš salės. Bet brolis, nejausdamas tos baimės, tikrino motiną nesergant. Bet dr. Bock tarė: „Mano motina tikrai mirė, aš galėčiau tai patvirtinti priesaika".

Kiek vėliau jis gavo telegramą apie motinos mirtį. Mirties valanda visai atitiko sūnaus vizijos valandą.

Mad. Escourrou, įėjusi kambarin, kuriame ant sienos kabėjo jos sūnaus portretas, paskutiniu laiku tarnavusio karininku tolimoj Meksikoj, pamatė sūnaus veide vieną akį išdurtą ir kraują iš akies srovenantį veido skruostais. Paveikslas atrodė tiesiog gyvas ir šiurpiai įspūdingas. Vėliau buvo patirta, kad tą pačią regėjimo

valandą kulka pataikė jos sūnui į akį. Nuostabu, kad motinos regėjimas įvyko 6 valandomis anksčiau už patį nelaimės faktą.

Tas faktas labai rūpestingai buvo ištirtas mokslininko Darieux.

Kapitonas Lagarrue, būdamas Saint-Louis (Senegalijoj), ėmė iš nuovargio snausti. Tuo metu jis pajuto didelį spaudimą krūtinėje. Pasirėmęs alkūne pratrynė sau akis ir pamatė savo bobutę, kuri žiūrėjo į jį gęstančiomis akimis. Jis girdėjo jos silpną balsą: „Aš atėjau tau pasakyti paskutinio sudiev, tu manęs jau nebematysi". Nustebęs savęs klausė, ar tai ne sapnas! Regėjimas tęsėsi keletą sekundžių. Tas momentas, kaip išaiškėjo, supuolė su mirtim jo bobutės, kurios sveikata buvusi dar gera.

Twedalle, Londono astronomų dr-jos narys, 1879 m., sausio m. 10 d. pusiaunaktį regėjo pasirodant savo bobutę. Tai truko keletą sekundžių. Jo tėvas M. Twedalle taip pat ją regėjo tuo pačiu momentu savo lovos priegalvy. Sesuo, gyvenanti 30 kilom. nuo tos vietos, irgi regėjo 2 val. ryto. Iš tikrųjų, bobutė buvo mirusi tos dienos pačiame pusiaunakty.

Ponia Teleschoff 1880 m. Petrapily savo buto salione sėdėjo su savo penkiais vaikais. Staiga šunelis ėmė smarkiai loti. Ir motina, ir vaikai pamatė vaikiną, gal 10 metų, naktiniais baltiniais. Gerai pažino jį esant pienininkės motinos sūnų Andriejų, kurs tuo metu kaip tik sirgo.

Regėjimo paveikslas atslinko nuo krosnies, ėjo virš galvų visų kambario dalyvių, o paskui išnyko pro langą.

Tai tęsėsi 15 sekundžių. Šunelis be palio-vos lojo, puolė regėjimo paveikslą. Kiek vėliau sužinota, kad tą vakarą mirė vaikinas Andriejus.

Ponia Obališeva, gyvenusi Odesoje, kartą vė-lai vakare jau buvo atsigulusi su vaiku, o tar-naitė Klodina miegojo ten pat ant žemės. Staiga, pakėlusi akis durų link, pamatė įeinant savo švo-gerį, taip pasirėdžiusį, kaip kad niekad ji nebuvo mačiusi. Priėjęs prie fotelio, atsirėmė į jį, paskui peržengė kambarinės tarnaitės kojas ir patogiai atsisėdo. Tuo akimirksniu laikrodis išmušė 23 valandą. Būdama įsitikinusi, kad čia pat mato švogerį, kreipėsi į tarnaitę: „Ar tu, Klodina, ma-tai?" Tarnaitė, drebėdama iš baimės, tarė: „Aš matau Mykalojų Nilovičių". Tada regėtasis asmuo pakilo iš vietos, vėl peržengė ištiestas tar-naitės kojas ir išnyko. Ponia Obališeva tuojau nuėjo vyro pažadinti. Apžiūrėta kambariai, bet nieko įtartino nepastebėta. O Mykalojus Nilo-vičius, kurį regėjo ponia ir tarnaitė, tuo momentu mirė Tverio mieste[1]).

Vienas gana aukštos inteligencijos prancū-zas, netikintis net į Dievą, žodžiu, skeptikas, kartą atėjo susijaudinęs į savo bičiulio jūrų karininko namus ir ėmė aimanuoti: „Aš bijaus,

[1]) Ch. Richet, op. c. 444 psl.

vaizduojuos didelę nelaimę... Mano motina miršta". Jausdamasis kiek išvargęs norėjau aš pasilsėti savo kambary. Durys buvo atidarytos. Štai mano motina atsirado ant slenksčio, išbalusi, be galo išvargusi. Ir galvos linkterėjimu su manim atsisveikino. Aš ėmiau trinti sau akis, manydamas čia esant haliucinaciją. Bet ne! Aš ją mačiau visai gerai, aiškiai. Aš puoliau prie jos, norėdamas pasveikinti. Bet ji dingo iš mano akių. Ji jau mirė!" Vargšas graudžiai verkė. Kelioms dienoms praėjus atėjo žinia iš Paryžiaus apie motinos mirtį. Motina buvo mirusi tą pačią dieną ir valandą, kada sūnus ją buvo regėjęs.

1884 m. gruodžio mėn. 4 d. $3^1/_2$ v. ryto Angelė Esperon pabudo iš miego ir norėjo keltis. Staiga atsirado jos brolis Juozas, kurs tuo laiku tarnavo kariuomenėj leitenantu Alžyro provincijoj. Tai buvo manevrų laikas ir todėl nežinota, kur jis randasi. Brolis pabučiavo kakton tardamas: „Sudiev, Angele, aš jau miręs". Šiurpuliai perėjo per mano kūną, — rašo pranešėja. Po to pasakė savo vyrui, kad Juozas jai apsireiškė ir pranešė apie savo mirtį.

Gruodžio m. 4 d. minėta brolio 33 metų amžiaus sukaktis. Tad tikrino, kad čia būta vaizduotės padarinio, nes pereitą dieną nesantis namie brolis buvo pagerbtas tinkamu atsiminimu. Rytojaus dieną jau nebeįstengta nusikratyti minties, kad brolis miręs. 9 v. vakaro atėjo telegra-

ma, pranešanti apie mirtį. Tą pačią dieną ir valandą, kaip buvo regėjusi, brolis buvo miręs.

15 metų vaikinas, tarnaudamas pas ūkininką, kartą varė gyvulius pagirdyti prie šulinio. 30 žingsnių atstu nuo tvarto vaikinas pamatė dvi rankas ore. Paskui oras tartum sutirštėjo, ir jis išvydo kūno paveikslą; be to, girdėjo širdį veriantį vaitojimą, klaikų šauksmą. Vaikinas tiek išsigando, kad nualpęs sukrito ant žemės. Atgaivintas, jis pasakė regėjęs savo tėvą. Tai įvyko 7 v. vakaro.

Kitą dieną $4^1/_2$ v. ryto tėvas jau buvo miręs. Išvakarėse savo mirties, sopulių suspaustas, daug kartų jis reiškė noro pamatyti savo sūnų[1]).

1893 m. sausio m. 22 d. aš buvau telegrama iššauktas, rašo pranešėjas, aplankyti sunkiai sergančios tetos. Atvykęs radau ją agonijoj, beveik be sąmonės. Aš klūpėjau, neatsitraukdamas, prie jos lovos priegalvio. 10 v. vakare, man sėdint prie lovos, staiga ligonis iš visų jėgų sušuko: „Liuce! Liuce! Liuce!" Aš pasilenkiau prie ligonio ir pamačiau, kad jau nustojo kvėpuoti. Liucė buvo jos giminaitė, kuri anksčiau ją lankydavo, slaugydavo.

Kitą dieną aš tariau atvykusiai Liucijai: „Tur būt, išsigandai, kai gavai telegramą apie tetos mirtį?" — „Ne, aš jau buvau pasiruošusi tai sužinoti. Nakties 10 v., kai aš ką tik buvau

[1]) C. Flammarion, L'Inconnu. XXIV.

giliai užmigusi, staiga teta sušuko: „Liuce“ ir pažadino iš miego. Ir visą naktį jau nebeužmigau.

Vieną vakarą Paryžiaus N. aristokratų šeimai su svečiais vakarienę valgant, kada visų stalo dalyvių nuotaika buvo pakilusi, viena panelė staiga užsidengė rankomis sau veidą ir ėmė išgąstingai verkti. Visi skubėjo ją raminti. O panelė drebančia ranka parodė į duris, tardama: „Mano motina ten duryse pasirodė, mano motina miršta“. Veltui buvo stengiamasi ją nuraminti. Visi vakarienės dalyviai buvo giliai sujaudinti. Ir po 20 min. atėjo liūdna žinia apie N. panelės motinos mirtį.

Prancūzijoj vienoj šeimoj buvo du dvasininku. Vienas buvo misijonierium Kinijoj, kitas parapijos kunigu Bretanijoj. O jų senyva sesuo gyveno Vogezuose.

Kartą ji, besiruošdama virtuvėj, pietus gamindama, pamatė, kaip durys atsidarė ir ant slenksčio pasirodė bestovįs jos brolis iš tolimos Kinijos, kurio buvo nemačiusi daugelį metų. „Brolau Pranciškau!“ — sušuko ji ir skubėjo jo pasveikinti. O tą momentą jis dingo. Tą pačią dieną ir valandą kitas brolis kunigas Bretanijoj kalbėjo brevijorių, kada jis išgirdo savo brolio Pranciškaus balsą: „Mano brolau, aš greit mirsiu“. Kiek vėliau — „mano brolau, aš mirštu“. Kelioms minutėms praėjus — „mano brolau, aš jau miręs“.

Po kelių mėnesių Europon atėjo žinia iš misijų stoties, kad brolis misijonierius yra miręs tą ir tą dieną ir valandą, kada vėlionis kaip tik pasirodė seseriai ir broliui kunigui.

Prancūzijoj viena ponia, dalyvaujanti vieną kartą oficialiame raute pagerbti žymiam asmeniui, prie stalo staiga išgąstingai suriko, nukreipusi akis į sieną ir, laužydama rankas, beviltiškai raudojo: „Mano sūnau, mano sūnau!" Ir sukrito ant žemės nualpusi. Buvo tuojau išnešta į kitą kambarį. Atsigaivinusi pasakė verkdama, kad salė su visais stalais, svečiais, žibintais staiga išnykę iš jos akių: ji pamačiusi audringą, šėlstančią jūrą — jos sūnus, skęsdamas, dar kovojęs su bangomis ir ji mačiusi, kaip jos sūnus paskutinį kartą dar iš vandens gelmių iškėlęs ranką.

Vėliau sužinota, kad jos sūnus, jūrų karininkas, Indijos vandenyne audros metu didžiulės bangos buvo pagriebtas nuo laivo denio ir taip nelaimingai prigėręs tą pačią dieną ir valandą, kada ji buvo regėjusi.

Anglų generolas Fitsche 1883 m. gruodžio m. 23 d. parašė sekantį laišką profesoriui Sidgwick, Londono psichinių tyrinėjimų draugijos direktoriui. „Nepaprastą nuotykį, padariusį man be galo stiprų įspūdį, aš turėjau Maulmaine. Dienos šviesoj aš regėjau pasirodant mirusį ir gerai žinau, kad tai nebuvo apgaulė. Būtent, su vienu mokyklos suolo draugu universiteto laikais kadaise gyvenau mažame kambarėly ir

mes glaudžiausiai draugavomės. Mokslo metai praėjo, gyvenimo aplinkybės mus išskyrė. Vėliau mes nebesusitikome.

Vieną rytmetį atsikėlęs ėmiau rėdytis. Staiga įėjo kambarin mano mokslo metų draugas. Aš maloniai jį sveikinu ir prašau eiti į verandą ir kiek palaukti, o aš tuo tarpu paskubėsiu baigti savo tualetą tvarkyti. Veikiai aš buvau apsirėdęs ir susitvarkęs ir prašiau mums duoti kavos. Įėjęs verandon — didžiausiam mano nustebimui — draugo svečio neradau. Šaukiu savo sargybą prie vartų stovėjusią, ar nematė šį rytą svetimo žmogaus, einančio į mano butą. Ir sargyba, ir mano namų tarnai nieko nematę. Buvau sujaudintas ir negalėjau suprasti tokio nuotykio.

Dviem savaitėm praėjus sužinojau, kad 600 angliškų mylių atstume laivu plaukdamas mirė mano regėtasis draugas ir kaip tik tą valandą, kada aš jį buvau regėjęs".

Dr. J. Schieser, autorius modernaus apologetiško veikalo „Moderne Einführung in eine gottesgläubige Weltanschauung" (1929 m.) iš savo patyrimo patiekė sekantį faktą. Gyvenęs jis Vestfalijoj. 1913 m. liepos m. 13 d. karštą vasaros dieną popietiniu laiku 5 val., jo buto vieno lango stiklai su dideliu pyškėjimu subirėjo, tarsi būtų įvykusi eksplozija. Bet nuostabiausia, kad lango rėmai bei stiklai pasirodė visai sveiki. Tame pačiame kambary drauge su juo kaip tik tuo pačiu laiku buvęs svetimas

asmuo N., galįs tikrinti irgi tą pat. Dr. Schieser skubiai išbėgęs iš to kambario laukan, manydamas, kad čia žaidžiančių vaikų darbas. Bet aikštė buvo tuščia. Toliau, kiek akys matė, nebuvo žmogaus, negirdėt jokio judėjimo. O akmens ar ko nors panašaus, gerai apžiūrėjus, nebuvo rasta. Draugas N., buvęs netikėtu to įvykio liudininku, susijaudinęs pareiškė mintį, kad čia bus buvęs bene kažkoks pranešimas mirties fakto, turinčio reikšmės vienam iš jųdviejų. Ir tikrai. Sekantį rytą, 7 val., buvo gauta telegrama iš Elzas-Lotaringijos, kuria pranešama apie mirtį autoriui labai artimo ir brangaus draugo. Miręs tą dieną popiet 1 val.

Autorius pabrėžė, kad anksčiau jis buvęs gana skeptiškai nusiteikęs tokių faktų atžvilgiu.

Vokiečių rašytojas Görres savo garsiame veikale „Christliche Mystik" III tom., 314 psl. paduoda tokį nuotykį.

Moteris Goffe iš Rochester, norėdama taisyti savo sveikatą, buvo išvykusi kaiman pas savo tėvą. Visai susirgusi labai troško pamatyti savo mažus vaikus, paliktus globoti auklei. Būtinai norėtų vaikus dar kartą pamatyti ir todėl kalbėjo apie savo kelionę (kelio buvo 9 angl. mylios). Bet rytą 1-2 val. ji krinta ekstazėn, akys lyg stiklinės, beveik nejuntama kvėpavimo ir buvo galima manyti ją jau mirus. Vėliau, dienos metu pareiškė, jog pereitą naktį per miegą ji buvusi nuvykusi pas vaikus.

O vaikų prižiūrėtoja auklė liudijo ir norėjo net prisiekti motiną Goffe, esą, mačiusi 1-2 v. ryto vaikų kambary. Iš vieno kambario, kuriame gulėjo vyresnysis sūnus, ji perėjusi į kitą kambarį pas jaunesniuosius vaikus, kur buvo ir auklė. Ir čia stovėjusi 15 min. Jos lūpos krutėjo, ir atrodė, kad ji kažką labai tyliai kalba, bet žodžių nebuvę galima girdėti. Kokiu būdu regėtasis paveikslas išnykęs, sako auklė, esą negalima pasakyti.

Hennigs savo veikale „Von Geistern und Geistersehern" (730 psl.) kaipo neabejotiną faktą paduoda sekantį nuotykį. Rektorius Vorkerodt mirdamas paliko Gothoj žmoną, sūnų ir dukterį. Sūnus tuo metu studijavo Hallėj.

Kartą motinai su dukterim sėdint prie stalo, pasigirdo žingsniai vyro triukšmingai lipančio laiptais aukštyn. Kai motina atidarė duris, prieš save ji pamatė stovintį sūnų su plačia žaizda krūtinėje, iš kurios sunkėsi kraujas. Motina norėjo jį prašnekinti, bet tuo akimirksniu jis sukrito ant žemės ir dingo.

Sekančią dieną atėjo žinia, kad sūnus tą pačią regėjimo valandą buvo nudurtas ant tilto Hallėje.

Tokius faktus įtraukė savo veikalan Hennigs, pats būdamas racionalistas, visokios „mistikos" priešas.

Jau Schopenhaueris pozityvizmo laikais yra pastebėjęs, kad toki dalykai vis dėlto yra galimi.

Esama, girdi, individų, kurie savo mirties valandą pasirodo toli esantiems gyviesiems ir dar ne vienoj vietoj.

Apie panašius nuotykius esą neretai pasakojama ir tai tikėti esą rimto pagrindo.

Dr. med. Zenker[1]) iš Leipcigo paduoda tokį telepatijos nuotykį.

Kaipo gydytojas praktikuodamas Lichtenšteine, anglies kasyklų rajone, pažino vieną pacientą darbininką Schubertą. Jis sirgo aštriu plevritu (pūliuotu). Nedarant operacijos nebebuvo galima jo pagydyti. Dr. Z. pakartotinai tikrino, kad reikia jam pasiduoti neišvengiamai operacijai. Tačiau ligonis, jausdamasis kiek geriau, vėl stodavo darban, kad pelnytų duonos kąsnį savo šeimai. Gydytojas nuoširdžiai norėjo tam simpatiškam ligoniui darbininkui padėti. Nieko nelaimėdamas, gydytojas jam tarė: „Paklausykit manęs, nes kitaip po kelių mėnesių Jums teks išsiskirti su šiuo pasauliu. Paskutiniąją gyvenimo valandą Jūs atsiminsite mane ir mano šiuos žodžius". Gydytojo pastangos liko tuščios. Darbininkas grįžo prie savo darbo. Trims mėnesiams praėjus gydytojas beveik pamiršo tą pacientą. Tik vieną kartą popiet 4 val. spalių mėn. 14 dieną 1919 m. gydytojas, grįždamas nuo ligonio, miestelio tuščioj gatvėj pamatė savo ankstybesnį pacientą Schubertą, apsi-

[1]) Zeitschrift für Parapsychologie 6. Heft, Juni, 1927.

rėdžiusį kaip visuomet, praeinantį šį kartą gatve pro šalį ir savotiškai liūdnu žvilgsniu besisveikinantį. Susitikimas buvo tiek realus, kad gydytojui nekilo jokios abejonės čia buvus jo gerai pažįstamą pacientą.

Gydytojas pamanė, kad vargšas darbininkas, kuriam išpranašavo greitą mirtį, vis dėlto paklausė ir buvo kito gydytojo kolegos išgelbėtas iš mirties.

Po poros dienų, būdamas pašauktas pas ligonį tan rajonan, kur gyveno angliakasys Schubertas, panorėjo žmoniškumo sumetimais atlankyti savo buvusį pacientą. Atėjęs prie buto rado namų šeimininką besėdintį ant suolo prie durų. „Džiaugiuos, kad Jūsų Schubertas visai pasveiko — užvakar aš jį sutikau gatvėje ties vaistine ir jis mane pasveikino" — tarė gydytojas, sveikindamasis su šeimininku. Šisai be galo nustebęs, galvą kratydamas, atsiliepė: „Ponas Daktare, tikriausia apsirikote: Schubertas jau nuo sekmadienio (spalių m. 13 d.) nebeatgavo sąmonės ir šiandie anksti rytą mirė".

Šisai dramatiškai pasireiškęs telepatijos nuotykis ypač todėl vertas dėmesio, kad mirštančiojo pasąmonis nuosaikiai įvykdė gydytojo sugestijonuotai duotą įspėjimą. Fenomenas buvo konstatuotas dienos metu, atviroj scenoj.

Mokslinis okultizmas

Iš okultizmo fenomenų gal daugiausia dėmesio sukelia vadinamieji dvasinių būtybių pasirodymai.

Jei dvasinių būtybių pasirodymai yra realus, nenuginčijamas dalykas, tuomet ir krikščioniška pasaulėžiūra galėtų rasti konkrečių argumentų prieš ateistų, pozityvistų apriorines tėzes. Bet visas dalykas — konstatuoti pačius dvasinių būtybių pasirodymo faktus. Čia ir tenka susidurti su ypatingos rūšies sunkumais ir abejonėmis.

Jei apskritai mistinių fenomenų akivaizdoj reikia laikytis labai rezervuotai, juo labiau reikia didžiausio atsargumo ir kritiškumo vadinamų dvasinių būtybių pasireiškimo atžvilgiu. Pagaliau čia neturime nė galimybės metodiškai, visu mokslišku griežtumu tirti tos rūšies fenomenus. Juk tokie „dvasių pasirodymai" vyksta spontaniškai, visai nelaukiamai. Tai ypačiai pasunkina turėti tikrą pažiūrą apie tokių fenomenų realumą.

Materialisto bei pozityvisto galvoj, be abejo, netelpa mintis, kad galėtų kažkokios ten dvasios pasireikšti mūsų pasauliui. Bet psichologas ar metapsichikas, neišpažindamas spiritizmo teorijos, jau pasiremdamas telepatijos bei aiškiaregystės faktais, geriau pažįsta nuostabią dvasinės sielos prigimtį. Tad ir netenka ignoruoti tolimesnio metapsichinio klausimo — ar šios žemiškos buities sąlygose yra galimas dvasinių būtybių pasirodymas ir ar tie vadinami pasirodymai yra transcendentiško pobūdžio.

Tikėjimas vaiduokliais buvo sutinkamas visais laikais. Visos tautos tikėjo pomirtiniu sielos gyvenimu ir taip pat tikėjo, kad mirusieji gali pasirodyti šios žemės gyventojams. Senovės literatūra rodo, kad prieškrikščioniškoj gadynėj labai buvo paplitęs tikėjimas vaiduokliais. Tokio visuotinio tikėjimo pagrinde galėjo būti tam tikri faktai. Anaiptol nemanome teigti, kad visa, kas senovės amžiais buvo pasakojama apie vaiduoklius, reikėtų laikyti tiesa. Laki vaizduotė, lengvabūdiškumas, baimė, prietarai gimdė vaiduoklius. Anuomet nežinota autosugestijos, hipnotizmo, neįsisąmoninta telepatijos ar aiškiaregystės prasmė, taip kad visi tolygūs reiškiniai laikyta mirusiųjų neramių dvasių veiksmu. Bet vis dėlto iš gausybės klaidų bei apsirikimų reikia išskirti paslėptą tiesos dalį. Sunku manyti, kad žmonija visada būtų klydusi, gyvenusi vaizduotės sukurtomis šmėklomis. Ir fiziologi-

jos autoritetas Ch. Richet pastebėjo, kad, kai daugelis žmonių mato tą patį veidą, negalima manyti tokiu atveju buvus vien subjektyvų pergyvenimą; čia tenka jau pripažinti objektyvų reiškinį. Kolektyvios haliucinacijos, pasak Richet, yra negalimos.

Tad visai teisingai ir Schneider'is-Walter'is sako savo veikale „Der neuere Geisterglaube" (533 psl.), jog nėra ir nebus įrodyta, kad mirusieji negalėtų mums pasirodyti, nes mes tikrai neįstengiam nurodyti, kas yra negalima gamtos jėgų veikimo plote. Dvasių pasaulis, sako autorius, iš tikro būtų labai skurdus, jei ano pasaulio galybės neturėtų aukštesnio pažinimo. Ir Schopenhaueris pastebėjo: „Apriorinis paneigimas galimybės pasireikšti mirusiųjų žmonių galioms pareina iš to įsitikinimo, kad mirtis visiškai sunaikinanti žmogaus prigimtį. Kai tokio įsitikinimo neturima, visai neaišku, kodėl, sakysim, būtybė negalėtų kaip nors egzistuoti ir toliau, tuo ar kitu būdu pasireikšti, daryti įtakos kitiems.

Jeigu žmoguje, be medžiagos, esama kažko nesunaikinamo, bent a priori visai neaišku, kodėl nenykstanti būtybė, sukūrusi nuostabų gyvenimą, mirčiai atėjus, netektų galimybės veikti gyvuosius. Tas klausimas reikėtų spręsti a posteriori, patyrimu". Šitoks Schopenhauerio pasisakymas yra kartu netiesioginis protestas prieš jo paties filosofinę sistemą.

Toks modernus filosofas biologas, kaip H. Driesch'as, kaipo mokslininkas turįs tarptautinį autoritetą, vis dėlto pasisakė, kad jam moksliškas okultizmas nesvetimas. Net spiritizmo klausimu yra pareiškęs: „Aš nesu spiritistas, bet atvirai pasakau, kad yra visa eilė faktų, kurie leidžia man būti palankiam spiritizmo teorijai. Ne aš vienas taip manau: ir James (Džemsas), Mc. Dougall, Schiller, W. Prince ir k. Spiritizmas vis dėlto yra logiškai pateisinama hipotezė, nes ji neturi savy jokio prieštaravimo" (iš Driescho paskaitų, laikytų psichologams Worcestery, J. Am. Valstybėse).

Garsiausieji filosofai, nešališki tyrinėtojai bei patikimi stebėtojai yra tikėję animizmu. Galima čia paminėti senovės pasaulio Sokratas, Plato, Plutarchas, Cicero, Dio Cassius, Plinijus jaunesnysis, Bažnyčios didieji tėvai ir mokytojai Augustinas ir Tomas Akvinietis. Iš naujųjų amžių galim paminėti Leibnicą, Šekspyrą, Hugo Grotijusą, Pufendorfą, Machiavellį, Thomasijusą, Lessingą, Goethe, Wielandą, J. Paulį, Steffensą, Schubertą, Palmeri de Mirville, Meyersą ir k. Ir naujausiais laikais žinomi kad ir šie tyrinėtojai: Thyraeus, Baxter, Chott, Erasmus Francisci, Calmet, Jung-Stilling, Hennigs, Wenzel, Teller, Kerner, Horst, Bülau, Görres, Crowe, Perty, Daumer, Kerning, Owen, Piper, Klimmsch, Illig, Cam. Flammarion ir k.

Prancūzų akademijos organas, rimčiausias

žurnalas „Revue des Deux mondes" (1887 m. 211 psl.) yra pastebėjęs savo laiku (pozityvizmo gadynėj!), kada jau buvo pradėta rinkti, registruoti okultistiniai faktai, moksliškai tirti: „Tenka pasakyti, kad čia konstatuojame tikrus nuotykius, nors jie mums atrodytų ir neįtikimi. Tokie pasireiškimai (dvasių) yra tikri, — savo šaknimis jie laikos mokslo karalystėj. Kad ir bus galima ką nors patiekti tam priešinga, tačiau nebebus galima tokių dalykų ignoruoti ar visai pašalinti iš mokslinio žinojimo sferos".

Schopenhauer'is mano, kad tokie pasakojimai, sutinkami visose tautose, visais amžiais, iš dalies turi savy neabejotinai tikrų faktų. Jis pats esąs įsitikinęs, kad daugelis neigėjų būtų kiek atsargesni savo išvadose, jei jie bent kiek prisiverstų patikrinti tokius nuotykius, arčiau susipažintų su pačiais faktais. Schopenhaueris linkęs manyti, kad šiandie nė vienam tyrinėtojui nebetenka rausti iš gėdos, žinant, kad visi didieji senovės galvotojai, gal išskyrus Epikurą, taip manė ir tikėjo, o pagaliau ir naujųjų laikų nešališki filosofai vargiai drįstų abejoti dėl pačių nuotykių galimumo.

Pats Schopenhaueris paduoda tokį nepaprastą atsitikimą. Berlyno mokslo akademijos narys prof. dr-as Gledisch, garsus gamtininkas, kartą būdamas akademijos salėj, išvydo mirusį prancūzų matematiką ir gamtininką Mauper-tuis'ą († 1759) ir žiūrėjo į jį net 15 min. Tą nuo-

tykį, apie kurį plačiai kalbėjo visoj sostinėj, pažymėjo savo laiškuose ir Fridrikas II. To meto laisvamaniai darė aštrių priekaištų prof. Gledisch. Betgi profesorius atsakęs, jog negalįs abejoti, ką ramiai observavęs per ketvirtį valandos.

Šit keletas faktų iš pastarųjų laikų.

Rimta liudininkė W., kurią dr. Schieser[1]) sakosi gerai pažinęs, ir kuri buvusi tvirtų nervų ir anaiptol nelengvabūdiško charakterio, tikrino:

„1924 m. gruodžio m. 26 d. aš buvau viena savo šeimos kambary. Kažkas nematomas smarkiai sutrenkė tris kartus iš eilės, tiesiog ritmiškai, į mano lovą. Po to aš pakilau iš lovos. Atsiminiau, kad šiandien šventadienis, kada joks žmogus čia pat nieko nedirbo, nekalė, o tuo tarpu girdėjau smūgius visai arti. Pagaliau įsitikinau, kad aš tikrai girdžiu, kad mažiausios apgaulės čia negalėjo būti. Kadangi aš viena buvau likusi namie, tai išsigandusi išbėgau iš trobos ir kieme bevelijau pasilikti net 3 valandas". Praėjus vienai kitai dienai, būtent, gruodžio m. 28 d. W. ir S. buvo namie ir šiuokart abidvi tikrino tą pat:

„Vakare $10^1/_2$ val. prie lempos šviesos dar kalbėjomės tame pačiame kambary. Kambario durys buvo uždarytos. Namų šuo gulėjo kori-

[1]) Moderne Einführung in die gottesgläubige Weltanschauung. 1929, 155 psl.

doriuje, kaip mes įsitikinome. Tik staiga mes abidvi pamatėm, kaip sunkus tirštai juodas šešėlis, tokio dydžio, kaip vidutiniškas šuo, bet beformis, nuo kambario lubų krito spintos linkui ir vėl kilo tris kartus vienodai ritmiškai ir pagaliau nuslinko į grindis žemėn ir išnykęs plumpterėjo. Taip pat abidvi patyrėm pusėtinai garsiai kritimo ant grindų, plumpterėjimo garsą, pasikartojusį net tris kartus".

W. ir S. toliau liudija sekantį faktą: „Tai įvyko tos pačios žiemos vakarą. Mes abidvi buvome atsigulusios tų pačių namų dviejuose gretimuose kambariuose. Šviesa buvo užgesinta ir langinės gerai uždarytos taip, kad iš lauko šviesa negalėjo patekti vidun. Dar mes nemiegojome ir, esant durims kiek pravertoms, šnekučiavomės.

Tik staiga W. pastebėjo tamsiame kambary, kaip skaidri lyg šviečiančių dujų šviesybė, primenanti kometą su uodega, pamažu nuo kambario lubų praslinko visai arti lovos. — Tuo pačiu akimirksniu ir S. savo kambary pamatė tokią pat šviesybę, kuri pagaliau nuslinko į grindis. Abidvi liudininkės tikrino, kad, nežiūrint skaidrios šviesybės pasirodymo kambary, vis dėlto kambarys nebuvo nušviestas ir kad ta šviesybė — nors kambariai buvo prikūrenti — paliko jaučiamai šiurpulingą, kapo puvėsiais atsiduodančią drėgno šalčio srovę, kurią susyk pajuto abi moterys. Abi liudininkes išpylė šaltas prakaitas. Išsigandusios šaukėsi viena antros ir pasakojo ką

tik turėtus baisius pergyvenimus. W. toliau davė sekančius parodymus: „1925 m. vasario m. gale aš buvau tame pačiame miegamajame kambary viena su šunim. Tai buvo 6 v. vakaro. Visi pogrindžio langai buvo uždaryti (net apkryžiuoti geležimis), visos durys stipriai uždarytos, užsklęstos. Tik staiga girdžiu, sako, kaip uždarytos virtuvės durys pogrindin su didžiausiu trenksmu atšoko, kad net prisidaužė į sieną. Tenka pastebėti, kad kalbamos virtuvės durys buvo sunkiai atidaromos. Ir prileidus, kad jos savaime atsidarė — kas tačiau buvo negalima — turėjo liktis pravertos rankos piršto platumo, nes jos labai sunkiai duodasi stumiamos užpakalin. Aš tuojau išbėgau pažiūrėti. Ir šuo buvo pradėjęs loti. Įėjau virtuvėn. Kitais atvejais šuo pirmas bėgdavo virtuvėn, tykodamas ką nors gauti. Dabar veltui šaukiau šunį virtuvėn: jis likosi stovėti ties atidarytomis virtuvės durimis, urzgė ir lojo, tartum jautė ką baisaus".

Tenka pastebėti, kad tuose namuose prieš kelias dešimtis metų buvo įvykusi savižudystė (vienas gyventojas buvo pasikoręs).

Protestantų profesorius Ehrmann paduoda sekantį atsitikimą:

„Ponas pastorius Lindner miegojo savo kambary, kurs buvo greta darbo kabineto; durys nebuvo uždarytos, taip kad iš lovos buvo galima gerai matyti rašomąjį pulpitą, ant kurio gulėjo atidaryta Biblija. Vidurnakty pastorius pabudo

ir, mėnuliui šviečiant kambarin, pamatė prie savo pulpito bestovintį kitą pastorių, apsirėdžiusį iškilmingu liturginiu rūbu ir sklaidantį Biblijos lapus. Be to, jis laikė ant rankų vaikelį. Kitas kiek didesnis vaikelis čia pat stovėjo, bet nusigręžęs nuo pastoriaus. Pastorius Lindneris nenorėjo tikėti savo akimis. Tad pratrynė akis, atsisėdo lovoj ir ėmė mąstyti, ar jis tikrai mato, ar sapnuoja. Pagaliau įsitikino, kad jis tikrai mato, ir sukoncentravo savo akių žvilgsnį į pulpito sceną. Įsitikinęs regėjimo realumu, sušuko: „Visos gerosios dvasios garbina Viešpatį". Tuomet regėtasis prie pulpito pastorius pamažu atėjo prie lovos ir ištiesė ranką, kurios pastorius Lindneris nedrįso paimti. Stovėdamas prie lovos, pastorius pakartojo savo kvietimą pasisveikinti net 3 kartus, laikydamas ištiestą ranką. Po to regėjimas dingo.

Bet fantomo veido bruožai giliai įsmigo pastoriaus L. atmintin. Visada prieš save jį gyvai vaizdavos, nors vėliau maža begalvojo apie tą fantomą.

Kartą besirengdamas laikyti pamaldas ir kiek anksčiau atėjęs į bažnyčią, ėmė žiūrinėti bažnyčios choro daly ant sienų pakabintus senus paveikslus. Eidamas nuo vieno prie kito atvaizdo, buvo nustebintas vieno paveikslo, priminusio jo anuomet regėtąjį pastorių fantomą. Geriau įsižiūrėjęs įsitikino, kad ir veido bruožai visiškai atitiko. Paskui sužinojo, kad tas paveikslas yra

vieno pastoriaus, gyvenusio šioj vietoj prieš 50 metų.

Tačiau iš visos parapijos niekas nebegalėjo ką nors daugiau papasakoti apie tą pastorių, kurį vaizdavo paveikslas. Ir tik radosi 80 m. senelis, klausinėjamas pastoriaus Lindnerio, — kas per vienas buvo tas pastorius, gyvenęs prieš 50 m., — kurs atsiminė tuos senus laikus ir patį pastorių. Senasis parapijietis aną pastorių gerai pažino ir tikrino jį buvus gerą, iškalbingą pamokslininką. Tačiau ėję piktų kalbų, kad jis gyvenęs susidėjęs su tarnaite ir net susilaukęs keleto vaikų, apie kurių tolimesnį likimą taip ir nepatirta nieko daugiau.

Po kiek laiko klebonijoj reikėjo remontuoti iš pat pamatų vieną požeminio kambario krosnį, viršuj kurios gyveno pastorius Lindneris. Darbininkai krosnies pamatuose rado skylę, kurioj buvo sudėti vaikų kaulai. Labai išsigandę dėl šio paslaptingo radinio, jie pakvietė pastorių šeiminiką, kurs irgi liko labai sujaudintas, dabar paaiškėjus, kad tuose namuose gyveno vaikų žudytojas. Paskui nebylių nekaltų vaikelių kaulai buvo pernešti į kapines.

Prof. Ehrmann pastebi, kad po to pasirodymo pastoriui Lindneriui niekas daugiau nematė seniai mirusio pastoriaus su vaikais.

Anglų psichinių tyrinėjimų draugija yra užregistravusi šitokį nuotykį. John E. Husbands tikrina: „Aš, John Husbands, keliau-

damas Madeiroj, kartą miegojau viename viešbuty. Pabudęs pamačiau jauną gal 25 metų vyrą, stovint prie mano lovos ir dešinės rankos rodomuoju pirštu rodant į tą vietą, kur aš gulėjau. Kiek ten laiko aš ramiai laikiausi, kad įsitikinčiau, jog čia tikrai kažkas yra. Po to pažvelgiau į jį. Mačiau taip ryškiai veido bruožus, kad paskiau pažinau jį iš fotografijos, kurią man parodė kelioms dienoms praėjus. Aš paklausiau, ko jis nori. Bet jis nekalbėjo. Jo akys ir rankos mostai sakyte sakė, kad aš esu atsigulęs jo vietoj. Kadangi jis nieko nekalbėjo, aš drožiau kumščiu į jį, bet nepataikiau. Ir kai aš mėginau iš lovos iššokti, pamažu jis pranyko pro uždaras duris, neatitraukdamas nuo manęs akių. Vėliau aš sužinojau, kad tas jaunas vyras yra neseniai miręs šiame mano užimtame kambary".

Miss Faulkner, gyvenusi tame pačiame viešbuty, ryšy su tuo nuotykiu pareiškė: „Tas paveikslas, kurį p. Husbands regėjo, buvo tai jauno žmogaus, mirusio prieš keletą mėnesių tame pačiame kambary. P. Husbands nieko nebuvo girdėjęs apie jo mirtį. Savo regėjimą jis man papasakojo rytojaus dieną. Iš jo žodžių aš pažinau aną mirusį žmogų. Bet apie tai aš dar jam neprasitariau nė vienu žodžiu. Paskui girdėjau, kaip jis savo vizijas pranešė mano broliui. Mudu su broliu, nuošaliai dalindamies įspūdžiais, įsitikinome, kad čia būta p. D., to miru-

siojo jaunuolio. Tą dieną apie tai nebuvo daugiau kalbėta. Vėliau aš parodžiau velionies atvaizdą. P. Husbands tuojau pasakė: „Tai — tas jaunuolis, kurs man pasirodė, bet tik jis buvo kitaip apsidaręs".

1914 m. vasarą, — rašo garsusis okultizmo tyrinėtojas Illig (monistas)[1]), — rašo, kad mirė staigia mirtim vienas jam gerai pažįstamas laisvamanis, kurs gyvendamas netikėjo į pomirtinį gyvenimą. Jo artimiausieji giminės irgi buvo panašios dvasios. Tad palankios dirvos haliucinacijoms šioj šeimoj nebuvo. Nuotykis tikrai didelės reikšmės ir vertas buvęs stropaus ilgesnio tyrinėjimo.

Po mirties praėjus porai dienų, bet dar nepalaidotam esant, buvo girdėt tuose namuose savotiškas tratėjimas ant kredenso. Buvo pastebėta, kaip ten stovėjusi stiklinė pašoko aukštyn ir vėl krito apskritimo formoj. Be to, tų namų pogrindžio gyventojas girdėjo languose pakartotiną bildesį. Tai girdėjo ir kiti namų gyventojai ir net buvo išstatę sargybą prie namų, kad sutrukdytų tariamus piktus išdykavimus. Mirusiojo žmona negaluodama buvo priversta pasilikti ilgesnį laiką kambary. Ji irgi neretai girdėdavo savotiškus žingsnius, traškėjimą tokį stiprų, kad atrodė — tuojau sugrius visas namas.

[1]) Illig, Ewiges Schweigen? Ein Blick in die Tiefen der Menschenseele und ein Versuch ihrer Rätsel mit vielen neuen Tatsachenberichten. 1925. 215 psl.

Namo savininkas, tuo pavojum susirūpinęs, pakvietė inžinierių architektą ištirti namo būklės. Kartą atrodė, kad visas stogas bus nuplėštas ir toli nuneštas. Tačiau apžiūrėjus rasta visa tvarkoj.

Sena našlė, kuri turėjo visai aiškią sąmonę, tikrino regėjusi ne kartą praeinant pro lovą savo vyrą, kurs atrodęs labai rūstaus veido. Taip pat ir slaugytoja, visai normali ir tvirta moteris, matė velionies paveikslą. Būtent, vieną sekmadienį, anksti rytą jos miegamojo durys atsidarė ir velionies paveikslas buvo ryškiai matomas. Velionies paveikslas, kreipdamasis durų link, tarė: „Mąstykite ir jūs apie savo amžiną ramybę!" Kalba buvo girdima pusgarsiai. Pats fantomas, jo žodžių tonas atitiko velionį. Ir toliau vis buvo girdimas triukšmas tuose namuose. Illig'as pažymi, kad toks „vaidinimasis", jo žiniomis, tęsėsi per aštuonerius metus.

Ryšys tarp vaidinimosi reiškinių ir mirusiojo vyro buvęs neabejotinas. Illig'as sakosi gerai pažinęs kiekvieną tos šeimos narį ir žinąs, kad tuose namuose iš viso nebūdavo galvojama apie vaidinimosi galimumą.

1912 m. pavasarį, — rašo toliau Illig'as savo didžiajame veikale „Ewiges Schweigen?" — mirė kaimietis R. Jis buvo pratęs pinigus slėpti nuo saviškių. Prieš mirtį žmona pakartotinai prašė pasakyti, kur padėti pinigai. Taip ir mirė nepasakęs. Šešioms savaitėms praėjus velionies

žmona, grįždama iš lauko vakare, išgirdo keistą balsą, paskui stiprius žingsnius. Bet nieko nematė. Tuo pačiu laiku duktė, būdama tvarte, pajuto kažką čia pat esant. Kilo pasibaisėjimo jausmas. Kiek vėliau tuose namuose ėmė vaidintis, ir tai kartojosi ištisus metus. Iš svetur parvykusi duktė kartą miegojo tame pačiame kambary, kuriame buvo miręs tėvas. Ištisomis naktimis girdėjo savo tėvą vaikščiojant po kambarį. Protarpiais girdėjo tėvo vaitojimus ir šiurpius nusiskundimus. Negalėdama šito pakelti, tuojau išvyko iš tėviškės. Ir motina girdėdavo žingsnius, tėvo eiseną; durų varstymo įspūdis būdavo beveik kasdienis reiškinys. Kita duktė, kartą vėlai grįžusi į namus, norėjo vakarieniauti. Radusi ant stalo tešlainį, rengėsi peiliu sau atpiauti gabalą. Kada jau rankoj laikė peilį, kažkokia nematoma ranka trenkė į stalą čia pat taip stipriai, kad pašoko aukštyn nuo stalo tešlainis. Tas įvyko esant kambariui apšviestam. Gretimame kambary buvusi motina tai išgirdo. Ir brolis gana dažnai girdėdavo durų varstymą, skardų bildėjimą, o kartais atrodydavo, lyg sunkus maišas ar šiaipjau sunkus daiktas krisdavo ant grindų. Nematydamas jokios priežasties tokio triukšmo, jis piktai keikdavo. Juo labiau keikdavo, juo triukšmas eidavo smarkyn. Metams suėjus motina rado pinigus, paslėptus kambario lubose. Sulig tuo atradimu grįžo ramybė į namus.

Po keliolikos metų minimas sūnus, lipdamas kopėčiomis, paslydo ir griūdamas ant žemės užsimušė. Po to vėl ėmė vaidintis ir dabar tas „vaidinimasis" reiškėsi biauresne forma, kaip kad anksčiau. Kažkas bildėjo, braškėjo namuose ir dirbtuvėj, net darė įspūdžio, jog jis gyvas ir dabar darbuojasi prie savo varstoto. Ypačiai nuostabu, kad vaidinimosi metu buvo mėtomos lentos.

Žinomas tyrinėtojas Bruno Grabinski savo veikale „Spuck und Geistererscheinungen oder was sonst?" (1930 m., 500 psl.) panašius okultizmo fenomenus plačiau nagrinėja ir palieka nuostabios faktų medžiagos, kurios ignoruoti vis dėlto nebegalima. Ir Illig'as pastebi, kad esama namų, kuriuose tam tikros vaidinimos scenos kartojasi, vyksta tenai dešimtimis metų, net ištisais šimtmečiais. Sunku esą išaiškinti, kad tokiais atsitikimais veiktų kažkokia mintis ar valia. Aš pats, — sako Illig'as, — dviejuose namuose vaidinimos scenas stebėjau ilgesnį laiką. Vienuose namuose vaidintis pradėjo 1809 m., o kituose 1830 m. Atrodo, kad „mintis" toj pačioj vietoj turėtų veikti 80—100 metų. Gal reiktų manyti, kad tokie apčiuopiami veiksmai, kaip beldimas, vaikščiojimas, skambinimas, durų varstymas, kambario daiktų mėtymas, smūgiai yra kažkokiame priežastingame santyky su nematoma jėga, kuri rodo tam tikrą sąmoningumą, net tikslingumą savo veiksmuose, prisitaikydama

prie pasikeitusių vietos aplinkybių. Taip mano mokslininkas Illigas.

Italų universiteto mediciniškos chemijos profesorius dr. H. Malfate savo veikale „Menschenseele und Okkultismus" teigia, kad modernus biologas turi pagrindo pritarti senam žmonių tikėjimui ano pasaulio dvasių veikimu. Pirmiausia jis, biologas, įsitikino, kad panašių nuotykių ar veiksmų vis dėlto negalima išaiškinti gyvųjų žmonių sielos galiomis. Tokių nuotykių esmė visu ryškumu rodo išorės priežastį, nepriklausomą nuo gyvojo individo, būtent, tam tikrą svetimą „psichinę potenciją".

Kai kurių tyrinėtojų principinis nusistatymas priskirti tokią psichinę potenciją vien gyvenančiam mediumui noroms nenoroms pavertė, pasak Malfati, pasąmonį nelemta, pasibaisėtina, pasakiška būtybe. Nešališkas gyvenimo mokslas su tuo nesutinka.[1])

Šit Bernšteino pily (Vengrijoj) per kelerius šimtmečius vis būdavo kartkartėmis matomas fantomas, vadinamas „baltoji moteris". Ji paprastai klajoja rūmų koridoriuose, salėse, kartais pasirodydavo kieme, tai beklūpanti ir besimeldžianti prie altoriaus rūmų koplyčioj. Net dienos metu ji buvo matyta ir observuota koplyčioj. Kartkartėmis ją stebėdavo keletas žmonių.

Pasakojama, kad „baltoji moteris" esanti

---

[1]) Malfati, Menschenseele und Okkultismus. Eine biologische Studie. 139 psl.

auka šeimyninės dramos, įvykusios kažkada toje pily. Kartą pavyko net nufotografuoti tą fantomą. Apie tai plačiau rašoma Br. Grabinskio veikale „Spuck und Geistererscheinungen oder was sonst?“ (338—375 psl.).

1859 m. lapkričio m. 5 d. Foligno vienuolyne mirė sesuo Teresė Margareta Gesta. Trim dienom praėjus buvo girdėt jos kambary dejavimai. Bet nekreipta rimto dėmesio: buvo palaikyta baimingų vienuolių apsigavimu. Bet lapkričio mėn. 16 d. buvo girdėti tame kambary, kuriame ji gyveno, skardūs dejavimai. Tai išgirdo viena iš seserų. Iš pradžių ji pati juokės, manydama spintoj esant uždarytą katę. Atidariusi spintą nieko nerado. O gailus raudojimas buvo girdimas dar aiškiau. Tuomet jau išsigando, nesuprasdama, kas čia daros. Pagaliau pažino neseniai mirusios sesers balsą. Įvyko trumpas pašnekesys. Po to kambary atsirado tirštų dūmų, mirusios sesers šešėlis pasirodė ties spinta ir slinko durų link. Ir tada pasigirdo velionies skardus balsas: „Kad aš tau pasirodžiau — tai didelė malonė! Jau niekad čia nebegrįšiu ir kaipo ženklą štai palieku tokį!“ Pasigirdo smarkus rankos kirtis į duris, o tuo tarpu dūmai išsisklaidė, kažkaip dingo. Susirinkusios seserys iš tikrųjų pamatė ant durų sesers velionies Teresės rankos atspaudą. Įkaitintą geležinę dirbtinę ranką vargiai ar būtų pavykę geriau ir tiksliau įspausti į medį, kaip dabar buvo padaryta.

Foligno vyskupijos kūrija lapkričio m. 23 d. tuojau ištyrė tą įvykį. Buvo atidaryta velionies karstas ir palyginta jos dešinė ranka su rankos atspaudu duryse. Daktyloskopijos būdu specialistų buvo nustatyta, kad duryse paliktasis rankos atspaudas visai atitiko velionies ranką.

Panašių faktų esą buvę ir daugiau. Šit pasirodžiusi velionies dvasia kažkokiu būdu vienu akimirksniu palietė rankos nykščiu knygą, tvirtai įrištą į medžio ir kiaulės odos viršus. Atrodo, lyg tas piršto palytėjimas būtų buvęs ugnies ženklas. Liko pradegintas ne tik storas knygos viršus, bet ir 40 lapų knygos teksto popierio ir dar paliko degimo pėdsakai per 30 lapų. Dirbtiniu būdu šitoks knygos deginimas labai sunkiai duotųsi. Pagaliau tenai buvo aiškiai matyti rankos deginančio nykščio spaudimas į pačią knygą. Fotografija tai aiškiai parodo (žiūr. pas Br. Grabinskį, 431 psl.).

Garsusis fiziologas C. Lombroso viename savo veikale patiekė tokį nuotykį iš Torino miesto gyvenimo.

Vienuose namuose buvo girdėt triukšmas, stalo indai ir buteliai suduždavo. Kėdės su triukšmu lūždavo; daiktai nuo sienų krisdavo ant žemės. Lombroso pats tyrinėjo tų namų įvykius, patsai matė butelius triukšmingai besiritančius ant grindų ir pagaliau matė dūžtančius. L. tikrino nematęs jokios virvelės, padedančios sukelti daiktų judesį. Vieną dieną, kada stalas buvo paruoš-

tas pietums, tenai stovėję ant stalo lėkštės, stikleliai staiga visi sudužę. Teko eiti pietų valgyti į kitą kambarį. Arba vėl 8 valandą ryto daiktai palengva skrido gretimame kambary ir nukritę prie kojų ten buvusių žmonių sudužo. Butelis gazuoto vandens dienos metu, keliems žmonėms matant, pamažu perskrido 4—5 metrų distanciją, tartum jis būtų buvęs lydimas nematomos rankos, paskui krito ant žemės ir sudužo.

Tokie fenomenai, pasak Ch. Richet, buvo glaudžiai susiję su trylikos metų vaikinu. Ir kada jis buvęs atleistas iš tų namų, nebepasikartojo tokie reiškiniai. Bet tai anaiptol nerodė tenai buvus sumaniai įvykdytą prigavimą.

Labai galimas dalykas, mano Ch. Richet, jog esama mediumų, kuriems esant vyksta telekinezės fenomenai nesąmoningai, nepriklausomai nuo eksperimentalaus seanso dalyvių noro. Užtenka vien tokių nesąmoningų mediumų prezencijos, kad tokie fenomenai galėtų rastis. Vadinami vaidinimos namai yra tikrumoj ne vaiduoklių apgyventi. Tai—tikriausiai **nesąmoningų mediumų nepaprastų psichinių galių pasireiškimas** (Ch. Richet, op. c., 761 psl.).

Ir Richet anaiptol nėra spiritistas. Jis yra linkęs manyti, kad tokiems okultizmo fenomenams išaiškinti mes vis dėlto iki šiol neturim rimtos hipotezės (nous n'avons encore aucune hypothèse sérieuse à presenter — 819 psl.). Tas

aktualus okultizmo klausimas paliekamas mokslo ateičiai spręsti.

Tad viena yra tikra, kad metapsichiniai faktai egzistuoja ir principiniai rodo dvasinės sielos viršnormalinę potenciją.

J. Illig viename žurnale nurodė šit kokį charakteringą nuotykį.

„Vienas mano pažįstamas ponas drauge su kitais sportininkais išvyko į kalnus. Kalnuose juos ištiko griūvantis sniegynas. Tas ponas kažkaip laimingai pasiekė uolos iškyšulį, į kurį sniegyno gabalas susidaužė ir skilo, nustumdamas bedugnėn visus kitus kalnų sporto grupės dalyvius. Kaip tik tą pačią minutę (vėliau paaiškėjo) jo namų bute, esančiame per 150 km. nuo katastrofos vietos, abudu laikrodžiai (didelis sieninis ir miegamajame kambary stovėjęs ant stalelio žadinamasis laikrodis) buvo sustoję.

Kitą dieną iš to pono pasakojimų patyriau, kad jis katastrofos momentą pergyveno šiurpią baimę, jausdamas neišvengiamą mirtį. Jokia kita mintis tuo momentu, sakysim, prisiminimas šeimos, jo galvoj nekilo. Betgi tuo šiurpiu gyvenimo akimirksniu, baimės ekstazėje kažkas „kitas", nesąmoningas, skubėjo į jo namus ir pranešė simbolišku būdu (sustabdydamas vienkart abudu laikrodžiu) apie mirtį ar mirties pavojų."[1])

Šisai ryškus pavyzdys verčia manyti, kad to

[1]) Zeitschrift für Parapsychologie, 1926 m., 144 psl.

sportininko sąmonėje katastrofos metu, kada sniegynas triukšmingai užgriuvo ir jo draugus nutraukė prarajon ir tenai palaidojo, tąsyk galėjo kilti išgąstinga mintis (jei apskritai dar galima tokiu atveju kalbėti apie „mintį") — dabar mano gyvenimo paskutinė valanda jau atėjo, visa baigta, mirtis, mirtis!... Iš giliausio sielos susijaudinimo ir galėjo ta „mintis", nesąmoningumo bangų nešama, be jokio nervų sistemos tarpininkavimo, pasiekti savo šeimos židinio toli esančius namus ir taip simboliškai signalizuoti (sustabdant laikrodžius) savo brangiems namiškiams apie įvykusią nelaimę. Tai—savotiškas slėpiningas telekinezės ženklas. Bet, žinoma, tokio proceso esmės mes neįstengiam nors kiek giliau, įsakmiau apibūdinti.

Nėsant šiuo atveju kitos priežasties, galinčios sustabdyti tuo pačiu momentu abudu laikrodžiu, tenka manyti, kad šitoks sustabdymas įvyko, gal nesąmoningai, norinčiojo subjekto dėka ir, būtent, tuo tikslu, kad atkreiptų savo šeimos dėmesį ir jų sielas paruoštų tragiško nuotykio žiniai, kuri turės vėliau ateiti normaliu keliu.

Tad aukščiau išdėstytų faktų akivaizdoj tenka sutikti su Berlyno univ. filosofu („Jenseits der Seele") Dessoiru, kad okultistiniai faktai griauna materializmo tezes, ir tuo būdu paaiškėja dvasinė sielos prigimtis.

Galas

TURINYS

	Psl.
Pratartis	7
Panaudota literatūra	13
Sielos nemirtingumo paneigimas mūsų laikais	15
Nemirtingumo surogatai šių dienų monizme	30
Monistinė eschatologija	47
Psichinio proceso esmė	63
Sielos substancialumas ir jos prigimtis	82
Metafizinis sielos nemirtingumo pagrindas	102
Moraliniai postulatai tikrina sielos nemirtingumą	117
Amžinybės ilgesys žmonijos sąmonėje	140
Metapsichinis pasaulis	156
Pranašiški sapnai — vizijos	183
Aiškiaregystė	202
Telepatija	218
Mokslinis okultizmas	238

Vertingos knygos

Quo vadis, modernioji Europa? Kun. J. Lomano, 1932 m. 254 psl. 3 lit.

Pikto problema, A. Jakšto. 1935 m. 235 p. 3 l. 50 c.

Komunizmas Lietuvoje, J. Daulius, 1937 m. 259 p. 3 l.

Katalikybės esmė, prof. K. Adamo, 1936 m. 341 p. 4 l.

Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, prof. kan. A. Aleknos, redaguota J. Stakausko, su 3 spalvotais ir 1 nespalvotu žemėlapiais, 1936 m. 154 p. 5 l.

Juo plačiau, juo prie tiesos arčiau, J. Serre'o, versta V. Kamantausko, 1934 m. 183 p. 2 l. 50.

Kat. Bažnyčios meno istorija, Ig. Šlapelio. 1935 m. 154 psl. Apie 100 pav. 6 l.

Meno kūrybos problemos, A. Jakšto, 1931 m. 365 psl. 4 l. 50 c.

Šv. Istorijos filosofija, Vlad. Solovjovo, versta St. Dabušio ir J. Talmanto. 2 tomai, I t. 4 l., II t. 4 l. 50 c. — 8 l. 50 c.

Tautinis auklėjimas, dr. A. Maceinos, 1934 m. 293 psl. 8 lit.

Žmogaus siela, B. Andruškos S. J. 1 l. 25 c.

Spiritizmo dvasios, J. Godfrey Rauperto, versta J. Mačernio, su 11 pav. 1931 m. 95 psl. 1 l. 50 c.

Klaidų atitaisymai

Atspausta:	Turi būti:
104 psl. 15 eil. nuo virš. ištrikti	ištrūkti
143 psl. apačioj тбыія	бытія
144 psl. 12 eil. nuo virš. breve	brevis
158 psl. 8 eil. nuo virš. Moucel	Moncel

Malonu skaityti

Lit.

PASAULIO VALDOVAS. Antikristo laikų romanas. Parašė *R. H. Benson*, išvertė V. Kamantauskas. Kaunas, 1936 m., 423 psl. 3,75

PADAVIMAI. Legendų rinkinys. Eilės. Par. *Kazys Inčiūra*. 1936 m. 180 psl. 3,50

HONKONGO RASTINIS, įdomios apysakaitės iš tolimų kraštų. Par. *A. Huonder S. J.* 75 psl. . . —,80

PASKUTINIOJI PERGALĖ. Apysaka iš huronų ir irokėzų misijų. Parašė *Bernardas Arens, S. J.*, išvertė Alf. Lipnickas. Kaunas, 1936 m., 88 psl. 1,—

SKAUDUS NESUSIPRATIMAS (Albertas). Apysaka. Parašė *E. de Amicis*. Iš italų kalbos vertė J. Z. Kaunas, 1936 m., 75 psl. . . . . —,80

IŠ ĮVAIRIŲ PASAULIŲ. *M. Vaitkus*. Įdomios naujos apysakaitės, žinomojo poeto rašytojo parašytos. 1929 m. 216 p.. . . . . 2,—

KUNIGAIKŠTIS IŠ DOVYDO NAMŲ. Labai įdomi apysaka iš Kristaus laikų. Angliškai parašė *J. H. Ingraham*, lietuviškai išvertė *Mykolas Genys*. 1934 m. 332 psl. . . . . 3,—

RITOS LAIŠKAI. I dalis. Parašė E. von *Handel Mazzetti*. Vertė M. Genys. 1933 m. 275 psl. . 3,—

RITOS LAIŠKAI, II dalis. *Handel Mazzetti*. 1933 m. 213 psl. 2,50

RITOS LAIŠKAI, III dalis, 1934 m. 304 p. . . . 3,30

SVETIMOS GĖLĖS. *Jakštas* A. Pasakojimai. . . . —,50

TIESIU KELIU. 3 tomų apysaka iš mūsų atgimimo laikų. Parašė *J. Gintautas*. I tomas — Saulius ruošiasi į kunigus. Kaunas, 1934 m. 211 p. 2,80

II tomas — kunigas Saulius — vikaras. 175 p. 2,50

III tomas — Saulius — klebonas. 215 p. . . 2,80

TRYS ISPANIŠKOS APYSAKOS. Parašė *Liudvika Coloma*, vertė *V. Kamantauskas*. 258 psl. 2,50

NEREGIMA KARALYSTĖ. Legendos. Parašė *Marga Thomé*. Vertė A. Mikonis. 160 psl. . . 2,—

LIRIKA. *A. Jakšto*. 1930 m. 384 psl. 2,50

NUŠVITUSI DULKĖ. Eilėraščių knyga. Parašė *kun. M. Vaitkus*. 1933 m. 198 psl. . . . . 4,—

TYLIŲJŲ SAULĖLYDŽIŲ ŽEMĖJ. Eilėraščių ir dainų knyga. Parašė *Kazys Inčiūra*. 118 psl. 1,75